

# **A GYERMEK**

---

# **ÉS AZ IFJÚSÁG**

---

**DAS KIND**

ZEITSCHRIFT DER UNGARISCHEN GESELLSCHAFT  
FÜR KINDERFORSCHUNG UND JUGENDKUNDE

**L' ENFANT**

ORGANE DE LA SOCIÉTÉ HONGROISE POUR  
L'ÉTUDE DE L'ENFANT ET DE LA JEUNESSE

**ALAPITOTTA: NAGY LÁSZLÓ 1907.**

---

SZERKESZTI:

**Dr. KOSZTERSZITZ JÓZSEF**

**XXXII. ÉV**

**BUDAPEST, 1940.**

**2. SZÁM**

---

**KIADJA A MAGYAR GYERMEKTANULMÁNYI TÁRSASÁG**

## TARTALOM:

<i>Dr. Schmidt Ferenc: A mai lány (befejező közlemény)</i> ... ..	73
<i>Dr. Domokos Lászlóné: Gyermekismeret és korszerű nevelői magatartás</i> ...	108
<i>Dr. Noszlopi László: Iskolai gyermekmegfigyelés és laboratóriumi kísérleti lélektan</i> ... ..	115
<i>Dr. Révész Emil: Pályaválasztási motívumkutatás a tanulóifjúság körében</i>	127
<i>Dr. Gleiman Anna: „A gyakorlati emberismeret elvi kérdései”</i> ... ..	140
<i>Harkai Schiller Pál: A gyermeki értelemről, (Jean Piaget munkássága)</i> ...	154
Társaságunk élete ... ..	168
Irodalom ... ..	171
Szemle ... ..	179
Üdvözlő beszéd. (J. Piaget budapesti látogatása alkalmával elmondta Harkai Schiller Pál.) ... ..	179
Folyóirat szemle ... ..	180

**Kéziratokat nem adunk vissza!  
Minden cikkért szerzője felelős!**

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság 1903-ban alakult s Nagy László, majd Weszely Ödön irányítása mellett nemcsak a magyar, de az európai pedagógiai és gyermektanulmányi munkában fontos, komoly szerepe volt. Mecenások mentesítették anyagi gondoktól, értékes munkatársak serege vitte diadalra törekvéseit.

Most nincsenek már bőkezű mecenások s a nagy intézmények fenntartása sok apró ezrek gondja lett. Hogy a Társaság munkája meg ne akadjon, tagokra van szüksége; hogy lapja, „A Gyermek és az Ifjúság” sűrűbben megjelenhessen, sok száz új előfizető támogatása kell.

Tagokat és előfizetőket toborzunk!

Lapunk e számának olvasóit felkérjük: lépjenek be tagnak a Társaságba és hívjanak magukkal sok másokat is! Évi tagdíj 5 P. Ezért a lapot illetményül kapják. S kérjük, hogy intézményüket és iskolájukat a lap előfizetői közé lépessék be! Évi előfizetési díj 5 P. amelyért legkevesebb két komoly értékű számot adunk. Csak anyagi kérdés, hogy jóval sűrűbben, több számmal jöhessünk.

A magyar gyermek ügyét szolgáljuk súlytalan filléreinkkel is! Sok kicsi sokra megy. Tagok és előfizetők ezrei újra nagygyá teszik majd a nagy múltú és nagy jövőre hivatott Társaságot!

A Társaság elnöke dr. Duzár József egyetemi tanár, a pécsi egyetemi gyermekklinika igazgatója. — Ügyvezető elnöke dr. Kosztersitz József, a Pesti Szent Imre Kollégium igazgatója. Ő „A Gyermek és az Ifjúság” szerkesztője is. — Főtitkár dr. Schmidt Ferenc főiskolai tanár, polgári iskolai igazgató.

A Társaság címe: Budapest, IX., Ráday-u. 43/45. — Telefon 18-72-27. — Póstatakarék csekk száma: 35.557.

Felelős szerkesztő és kiadó: *Dr. Kosztersitz József.*

15.068. — „Elet” Irodalmi és Nyomda Rt. — Igazgató: Laiszky Jenő.

## A mai leány.

Irta: Dr. Schmidt Ferenc.

(Befejező közlemény.)

### Vénleány.

A feleleteket nyolc csoportba osztottam.

Az első csoportot a *lebecsülő, leszóló és csúfolódó* feleletek alkották.

A második csoportba soroztam azon feleleteket, melyek arról szóltak, hogy *nem szeretnének vénleányok maradni*.

A harmadik csoport a csúfolódókkal szemben *sajnálkozott* a vénleányokon, vagy feleleteik arról szóltak, hogy *nem jó annak lenni*.

A negyedik csoportbeliek a lebecsülő, leszóló és főként csúfolódó feleletekkel szemben *védelmükbe vették* a vénleányokat.

Az ötödik csoportba soroztam azon feleleteket, melyek arról szóltak, hogy *mi okból marad valaki vénleány*.

A hatodik csoportot alkotják azon feleletek, melyek a vénleányokkal szemben való *kívánságaikat* fejtették ki.

A hetedik csoportba tartoznak azok, melyek a felsorolt csoportok egyikébe sem sorolható feleletet adtak, vagy *egyszerű meghatározással* feleltek.

A nyolcadik csoportot azok alkotják, melyek egyáltalában *nem feleltek* erre a címszóra.

A nyolc csoporton belül az egyes életévekben a feleletek megoszlását az alábbi táblázat mutatja.

Életévek	Leszólás	Nem szeretne az lenni	Sajnálkozás	Védelem	5 <sup>o</sup> Mi az oka?	6 <sup>o</sup> Kívánságok	Általános feleletek	Nem válaszolt	Az összes feleletek száma
	1	2	3	4	5 <sup>o</sup> Mi az oka?	6 <sup>o</sup> Kívánságok	7	8	
		S z	z á	z a	l é	k			
13	21	15	12.5	6.5	4.5	1	15.5	23	193
14	16	11	10	17	6	3	10	27	307
15	14	15	10	19	6	1	12	22	251
16	22	8	9	23	2	3	6	27	189
17	10	10	8	29	1	3	6	33	197
18	13	9	7	34	3	4	8	22	218
19	10	6	10	33	3	3	10	25	112
20	6	6	10	32	4	4	12	25	99
Összesen:	233	170	148	360	59	38	154	404	1566

Ha nézzük a táblázatot, úgy azt látjuk, hogy a leszóló, csúfólódó feleletek általánosságban az életévek növekedésével fogyást mutatnak. Míg a 13 éveseknél 21% adott lebecsülő feleletet, addig a 18 éveseknél 13% és a 20 éveseknél csak 6%.

A vénleányok védelmét szolgáló feleletek viszont az életévek növekedésével emelkedést mutatnak. Így míg a 13 éveseknél csak 6.5% adott ilyen feleletet, addig a 17 éveseknél már 29 és a 20 éveseknél pedig 32%-ban kaptunk védő feleleteket.

A kisebbek sokszor hányi-veti, nyers és durvább hangú feleleteit mindinkább felváltják a nagyobbak tárgyilagos, komoly és a kérdés mélyére is betekintő válaszai.

Bár külön vettem azon feleleteket, melyek jóformán kizárólag, vagy erősebben kihangsúlyozottan tartalmazták azt a kijelentést, hogy nem szeretne vénleány maradni, mégis meg kell jegyeznem, hogy alig találtam feleletet, melyben a többi megjegyzés mellett ne említették volna meg íróik azt, hogy nem szeretnének vénleányok maradni. Így le kell szögezni azt a gyakorlatból már ismert tényt, hogy a leányok majdnem kivétel nélkül szívesen mennek férjhez s semmiképen sem tekintik óhajtott állapotnak a vénleányságot, még ma sem, amikor ők maguk is tiltakoznak a fenti titulus ellen s csak dolgozó nőt akarnak elismerni.

### 1. Lebecsülés.

A feleleteket sajátosságuk szerint három csoportba osztottam.

Az első csoportba soroltam azon feleleteket, melyek a vénleányt kiállhatatlannak, útálatosnak, házsártosnak, irigynek, székántságnak tartották vagy irtóztak ettől a fogalomtól is.

A második csoportba azon feleletek tartoztak, melyek nevetésgesnek, ódivatúnak, csalódottnak, idegesnek, elkeseredettnek, elzárkózottnak mondták a vénleányt, vagy természetellenesnek bélyegezték a helyzetét.

A harmadik csoport feleletei a fiatalok ellenségének, az állatok kedvelőjének tartották a vénleányt s más — a két előző csoportba nem sorolható — lebecsülő feleleteket adtak.

Lássuk ezeket a csoportokat egyenként.

a) *Kiállhatatlan, útálatos, zsémbes stb.* A lebecsülő feleletek közül ezek a feleletek adják a legnagyobb számot, mert az összes lebecsülő válasznak majdnem felét teszik ki.

A feleletek megoszlása az egyes életévekben a következő:

13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 Összesen:  
évesek.

17 25 21 25 14 12 5 5 124

Az egyes életévek összes feleleteihez viszonyítva.

9% 8% 8% 14% 7% 6% 4% 5%

Érdekes, hogy az ilyen nyersebb, gorombáb leszólást a 16 éve-

sektől kaptam a legtöbbet s e kor után az ilyen feleletek általában kevesbbednek.

Nézzünk egy pár feleletet.

A 13 évesek így írnak: „A legtöbbször egy útálatos személyiség.“ — „Nem szereti senki, útálatos teremtesek mind.“ — „Nincs útálatosabb nála.“ — Igen nyersen felel az egyik: „Vuh, ronda teremtes.“ — „Mind házsártos.“ — „Férj nélkül maradt, szeszélyes nő.“ — Ismét egy goromba hang: „Pfuj! Szekántók.“ — Irigy. Szeretne férjhez menni.“

A 14 évesek is hasonlóan írnak: „Kiállhatatlan teremtesek általában, kik a fiatalokat irigylik.“ — „Rendszerint kiállhatatlan, zsémbes, zsörtölődő teremtes. (De vannak kivételek is!)“ — Inkább a vénleányságról jegyzi meg az egyik: „Útáalom, az nem élet.“ — Gorombán ír egy másik: „Fuj!!! Rémes lehet.“ — Több leszóló jelző is használ a következő: „Savanyú uborka. Kicsavart citrom. Satrafa. Útáalom őket.“

„Raplis.“ — „Szeszélyes.“ — „Leginkább szekánt öregaszony szokott lenni és furcsa bogaraiért a nevetség tárgyává teszik, bár ez nagyon nagy tapintatlanság és nem helyeslem.“ — „Ez nem szeretnék maradni, mert a vénleányok sokszor oly szeszélyesek, hogy az embereknek valósággal terhükre válnak és ez nem valami kellemes.“

A 15 éveseknél olvassuk: „Mindenki által kicsúfolt egyén, szomorú sors. Rendszerint útálatos.“ — „Gyűlölöm a vénleányokat, akik mindenkiről tudnak véleményt mondani.“

„Mindig mérges és mindenben hibát talál.“ — „Zsémbes, mindig kész az elajulásra.“ — A leszólás mellett is már komolyabb a következő felelet: „Legtöbbször valami bogara van, mert hiányzik életéből a gyermek, vagy pedig nagyon kedves, mert a szeretet, amit nem a gyermekére pazarolt, felhasználatlanul még megvan benne.“ — Érdekes a következő is: „Álmodozó lény, aki álmában odaálmodja mellé a férjét, kiért fáradt, öreg szíve dobog. Zsémbes és rosszkedvű.“ — „Irigylik a fiatalokat, ha azok mulatnak fiúkkal. Ők szívesebben mulatnának.“

A 16 évesek írják: „Egy kiállhatatlan piszkatúra.“ — „Mindenkivel elégedetlen, kellemetlen valaki.“ — „A vénleányokat nagyon útáalom. Van egy pár ismerősöm. Mindenben szálkát találnak.“ — „Útáalom az ilyen típusokat, de már ki is megy a divatból.“ — „Még beszélni se jó róla.“ — Inkább a helyzetre vonatkozólag írja az egyik: „A legrettenetesebb valami. A mai leányok, azt hiszem, irtóznak még gondolatban is ettől.“ — Érdekes a következő felelet: „Borzalmas (Irén néni). Egyedüllét, az embernek meg kell örülni. Jön a természet s a nő vagy elbukik, vagy egész életében bánja, hogy azt nem tette meg.“

„Ez nem hivatás. Legtöbb vénleány házsártos. Nem érti a leányokat meg. Hisz ő nem volt anya.“ — „Legtöbbször zsörtölődő,

elégedetlen és rigolyás. Nem szeretnék ilyen lenni.“ — „Vénleányok között is vannak nagyon helyesek, akik az ifjúságot megértik. Csak legtöbbje irigyli, hogy mi fiatalok, vidámak, frissek vagyunk.“ — Érdekes a következő felelet: „Szeszélyes nők, akiktől az élet sokat elvett. Azok maradtak, akik voltak.“

A 17 évesek: „Útálatos, mert minden férfit meg szeretne fogni. Ki nem állhatom a vénleányt.“ — Érdekesen ír az egyik: „Egyáltalán nem szimpatikus a vénleány, de sajnos, most olyan férfi-hiány van, hogy sok leány marad vénkisasszony. Ha pedig nekem egy leány azt mondja, hogy nem megy férjhez, akkor az nem azért nem megy, mert nem akar, hanem azért, mert nem is kérik.“ — Egy akadt, ki csak annyit írt: „Brrr . . .“

„Rendszerint bogarasak és ennek oka éppen abban van, hogy vénleányok. A viláért sem szeretnék az lenni.“ — „Még ma is furcsa figura, mert bármit mondunk, így dolgozó nő, úgy dolgozó nő, mindig van valami bogara és gyötri vele a környezetét.“ — Egy másik így ír: „Ma már nem nevetséges, csak kár, hogy még mindig rigolyások, türelmetlenek. De belátom, hogy ez nem csoda.“ — „Sajnálom őket, mert minden boldog embert irigyelnek.“

A 18 éveseknél a következő feleleteket olvashatjuk: „Általában kiállhatatlanok, de nem lehetnek megvetésünk, gúnyolódásunk központjai, mert legtöbbször hibájukon kívül maradtak azok.“ — „Legborzasztóbb, ha valaki vénleány marad, mert az idegrendszere, meg a természete olyan, hogy kibírhatatlan.“

„Mindig másokat szekíroznak, mert valami módon ki kell törni a lefolytott indulatoknak.“ — Többen írják, hogy a vénleányok irigylik a férjes asszonyokat: „Irigyek a férjes nőkre. Ez az irigységük nem mindig jogos.“ — „Független, ideális élet, érzéki érzelmek nélkül; rendszerint irigylik a feleségeket.“

A 19 évesek írják: „Csak ez ne volna a világon.“ — „Az elképzelhető legfőbb rossz. Irigy, fondorkodó, megrögzött zsörtölődő. Kevés a kivétel.“ — „Rettenetes teremtmények. 30 és 40 év között a legveszedelmesebbek.“ — „A boldogokat gyűlölséggel szemlélő személy.“

b) *Nevetségesek, ódivatúak, elkeseredettek stb.* A lebecsülő feleletek közül ezek kb. az összes ilyen feleletek egyharmad részét teszik ki.

A feleletek megoszlása a következő:

13,	14,	15,	16,	17,	18,	18,	20	Összesen:
								évesek.
18	18	10	10	3	10	7	—	76

Az egyes életkorok összes feleleteihez viszonyítva.

9.3% 6% 4% 5% 1.5% 4.5% 6% —

Úgy látszik, mintha az ilyen feleletek az alacsonyabb korosztá-

lyoknál inkább adódnának, bár pl. a 19 éves korban is elég sok ilyen feleletet kaptam.

Nézzünk egy pár feleletet.

„Én a vénleányt öreges, ódivatú, szemüveges nőnek képzelem el.“ — „Hervadó, elaggott, házasságra nem alkalmas nő.“ — „A vénleányt nem szeretik a férfiak, mert csúnya. Igaz, hogy vénleány között is van szép, de mégsem olyan, mint a mai fiatalság, az nem szereti a púdert, nem divatozik, nem sportol, nem szereti a férfiakat.“ — „Ha hoppon marad és akkor a gyermeket kínozza.“ — „A vénleányok legtöbbszörre morcosak, mert szerelmében csalódott“ — írják a 13 évesek.

„Hoppon maradt pessimisták.“ — „Nagyon idegesek és másokon töltik ki a bosszújukat.“ — „Borzasztó állapot. Isten mentse meg tőle. Rendszerint nekikeseredett, egyoldalú nőszemélyek.“ — „Mogorva, zárkózott természetű.“ — „Természetellenes. Sokszor nevetséges“ — írják a 14 évesek.

„Ki negyvenéves korában is 25-nek mondja és képzeli magát.“ — „Általában nevetséges már az említése is, de sokszor igen finom lélek és érző szív él benne.“ — Az egyik így határozza meg a vénleányt: „Öreg, divatjából kiment, öreg hölgy, aki általában összehívja a kávéházakat, macskákat gyűjt és akit legjobban kicsúfolnak a rossz gyerekek, noha nem érdemli meg.“ — Olvassuk a 15 évesek feleleteinél.

„Egy nevetni való kórikus tünemény, kiket nagyon sajnálok. Legtöbbször elégedetlenek az élettel szemben és másokon töltik ki a bosszújukat.“ — „Sovány, sipítóhangú, emeletes kontyú nő, kinek semmihez nincs kedve, ki mindenki hibát talál.“ — „Aki csak tud, menjen mielőbb férjhez, mert a vénleányok elkeseredettek, irigylik másnak a férjét, gyereket, savanyúak“ — írják a 16 évesek.

Az egyik 17 éves így ír: „Ritka, amelyik nem óhajt férjhezmenni. Új körülményekhez nem akar alkalmazkodni. 30-on felül savanyodik.“

„Legtöbbször rosszakaratú, mert reményeiben csalódott, de van köztük kedves, melegszívű is“ — írja egy 18 éves.

„A nem férjhezment leányok egy bizonyos korban túl. Sokszor kórikus jelenség, de csak ha túloz mindent s nem törődik az idő múlásával“ — írja egy 19 éves.

c) *A fiatalok ellensége, az állatok kedvelője stb.*

A feleletek megoszlása a következő:

13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen:
								évesek.
5	6	5	6	3	7	—	1	33

Az egyes életévek összes feleleteihez viszonyítva:

2.5% 2% 2% 3% 1.5% 3% — 1%

Aránylag igen csekély számú az idetartozó felelet.

Nézzünk egy pár példát.

„Csak azt nem értem, hogy mi közük a fiatalok dolgához“ — írja egy 14 éves. Egy másik így ír: „Förtelmes valami, mert rendszerint az ifjúság ellen van hangolva.“

„Van aki saját hibájából nem ment férjhez, akik aztán a fiatalság átkai. Avult elveik vannak és szinte a fiatalság életét megkeserítik“ — írja egy 16 éves. Egy másik: „Nem tudnak a fiatalokkal érezni, nem tudják megérteni őket. Pl. olyan nagy bűnnek veszik, ha egy leány egy fiúnak ír vagy viszont. Pedig ők is ugyanazt csinálták egy pár évvel ezelőtt.“

„Az a nőszemély, aki meghasonlott önmagával és nem szeret sem férfit sem nőt“ — írja egy 18 éves.

„Ahová nem megy az ördög, oda nem megy a vénleány“ — gúnyolódik egy 13 éves.

„Egy vénleánynál csúnyább nincs és ezek futnak mégis a férfiak után“ — írja egy 14 éves.

„Olyanok, mint az alma, amelyet senki sem szakított le. Néha nagyon savanyúak is.“ — „Szégyen egy leányra.“ — „Aki egészen egyedül él és a férfiak látása bosszúságot idéz nekik“ — írják a 15 évesek.

„Kiaszott csoroszlyák“ — írja egy 17 éves.

„Életunt nő, aki nem érdemli meg, hogy éljen“ — olvassuk egy 19 évesnél.

„Legtöbbször férfigyűlölő, de csak azért, mert ő nem kellett senkinek sem. A fiatalok irigye“ — írja egy 20 éves.

Többen leszólják a vénleány azon tulajdonságát, hogy szereti az állatokat dédelgetni.

Így: „Gyűlölük a férfiakat, állatokat szeretnek nagyon, úgy gondolják, mintha gyermekük volnának azok. Pl. kutyát, macskát.“ (13 éves.) — „Egész strammok vannak köztük. A kutyás, macskások néha rémesek.“ (14 éves.) — „Egy sovány, kicsi nő, aki a tűz mellett melengeti magát és cicáival törődik.“ (16 éves.) — „A vénleányt kis gyermekkoromtól fogva csak úgy tudom elképzelni, mint egy nőt, aki nem megy férjhez és férj helyett életét inkább 10 macskával, 15 kutyával és még több papagállyal, esetleg fehér-egérrel tölti“ — gúnyolódik egy 17 éves. — „Ah, borzasztó még a gondolata is (macska, egér, sok másli, szürnyűségek)“ — írja egy 18 éves.

## 2. Nem szeretne az lenni.

Bár a vénleány címszóra adott feleletek túlnyomó része azt a kívánságot fejezte ki, hogy írói nem akarnak vénleányok maradni, itt mégis külön vettem azon válaszokat, melyek ezt a tényt emelték ki legerősebben, illetve melyek csak ezt a kívánságot tartalmazták.

Érdekes, hogy az ilyen feleletek az életévek növekedésével fogyást mutatnak. Míg a 13 éveseknél 15% írja kiemelten azt, hogy nem szeretne vénleány maradni, addig a 17 éveseknél 10% és a 20 éveseknél csak 6% ilyen feleletet kaptam.



A feleleteket aszerint, hogy minden indokolás nélkül válaszolták-e azt, hogy nem szeretnék vénleányok maradni, vagy pedig ezt a kívánságukat meg is indokolták két csoportra osztottam.

a) Az *indokolás nélküli* feleletek az idetartozó feleletek túlnyomó többségét tették ki. (132 adott ilyen választ.)

Nézzünk egy pár feleletet:

„Ennek nem lenne jó lenni.“ — „Nem szeretnék lenni.“ — „Én nem akarok az lenni.“ — „Remélem nem leszek.“ — „Ez nem lennék.“ — „Senki sem akar az lenni.“ — „Senki sem szeretne vénleány maradni, legalább is én nem.“ — „Elválnak inkább érdemes lenni“ — írják a 13 évesek.

„A legvégsőbb esetben, mikor valaki pártában maradt; Isten őrizzen meg tőle.“ — „Azt hiszem minden leánynak az a célja, hogy férjhez mehessen.“ — „Semmi vágyam, hogy az maradjak.“ — „Csak azt ne.“ — „Az élet legnagyobb büntetése volna rám nézve, ha nekem is annak kellene lenni.“ — „Nem szeretnék vénleány maradni, de ha a sors úgy intézi, hogy az maradok, akkor beletörődöm sorsomba.“ — „Szeretem az önállóságot, de vénleány nem tudnék lenni; inkább mindent csak azt ne.“ — „Nem kívánok lenni, 19 éves koromban férjhez szeretnék menni.“ — „Senki sem akar az lenni bárhogy is hangoztatja, Csak azért mondja, hogy figyeljenek rá az emberek“ — olvassuk a 14 éveseknél.

„Mit tagadjam, nem szeretnék ebbe a kategóriába tartozni.“ — „Én az nem leszek.“ — „A legtöbb leány fél tőle.“ — „Kissé furcsa kérdés, azt hiszem senki sem akar az lenni, én nem.“ — „Nem szeretnék lenni, de inkább vénleány, mint rossz családi élet.“ — „Nem olyan tragédia, mint amilyenek beállítják, de én nem szeretnék az maradni.“ — „Ez, azt hiszem, senki sem akar lenni. És ha valaki mégis az marad, azt hiszem, nem valami jó szemmel fogja nézni a férfiakat, mert őt nem veszi el egyik sem“ — írják a 15 évesek.

A 16 évesek hasonlóan írnak.

A 17 évesek válaszaiból kiemelem a következő feleleteket: „Azt hiszem egy leánynak sem életcélja.“ — „Sajnos, a mostani viszonyok mellett mind kevesebb leány tud férjhez menni, hisz akik mehetnének, azoknak is betiltják (hadnagyok).“ — „Jaj, az nem akarok lenni. Vagy ha az leszek, nem akarok egyetlen eddig ismert vénleányhoz hasonlítani.“ — „Nem szeretnék lenni, de ma már nem olyan feltűnő, mint régebben volt és meg tudnék azért úgy is élni.“ — „Azt hiszem egyikünk sem akar az maradni, de ha mégsem menénk férjhez, akkor sem verjük fejünket a falba.“

A 18 évesek így írnak: „Nem olyan nagy tragédia, de azért mégsem szeretnék az maradni.“ — „Mivel hivatásom van, nem lenne örömtelen az életem, ha mint tanítónő az maradtam. De azért nem... inkább feleség.“ — „Ezt minden leány igyekszik elkerülni és azért inkább olyanhoz is férjhez mennek, akit nem szeretnek.“

A 19—20 évesek következő feleleteit emelem ki: „Nem szeretnék az lenni, de ha mégis így lenne, nincs veszve a csata. Célokért fogok küzdeni. Hogy miért, még nem gondolkodtam arról.” — „Isten őrizzen, de félek, hogy az maradok. Akkor is gyereket nevelnék.” — „Nem szeretnék az lenni, (Nincs is rá kilátás.) De ha az is lennék, nem lennék zsörtölődő, apatikus, hanem kedves és jótékony.”

b) A leányok egy része (38) megindokolta azt, hogy miért nem akar vénleány maradni.

Így tízen írják, hogy csúfolják, gúnyolják a vénleányokat s ezért nem akarnak azok maradni. Pl. „Nem akarok az lenni, nagyon kellemetlen lehet. Mindenki csúfolja: vénkisasszony, vénkisasszony. Fonnyadt arca van, de mindenáron fiatalítani akarja magát. Arcán 1 centiméter púder, 2 centi rúzs, haja etonosan hátra. De mégis vénleány” — írja egy 13 éves. — „Én nem szeretnék vénleány maradni, mert azokat mindig csúfolják, de ha nem vesz el senki, kénytelen leszek az maradni” — olvassuk egy 14 évesnél. — „Azt hiszem a vénleányoknak nagyon rossz lehet, hiszen rajtuk mindenki nevet és az egész világ csúfolja és nem érti meg őket. Én nem szeretnék az lenni.” (15 éves.) — „Nem szeretnék az maradni. Bele van nevelve az emberekbe, hogy nevetségesek.” — Nem szeretnék az lenni, mert mindenki kigúnyolna még akkor is, ha hasznára lennék az emberiségnek. Mások meg sajnálkoznának fölöttem, pedig ezt a legnehezebb eltűrni” — írja két 18 éves.

Heten az *egyedüllét* miatt nem szeretnének vénleányok maradni. Pl.: „Nem szeretnék az lenni, mert félek egyedül” — írja egy 13 éves. — „Akkor jó lehet a vénleányság, ha jó állása van valakinek, de azért nekem fájna egyedül lenni” — írja egy 15 éves. Egy másik így ír: „Ha nem is papagályos, bársonyszalagos, kiskutyás vénkisasszony, de békésen éledegélő falusi tanító-kisasszony sem szeretnék lenni, Isten mentsen. Így egyedül nem is érdemes élni. Hogy a Lily kutya elég csontot kapjon!” — Egy 17 éves írja: „Én nem akarok vénleány maradni, de másnak sem kívánom, mert én biztosan megörlünnék az egyedüllétől és nem tudnám elviselni azt a gondolatot, hogy fiatalságomat, szépségemet megtartottam magam és nem szereztem vele senkinek örömet.” — „Nem szeretnék lenni, mert nem célom az életet egyedül végigküzdeni” — írja egy 18 éves.

Öten írják, hogy azért nem szeretnének vénleányok maradni, mert azok már *senkinek sem kellene*, illetve *senki sem szeret*i azokat. Pl.: „Szerintem már aki a 25 évet elérte, nem kell senkinek. Én ugyan már 20 éves koromban férjhez akarok menni, mert azután már úgyis veszít mindenki a szépségéből (már aki szép), s így a férfiaknak nem kell” — írja egy 13 éves. Egy másik így ír: „Nem szeretnék lenni, mert arra már nem néz senkisésem rá.” — „Nem szeretnék lenni, mert senki se szeret” — írja egy 16 éves.

Egy 19 éves írja: „Én nem akarok lenni, mert ezeket, ha jők is, utálják, majdnem annyira, mint az anyósokat.“

Nyolcan *rossznak, borzasztónak, kellemetlennek, bánatosnak* mondják a vénleány életét s azért nem akarnak azok maradni. Így: „Isten őrizzen meg attól, hogy én is az maradjak, mert annál borzasztóbb nincs“ — írja egy 14 éves. „Kellemetlen dolog“ — olvassuk egy 15 évesnél. Egy 16 éves így ír: „Nem szeretnék az lenni, mert annak nagyon bánatos az élete.“ — „Irtózom attól, hogy vénleány legyek. Nem azért, mintha nagyon férjhez szeretnék menni, hanem attól félek, hogy olyan vénleányos tempókat veszek fel, ami olyan visszataszító“ — írja egy 18 éves.

Heten nem tartják a vénleányságot természetes állapotnak, *család után vágnak* s ezért nem szeretnék vénleányok maradni. Ilyen feleleteket csak a 16 évesektől kezdve kaptam. Így: „Csak azért nem, mert nem lehet gyermekem, pedig azért mindent“ — írja egy 16 éves. — „Csak ez ne, a nő célja egészen más“ — olvassuk egy 17 évesnél. Egy 18 éves így ír: „Nem szeretnék az maradni, mert minden vénleány szívében ég a vágy a férjhezmenés után — bárhogy tagadják is.“ — Egy másik így ír: „Még nem érzem, milyen lehet egy vénleány érzésvilága. Semmiesetre sem lehet jó. Nem szeretnék vénleány maradni, elvégre egy nőnek a hivatása, hogy asszony és anya legyen.“

Egy 13 éves tréfásan írja: „Ez nem szeretnék lenni, már csak azért sem, mert utóbb adót rónak ki rám.“

### 3. Sajnálkozás.

Az ebbe a csoportba tartozó feleleteket két részre osztottam. Az első részbe azon feleletek kerültek, melyek arról szóltak, hogy nem jó vénleánynak lenni, a másik részbe azokat soroztam, melyek sajnálkoztak a vénleányok felett.

a) *Nem jó vénleánynak lenni.* A feleletek megoszlása a következő:

13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen:
				évesek.				
11	12	6	2	3	3	1	1	39

Az egyes életévek összes feltételeihez viszonyítva:

5.5% 4% 2% 1% 1.5% 1% 1% 1%

Aránylag kevés az ilyen válasz és számuk az életévek növekedésével fogyást mutat.

Nézzünk egy pár példát:

„De rossz lehet vénleánynak lenni.“ — „Mindig jobb férjhez menni, mint vénleány maradni“ — írják indokolás nélkül a 13 évesek. Egy másik így indokolja a feleletét: „Annak nem jó megmaradni. Örökös szomorúság magányban, akinek később senkije sem lesz, aki vigasztalna. Ezért nem jó vénleánynak lenni.“

„Kellemetlen dolog.“ — „Vénleánynak maradni nem jó.“ — „Az nem lehet kellemes dolog, de sajnos, most igen sok van belőle.“ — „Sokan nem mennek férjhez, hanem vénleányok maradnak, de azért, ha lehet, menjen mindenki férjhez, mert nagyon szomorú vénleánynak lenni“ — olvassuk a 14 éveseknél.

„A vénleányság nagyon rossz dolog lehet. Azt hiszem mégis inkább leszek elvált asszony, mint vénleány“ — írja egy 15 éves. — Egy másik ellenkező felfogást vall: „Élete nem kellemes, de még mindig jobb, mint elvált asszony vagy megcsalt feleség.“

„Nem lehet jó, mert maga a szó is olyan visszataszító. Egy okos nő, lehet okos vénleány is“ — írja egy 16 éves.

„Lehetetlen helyzet, — írja egy 17 éves — nőnek nem lehet életcélja.“ — Egy másik így ír: „Igaz, nem kellemes, akkor különösen, ha erre nem számítunk.“

Egy 18 éves írja: „Igen csúf szó. Némelyikre illik, de némelyiket nagyon bánt. Azt hiszem, igen kellemetlen lehetőség.“

b) *Sajnálatra méltó, szerencsétlen, bús, egyedül álló* — szólnak a másik csoport feleletei.

A válaszok megoszlásai a következők:

13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen:
								évesek.
14	17	21	15	11	12	10	9	109

Az egyes életévesek összes feleleteihez viszonyítva:

12.5% 6% 8% 8% 6.5% 6% 9% 9%

A 13 éves kort leszámítva 6—9%-ban kaptam az egyes életévekben ilyen feleleteket.

Az egyes jellemzőbb válaszok a következők:

A 13 évesek írják: „Sajnálom.“ — „Minden nagyobb boldogság nélkül fonnyad.“ — „Szerencsétlen és búslakodik.“ — Egy szájalomra méltó teremtes.“ — „Szegény, sajnálatra méltó. Bolond, miért nem ment férjhez, most megjárta.“

A 14 évesek így írnak: „Az aztán már igazán nem jó dolog. Az a felfogásom, hogy vénleányok között különbség van. Az élete csupa üres, nincs semmi örömük, én nem szeretnék az lenni.“ — „Sorsa nagyon szomorú lehet. Az a tudat, hogy mikor hazamegy, nem várja a kedves családi kör, elkeserítheti. A vénleányok rendszerint irigylik szerencsésebb társnőiket és amennyire lehet, talán még a társaságban is a házasság ellen beszélnek hirdetve, hogy ők a szabad, független nők, a legboldogabbak.“ — „Sajnálatos személy, nem lehet anya, nem de? Úborka az élete.“ — „Az élete nem mindig szomorú, de hideg és többnyire egyhangú. Az életbölcse ségek megjegecsedett alakja.“ — „Szerencsétlen nő, ki nem tudja betölteni női hivatását.“ — „Nagyon sajnálom őket. Az agglégényeket nem annyira, mert azok járhatnak mulatni, de ők nem.“

A 15 éveseknél olvassuk: „Élete szomorú, mert a legnagyobb kincset, a gyermeket nélkülözi és nem tudja, hogy mi az anyai sze-

retet.“ — „Nagyon szerencsétlen lehet, mert nincs családja, tehát nincsenek olyan emberek, akik tényleg közel állnak hozzá.“ — „Rettenetes lehet, ha valakinek az élete úgy folyik le. Nincsen sok öröme. El van rontva az élete.“ — „Sajnálom azokat, akik nem találtak maguk számára megfelelő élettársat. Mert a nő csak akkor felel meg élethivatásának, ha férjhez megy.“ — „Kis szobában a kályha mellett ül egy vénleány, kötöget; mellette a macskája. Unalmas lehet az egyedüli élet.“

„Hála a jó Istennek, most már nem szégyen. Szörnyű lehet sohase szeretni és szeretve lenni. Nem bánám a vénleányságot, ha a másikat nem zárná ki.“ — „Szomorú dolog, mikor egyedül áll a világba, de nincs a férj szeszélyeinek alávetve.“ — „Nagyon sajnálatra méltó valaki, részemről soha nem tudok nevetni rajta. Az élet értelmét és célját veszítette el, amikor vénleány marad“ — írják a 16 évesek.

„Belátom, hogy jó dolguk van, nincsenek gondjaik, mégis bizonyos sajnálattal tekintek rájuk, mert hisz annyi szép örömtől és főleg a családi örömtől elesnek.“ — „Félek ettől a szótól. Ha az ember öreg már és nincs mellette senki, rossz lehet. És hogy az ember mellett ne legyen egy férfi, aki vigyáz rá, szereti, ez is rémes lehet.“ — „Csak sajnálni tudom őket, mert a legtöbb vágyódik a családi boldogság után. Én a női függetlenséget nem tartom nagy kincsnek. A nő hivatása nem az“ — olvassuk a 17 éveseknél.

A 18 évesek: „Sívár élete lehet, mert szülei, testvérei halála után nincs része a családi melegségben. Gyakran ezért irigyek.“ — „Szánalmat keltő, mert az nem igaz, hogy nem akart férjhez menni, hanem nem vitték.“ — „Ha kényszerből az, az elhagyatottságban szenvedő nő, akinek lelkében felhalmozott szeretet keserűséggé válik.“ — „Sajnálom azokat, akik férjhez szerettek volna menni és nem tudtak. Nem tudom megérteni azokat, akik egyáltalában nem akartak férjhez menni, hanem önként választották maguknak ezt a sívár és egyedül való életet.“

Egy 19 éves így ír: „A nő tragédiája a vénleányság. Sajnálom őket, lehet, hogy én is az leszek.“

#### 4. Védelem.

Az idetartozó feleleteket nyolc csoportba osztottam, melyeket az alábbiakban egyenként ismertetek.

a) Egy része a védelmet kifejező feleleteknek arról szól, hogy *nem szabad a vénleányokat csúfolni, elítélni, vagy megvetni, sőt több felelet egyenesen tiszteletet követel számukra.*

Az ilyen feleletek megoszlása a következő:

13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen:
				évesek.				
4	10	5	10	14	19	10	7	79

Az egyes életévek összes feleleteihez viszonyítva:

2% 3% 2% 5% 7% 9% 9.5% 7%

Az ilyen feleletek tehát az életévekkel együtt általában növekedést mutatnak.

Nézzünk egyes feleleteket.

Egy 13 éves írja: „Csacsí felfogás gúnyolni őket, sokat köszönhetünk nekik. Pl. Vöröskereszt.” — Egy másik így ír: „Leányok közt nagyon megvetett és lenézett. Én tisztelem őket. Sokan azt hiszem azért azok, mert nem tudnak egy parancsolót bevenni.”

Megbecsülést követel egy 14 éves: „Inkább becsülést, mint csúfolódást érdemel. Egyedül állta meg helyét az életben.” — Egy másiknál olvassuk: „Nem érdemel megvetést s nem szolgált rá a csúfolódásra az a leány, ki nem ment férjhez. Lehet, hogy az életben olyan megpróbáltatás érte, amiért erre a lépésre szánta el magát.” — Egy harmadik így ír: „Megbecsülést érdemelnek. Nem megvetni valók.”

Egy 15 éves méltatlankodik: „Senki nem tehet arról, hogy vénleány maradt, igazán nem értem, miért szekálják szegényeket.” — Egy másik írja: „Mindenféle vicc- és gúnynak a tárgya. Pedig nem lehet így vélekedni róluk, mert az okokat nem tudjuk, hogy miért nem ment férjhez. Lehet, hogy bíznak a maguk erejében, hogy eltartják magukat, nem hiányzik a támasz, a védőbástya, a férj. Vagy a mai nehéz viszonyokban a fiúknak nincs annyi fizetésük, hogy családot alapíthassanak. A vénleányokat a férjnél levő asszonyok gúnyolják. Pedig ők is juthattak volna ilyen sorsra.”

Egy 16 éves írja: „Sokszor igen nevetségesnek tüntetik fel, pedig legtöbbje embertársaiért, környezetéért ajánlja fel egész életét s így sokkal fokozottabb tiszteletet érdemelnének.” — „Őt, a vénleányt, a fiatal leányok kicsúfolják, arra nem gondolnak, hogy öbelölük is lehet még az” — figyelmezteti a csúfolódókat egy másik.

Egy 17 éves magára is gondolva írja: „Nem vetem meg őket. Még én is lehetek. Nem biztos, hogy mindenkinek megjön a párja.” — Egy másik erélyesen védelmezi a vénleányokat: „Élitélem a régi buta felfogást, amely a vénleányokat kigúnyolja. Ma már az önálló, dolgozó nő a neve.”

Az egyik 18 éves így fakad ki: „Nevettek mikor ezt felírták. Miért? Miért nem nevetnek az agglegényen?” — Egy másik írja: „Nem mindig kell annyira kigúnyolni és lenézni. — Van ugyan igazi vénleány típus, de lehet valaki éppen a legkellemesebb ember mind vénleány, sokszor nem lehet tudni a körülményeket, pedig minden attól függ. Küzdjük le az előítéleteket.” — Egy harmadik így védelmezi a vénleányt: „A mai világban sajnos, sok van. Magyarországon átlag is több a leány, mint a férfi s így nem kell megvetéssel nézni azt, akinek a sors nem adott életpárt. Régen szégyen volt az, ha valaki vénleány, ma már nem az.”

Az egyik 19 éves írja: „Vénleányra az emberek mindig mo-

solyogva és gúnyosan szoktak nézni. Pedig ez a mosolygás a legnagyobb ütés, amit a vénleány kaphat, amit méltán nem érdemel meg.“ — Egy másik így panaszodik: „Nekem ez a szó úgy fáj, ha hallom, mert tudom, hogy akik nem mentek férjhez, nem mindig önhibájuk következménye volt.“

b) A feleletek egy csoportja határozottan tiltakozik a vénleány elnevezés ellen s kijelenti, hogy *ilyen ma már nincsen, csak dolgozó nő*.

Az ilyen feleletek megoszlása a következő:

13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen:
évesek.								
1	10	4	6	11	7	7	6	52

Az életévek összes feleleteihez viszonyítva:

0.5% 3% 1.5% 3% 5% 3% 6.5% 6%

Az ilyen válaszok száma is az életévek növekedésével általában gyarapodást mutat.

Idézek egy pár feleletet.

„Egyáltalában ma már nincs vénleány, minden leány akkor megy férhez, ha tud; ha nem tud, az se baj“ — írja egy 13 éves.

A 14 évesek így írnak: „Régen meghalt fogalom.“ — „Ma nincsenek vénleányok, ma csak egyedül álló, dolgozó nők vannak.“ — „Olyan nincs!“ — tiltakozik határozottan az egyik. — Egy másik így ír: „Vénleány *nincs*, tehát ez nem is lehet senki szégyene. Mert aki Isten rendeltetéséből nem megy férjhez, azért még eltöltheti életét úgy, hogy az a társadalomnak és a hazának boldogulására váljék.“ — A következő felelet is erősen önérzetes: „Én egyáltalán nem furcsálom a vénleányságot. Mit lehet tudni, nem lesz-e én is vénleány. Különben is, ma már nincsenek vénleányok. Egyszerűen nők, kik maguk keresik kenyerüket és nem támaszkodnak a férfiakra. Azok úgylis el vannak bízva, hogy nem tudunk nélkülük élni. Most hát megmutatjuk, hogy nem vagyunk rájuk szorulva.“

A 15 évesek is tiltakoznak: „Ma már nincs.“

Ugyanígy a 16 évesek is: „A XX. században nincs. Itt vannak olyan leányok, akik nem mennek férjhez.“

Egy 17 éves így ír: „Az már nincs, legfeljebb van megállapodott korú, idősebb leány, de vénleány. — na de kérem, — ez a típus Tilda és Irma tantival együtt végérvényesen halálra van ítélve.“ — „Ma ez már csak egy elavult fogalom, hiszen annyi ok miatt nem mennek és nem mehetnek férjhez a nők, világháború, gazdasági válság, nincs állás“ — írja egy másik. — Egy harmadik így ír: „Nincs. Csak a régi regényekben. Munkával, életcéllal elfoglalt nőt ez a probléma ne aggasszon!“ — Egy negyedik írja: „Ez a fogalom számomra megszűnt. Ma vannak orvosnők, tanárok stb. Tehát az az elkeseredett, ú. n. vénleány típus megszűnt.“

Egy 18 évesnél olvashatjuk: „Ilyen a mai világban nincs, ma

csak dolgozó, független nők vannak. Egyáltalában nem lennék szerencsétlen, ha nem mennék férjhez.“ — Egy másik írja: „Ilyen ma már nincs, ma munkában kifáradt nők vannak, akikre ráfér a pihenés. Nem egy szeszélyes férj kiszolgálása.“

Hasonlóan tiltakoznak a vénleány elnevezés ellen a 19—20 évesek is.

c) Ebbe a csoportba tartozó feleletek arról szólnak, hogy *jobb a vénleánynak, mint az asszonynak*, jobb vénleánynak maradni, mint megcsalt asszonynak lenni, jobb a vénleánynak, mintha férjhez ment volna.

A feleletek megoszlása a következő:

13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen:
évesek.								
2	12	11	7	8	11	5	5	61

Az egyes életévek összes feleleteihez viszonyítva:

1% 4% 4.5% 4% 4% 5% 4.5% 5%

A 13 éveseket leszámítva, átlag 4—5 százalékban kaptam ilyen feleleteket.

Nézzünk egy pár választ.

„Inkább maradjon valaki vénleány, mint boldogtalan feleség“ — írja egy 13 éves.

„Senki se szeretne az lenni. S ha valakinek mégis ez a sors jutott osztályrészül, bizony nem igen dicsekszik vele, pedig nem is olyan megvetendő dolog, hisz sokszor így boldogabban él valaki, mintha férjhez ment volna“ — írja egy 14 éves. — „Ez előtt szegény volt, ha valaki vénleány maradt, de most már természetes dolog, sőt sok vénleány boldogabb, mint más feleség, ez nem cserélne vele“ — írja egy másik. Egy harmadik így ír: „Ez a szó a legtöbb leny előtt irtóztató, de én inkább vénleány maradok, mint egy elhamarkodott és nem őszinte házasságra lépjek.“

Egy 15 éves így ír: „Sokan szégyennek tartják. Inkább legyen elégedett vénleány, mint elégedetlen asszony.“ — Egy másik: „Nekem a vénleányról az a véleményem, hogy inkább vénüljön meg minden leány, mint egy rossz, iszákos férjet kapjon.“ — Egy harmadik: „Inkább ennek lenni, semhogy egy durva lelkű férfi oldalán élni. Ennek megmaradtak az álmai és jó illúziói.“

Egy 16 évesnél olvassuk: „Sok leány ezt lealázónak és alacsonynak tartja. Szerintem inkább legyen valaki vénleány, mint-hogy az egész életben boldogtalan, elégedetlen legyen, akinek nincs pénze, az inkább maradjon vénleány, minthogy aztán később férjével együtt boldogtalan legyen.“

„Talán boldogabb, mint sok szerencsétlen asszony, ha kiegyensúlyozott lelkű“ — írja egy 17 éves.

„Még mindig jobb, mint szerencsétlen házasság. Ezt azonban nem akarják elhinni és gyakran veszedelembé rohannak. Igen sok vénleány nem cserélne holmi modern, elvált asszonnyal“ — írja egy 18 éves. — Egy másik így ír: „Nem életcél vénleánynak ma-



radni, de inkább maradjon valaki annak, mint hozzámenjen egy olyan férfihez, akit nem szeret. Mint vénleány boldog lehet, de mint asszony, aki gyűlöli vagy megveti az urát, soha. Sokan savanyúnak képzelik a vénleányokat, én ismerek két vénleányt, akik olyan kedvesek, helyesek, mint egy fiatal asszony, pedig már 40 körül járnak.“

„Egy lenézett helyzet, pedig talán többet ér, mintha valaki rossz asszony“ — olvassuk egy 19 évesnél.

„Egy 20 éves így ír: „Bármennyire előítéletes is e fogalom, pedig inkább százszor, mint egy rossz házasság, különösen, ha nyugdíjas állása úgy is van a nőnek.“ — Egy másik: „Sokszor nemesebb hivatása van, mint egy asszonynak.“

d) *Nem olyan borzasztó*, ma már nem vetik meg, nem nagy dolog, sokan vannak — szólnak az ebbe a csoportba tartozó válaszok.

A feleletek megoszlása a következő:

13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen:
évesek.								

1	2	9	4	10	13	6	5	50
---	---	---	---	----	----	---	---	----

Az egyes életévek összes feleleteihez viszonyítva:

0.5%	0.6%	3.5%	2%	5%	6%	5.5%	5%
------	------	------	----	----	----	------	----

Amíg 13, 14 éveseknél csak nagyon kis számmal kaptunk ilyen feleleteket, addig a 15, 16 éves korban már bizonyos növekedést találunk s a 17—20 éves korokban már 5—6%-ban kaptunk ilyen válaszokat.

A kapott feleletek közül felemlítem a következőket:

Az egy 13 éves így ír: „Ma nagyon sok van, már nem gúnyolják és nem vetik meg őket, mint régen.“

Az egyik 14 éves írja: „Engem egyáltalán nem bántana, ha vénleány maradnék. Legalább is most ez a véleményem. Lehet, hogy még ez idővel változni fog. Annak a vénleánynak, akinek megvan a megélhetése — szerintem — nincs semmi baja.“ — A másik így ír: „Nem olyan borzasztó dolog, mint sokan tartják.“

A 15 évesek így írnak: „Ma már nem azt értjük alatta, amit régen. Nem tartom borzasztónak, ha valaki vénleány marad.“ — „Manapság ez nem elrettentő. A vénleány független mindenkitől, megkeresi maga szépen a kenyerét.“ — „Vénleány ma már nem olyan, mint régen és nem is mondhatok róluk semmit, mert én is annak készülök.“

Érdekesen ír egy 17 éves: „Ma ezen nem lehet megbotránkozni. Régebben, aki nem ment férjhez, azt valósággal kinézték a családból. Ma a mama ügyességétől függ a férjfogás. Sok leány nem mehet ma férjhez, mert a leányok foglalják el a férfiaktól az állásokat. És így a férfiak nősülni nem is tudnak. De valjuk be, nem is akarnak. Csak jöjjön az agglegényadó.“ — Egy másik így ír: „Ha nem mennék férjhez, az sem lenne elviselhetetlen, mert van-

nak olyan pályák, hol függetlenül és vágyaimnak megfelelően éljek. Ezért lettem tanítónő."

A 18 évesek közül az egyik írja: „Sok van máma, s ha önállóak és modernek, az nem baj. Nem ítélem meg, ha szabadon élnek.” — „Nem tartom őket a világ csúfjának — írja egy másik — és szerencsétlenek. Ha nekem állásom lesz és nem találok egy érdek férjet, én is vénleány maradok.” — Egy harmadiknál olvassuk: „Mai világban már nem olyan, mint régen, mert a nő önállóan is élhet, mégis a leányok talán jobban szeretnék férjhez menni, mint valaha."

„Ma ez nem olyan szörnyűség, mint volt azelőtt, éppen a leányok önállóságával magyarázható. Nincs rászorulva a férfi támogatására” — írja egy 19 éves.

Egy 20 éves így ír: „Már nem az az üldözött, kicsúfolt valaki, aki azelőtt volt. A mai viszonyok modern kozmetikája mellett a női korhatár valahogyan kitolódott. (Azért mégsem szeretnék vénleány maradni.)"

e) Akadt több válasz, mely nemcsak nem tartotta megvetendőnek a vénleányságot, de egyenesen *jónak mondta és helyeselte*.

Az ilyen feleletek megoszlása a következő:

13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen:
								évesek.

1	5	9	5	4	4	2	2	32
---	---	---	---	---	---	---	---	----

Az egyes életévek összes feleleteihez viszonyítva:

0.5%	1.6%	3.5%	2.5%	2%	2%	1.5%	2%
------	------	------	------	----	----	------	----

Nézzünk egy pár feleletet.

„A vénleánynak a legjobb, mert nincs, aki szekálja” — írja egy 13 éves.

„Igen irigylem tulajdonképpen a vénleányokat — írja egy 14 éves —. Milyen szabadon élhetnek azok, nem kell alkalmazkodniok senkihez.” — Egy másik így ír: „Ma lenézik azt, aki vénleány. Szerintem jobb vénleánynak lenni.” — Egy harmadik: „A legjobb dolga van. Mégis minden nő arra törekszik, hogy ne maradjon pár-tában."

Egy 15 éves írja: „Nem is mindig olyan rossz vénleánynak lenni. Nincs senkire gondja magán kívül, szabadon járhat, kelhet, nem korlátozza senki. Aki azonban nem akar öregségére egyedül lenni, az menjen férjhez."

Egy 16 éves így ír: „Nekik a legjobb, nem kell keresni az urára, de nem kérek belőle."

„Ma azoknak van a legjobb dolguk. Kevés gondjuk van, rendszerint jó állásuk van. Tudnak utazni mindenfelé és függetlenek” — írja egy 17 éves.

Egy 18 éves írja: „Önálló nő, aki nem függ egy férfi szesélyeitől."

„Ha pénze van, jó dolga van. Önálló lehet“ — szól egy 19 éves válasza.

„Ha ideális élet — írja egy 20 éves —, mért ne? Legalább önálló vagyok.“

f) Többen írják, hogy *nem szégyen vénleánynak lenni.*

A feleletek megoszlása a következő:

13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen:
								évesek.
3	2	3	6	5	6	3	1	29

Az egyes életévek összes feleleteihez viszonyítva:

1.5% 0.6% 1% 3% 2.5% 2.7% 2.5% 1%

Lássunk egy pár példát:

Egy 13 éves írja: „Nem tartom szégyenteljes dolognak. Nagyon könnyen meg tudnék barátkozni azzal a gondolattal, hogy az legyek, sőt, ha van mellettem egy jó barát, akire számíthatok, a függetlenséget nagyra becsülöm.“

„A mai nehéz viszonyok között igen sok vénleány fordul elő, ez ma nem szégyen“ — írja egy 14 éves.

„Nem tartom semmi szégyenteljes dolognak, sőt, ha életét és célját így éri el, nagyon jól teszi, hogy nem megy férjhez“ — olvassuk egy 15 évesnél.

Egy 16 éves így ír: „Nem lenne semmi szégyen. Különbösen is a mai vénleány neve önálló nő. Inkább nem férjhez menni, mint erőszakolni a házasságot és rossz legyen a vége.“

„Már nem vagyunk a XVI. sz.-ban, — írja egy 17 éves — hogy a pártában maradás szégyen legyen. A leány egyedül is meg tudja állni a helyét, legfeljebb olykor felébred a vágya az édes otthon után, melyet ő teremtene meg.“ — Egy másik írja: „A vénleány helyzete ma már nem oly szégyenletes, mint régen volt, mert nemcsak az, hogy most talán több a vénleány, de most már sokkal később mennek férjhez a leányok és állásban vannak.“

Egy 18 évesnél olvassuk: „Aki nem érez hivatottságot a családalapításra, az maradjon vénleány. Nem kell azért savanyúnak és skrupulózusnak lenni, és ami fő, szégyenleni sem kell, ez szerintem a legnagyobb butaság.“ — „Ez szomorú való, de ma nem szégyen, én is az leszek“ — írja egy másik.

„Ma már szerencsére ez a típus kiveszöféltben van — olvassuk egy 19 évesnél —. A régebbi generáció szégyennek tartja, ha valaki nem megy férjhez, most már fordult a világ.“ — Egy másik így ír: „Nem szégyen — sőt!“

g) Az idetartozó feleletek arról szólnak, hogy a vénleányság is lehet értékes, a vénleányságnak is van hivatása.

A feleletek megoszlása a következő:

13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen:
								évesek.
1	8	5	4	3	8	2	4	35

Az egyes életévek összes feleleteihez viszonyítva:

0.5% 2.7% 2% 2% 1.5% 3.6% 1.5% 4%

Az ilyen feleletek száma, némi ingadozással ugyan, de növekedést mutat.

Példának a következő feleleteket említem fel:

„Le lehet élni így is egy értékes életet, ha az ember nem megy férjhez“ — írja egy 14 éves. — „Nem minden esetben a besavanyodott vénkisasszonyt kell érteni. Sok nő életét szent hivatásának (pl. tanításnak) szenteli“ — írja egy másik.

Egy 15 évesnél olvassuk: „Némelyek azt hiszik, hogy csak azok vénleányok, akik nem mentek férjhez, pedig a vénleánynak is némely esetben nagyon szép hivatása van, mikor a testvéreinek esetleg szüleinek keresi a kenyerét.“ — Egy másik írja: „Sok értékes, jószívű nő marad férj nélkül, de inkább legyenek korukhoz méltók és megértők, mintsem fiatalnak mondják magukat. A jó vénkisasszony ép olyan tiszteletre méltó, mint egy családanya.“

Egy 16 éves írja: „Sokszor az ú. n. vénleányok igen nagy hasznára vannak a társadalomnak, önfeláldozó, korlátlan munkáságával. Megvallom, én is ilyen szeretnék lenni, aki nem egy embert, hanem ezreket boldogít.“

„Sok házsártos, de a többség sok jót tesz embertársaiért“ — írja egy 17 éves.

Nagy terveken töri a fejét egy 18 éves: „Nem azért nevetségesek a vénleányok, mert nem mentek férjhez, hanem azért nem mentek férjhez, mert nevetségesek. Vannak azután egyéb okok is: kevés a férfi, mert a világháborúban tömegével küldték őket a vágóhídra. Több a nő, mint a férfi, tehát nem juthat mindenkinek osztályrészül a férjhezmenés öröme. Én, őszinte szívvel mondom, lemondok az ilyenféle örömökről. És elképzelem magam vénleánynak: egyszerű maradok, amilyen voltam s kedélyes, nem nevetséges, hanem nevetető. Nagy örömökre szolgál mindenkor, ha nevető arcokat látok magam körül. Ezért a legkomolyabbnak látszó dolgokban is megtalálom a komikumot s igyekszem ilyesféle észrevételeimet mások tudomására hozni. Főleg magamon gúnyolódok. A női humor legrokonszenvesebb formájának találom az öngúnyt. Nem félek a vénleányságtól, hiszen éppen karrierem érdekében mondom le a házasság örömeiről. Országgra szóló reformterveim vannak. Amiket meg fogok valósítani. Erre megvan minden adottságom.“

Egy 19 éves így ír: „Ha szégyenli, megmosolygom. Ha büszke rá, tisztelem. Sok mélységet rejthet az élete és sok alkalmat a tökéletesedésre, türelemre, lemondásra, különösen, ha egész egyedül van. Ha ezt derüsen tudja elviselni, csodálom!“

„Vannak, akik hivatva vannak, hogy feleségek, anyák legyenek, de ha a sors nem így hozza, hogy családot neveljen, még nagyobb hasznára lehet a társadalomnak“ — írja egy 20 éves.

h) Többen akadnak, kik kihangsúlyozzák, hogy sok *kedves, szeretetre méltó, jó van a vénleányok között.*

A feleletek megoszlása a következő:

13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen:
			évesek.					
0	4	2	2	4	6	2	2	22

Az egyes életévek összes feleleteihez viszonyítva:

— 1.5% 1% 1% 2% 2.7% 1.5% 2%

Nézzünk egy pár példát.

„A vénleányság nem olyan borzasztó dolog, mint ahogy azt elképzelik. Nagyon sok vénleány kedves, melegszívű teremtés“ — írja egy 14 éves.

Egy 15 éves így ír: „Egy kedves, öreg hölgy, aki a gyermekek barátja, és aki előtt tisztelettel hajtom meg fejem.“

„Nem ilyesztő boszorka, néha igen nemes lélek s magasabb eszméktől maradt leány. Hogy megvénült, arról nem tehet“ — olvassuk egy 16 évesnél.

„A női eszményképem is ez. Nem mindenki szeszélyes, maradi“ — írja egy 18 éves. — „Kedves, finom teremtés, nem mindig áll az, amit a közhit tart“ — írja egy másik.

Egy 19 éves írja: „Manapság csúnya értelmet adtak a szónak. Szekánt, különködő típusnak tartják, pedig legtöbbször nagyon sok a szívjóság, az emberbaráti érzés, a segíteni akarás.“

„Ki az, akinek ez az ambíciója? És mégis, ha magasabb szempontból nézzük, vannak közöttük olyan egyéniségek, akikhez szeretnénk hasonlókká lenni“ — írja egy 20 éves.

## 5. Mi az oka annak, hogy vénleány maradt?

a) A vénleányság okát sokan csak *magukban a leányokban*, azok lelki, vagy testi tulajdonságában keresték.

Ilyen feleleteket a 13—15 éveseknél találtam. És pedig: a 13 éveseknél 7 (3.6%), a 14 éveseknél 8 (2.6%), a 15 éveseknél pedig 5 (2%) ilyen választ kaptam.

Nézzünk egy pár példát:

A 13 évesek közül az egyik különböző *testi és lelki tulajdonságokat sorol fel* okok gyanánt: „Némelyik csúnyságánál fogva, a másik rossz természeténél fogva, a harmadik nagyzásánál fogva marad vénleány.“ — Egy másik hasonlóan ír: „A vénleány vagy azért maradt vénnek, mert csúnya, vagy azért, mert a fiúnak nem szimpatikus.“ — Egy harmadik így ír: „Az biztos csúnya, büszke és azt hiszi, hogy ő szépség, és azért utálják a férfiak.“ — „Aki nem szeretetre méltó, az vénleány marad“ — írja egy negyedik.

A válogatós természetet hozza fel okul egy 14 éves: „Vannak olyan nők is, akik a férfiakban nagyon válogatnak és végül már senkisémet kérte és vénleány maradt.“ — Hasonlóan ír egy másik: „Azt hiszem, minden leánynak legalább egy kérője akad, aki nagyon válogatós, az egyedül vénül meg.“ — A zárkózottságot, visszahúzódottságot említi a következő: „Vannak leányok, akik zárkó-

zottabbak és nem szeretik a divatot, társaságot, fiúkat, azok rendszert vénleányok maradnak.“ — Egy másik így ír: „Sajnálatra méltó teremtés, gögje, vagy hűsége tette azzá.“

A 15 évesek közül ezt írja az egyik: „Az marad vénleány, aki válogatós, vagy utálatos, vagy nem eléggé kedves.“ — Egy másik is a válogatós természetet kifogásolja: Ő tehet róla, miért olyan válogatós, mert olyan nő még nem volt, akinek legalább egy férfi meg ne kérte volna a kezét.“

b) A 13—15 évesek közül többen a *csalódással* indokolják a vénleányságot.

Igy a 13 évesek közül 2 (0.9%), a 14 évesek közül 6 (2%) és a 15 évesek közül 3 (1.2%).

Nézzünk egy pár feleletet:

„Legtöbbször csalódott és ezért nem megy férjhez“ — írja egy 13 éves.

Egy 14 éves így ír: „Ezt legtöbbször vagy csalódás, vagy ami ezzel egy nagy — szeretet okozza szerintem.“ — Egy másik írja: „A vénleány valami okból, a legtöbbször csalódásból utálja a férfiakat és ezért nem megy férjhez.“

„Többnyire ők már csalódtak valakiben, vagy valamiben s ezért a férfiakról általában olyanokat mondanak, hogy a férfinak csak rossz véleménye lehet a nőről“ — írja egy 15 éves.

c) Egy pár felelet azzal indokolja a vénleányságot, hogy *nem akart a leány férjhez menni, nem volt rá hajlama, hivatása.*

Ilyen felelet akadt a 15 éves korban 2, a 16 éves korban 1, a 18 éves korban 1 és a 19 éves korban 1.

Lássuk őket.

„Vénleánynak csak egy olyant tudok elképzelni, akiben semmi női hajlam nincs, feltéve, ha nem olyan foglalkozása van, pl. betegápoló“ — írja az egyik 15 éves. — A másik így ír: „Aki nem érez magában hivatottságot, hogy jó feleség lesz, az marad vénleány.“

„Nem mindig azért nem megy férjhez, mert nem viszik, hanem némelyik a felfogásból nem megy“ — írja a 16 éves.

A 18 évesnél olvassuk: „A vénleányokra nagyon sokan bizonyos megvetéssel tekintenek. Pedig lehetséges, hogy a vénleányok némelyike valami szép életcél tüzött ki maga elé s ennek a megvalósítása gátolta őt abban, hogy esetleg férjhez menjen.“

„Legtöbb esetben eszméihez való ragaszkodás miatt marad az“ — írja a 19 éves.

d) Négyen azzal indokolják a vénleányságot, hogy a leány *nem találta meg az ideált, vagy nem mehetett ahhoz, akihez akart.*

Ilyen feleletet adott két 15 és két 18 éves leány.

„Ha a leány nem lehet azé, akit szeret, akkor inkább nem megy férjhez, vénleány marad“ — írja az egyik 15 éves. — A másik így ír: „Ma már majdnem mindenki vénleány akar maradni, ha nem zánere a kérő.“

Az egyik 18 évesnél olvassuk: „Ilyenek többnyire azok lesz-

nek, akik az életben és a férjben a nemeset, szépet keresik és ezt bizony ritkaság megtalálni."

e) Egy 18 éves leány az intelligens leányokkal foglalkozik és azok vénleányságának okát érdekesen indokolja: „Meglepően sok intelligens vénleány van. Hogy mi ennek az oka? A férfiak. Ők ugyanis, ha megházasodnak, családjukban urak akarnak lenni. Félnek, hogy az intelligens nők, akiknek egyénisége van, ahogy ők mondják, nem engedik őket uralkodni. Meglepően sok okos férfi van, akinek buta felesége van. Ennek ez az oka. Nem nézem le a vénleányokat. Sohase lehet tudni, hogy mi az oka vénleányságának. Esetleg olyan, amivel saját magamat becsülném le, ha lenézném őket."

f) Végül akadtak többen, kik nem egyféle, hanem *többféle okkal is* indokolták a vénleányságot.

Az ilyen feleletek megoszlása a következő:

13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen:
			évesek.					
0	4	3	2	1	2	2	4	18

Az egyes életévek összes feleleteihez viszonyítva:

— 1% 1% 1% 0.5% 0.8% 1.7% 4%

A legtöbb ilyen feleletet a 19, 20 éveseknél találtam.

Nézzünk egy pár választ:

A 14 évesek írják: „Nem megy férjhez sokszor akarattal, vagy testi hibája miatt.” — „Az a leány, ha nem megy férjhez, vagy aki nem akarja szüziességét sérteni, akkor vénleány marad.” — „Szegény, biztos, hogy feláldozta magát, vagy csalódás érte.”

## 6. Kívánságok a vénleányokkal szemben.

Érdemes röviden szemügyre venni azt is, hogy az egyes feleletekben milyen kívánságokat támasztanak íróik a vénleányokkal szemben.

a) A legtöbb kívánság arról szól, hogy a vénleánynak legyen *állása, elfoglaltsága, a társadalom hasznára legyen.*

A feleletek megoszlása a következő:

13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen:
			évesek.					
—	3	2	3	2	5	—	1	16

Az egyes életévek összes feleleteihez viszonyítva:

— 1% 0.7% 1.5% 1% 2% — 1%

Nézzünk egy-két kívánságot:

Egy 14 éves írja: „A legszomorúbb hivatás, de ha a jó Isten erre szánta, akkor boldogítsa embertársait és ebben találjon magának vigasztalást.”

Egy 15 évesnél olvassuk: „Azt hiszem, senki sem óhajt az lenni. Ha azonban valami ok miatt nem mennénk férjhez, igyekez-

zünk másokkal jót tenni és ne savanyodjunk meg, mint az igazi vénkisasszonyok.“

„Nem olyan rettenetes dolog. Én el vagyok rá készülve. De akkor nem kutyát, meg macskát fogok tartani, hanem a család összes gyermekeit dédelgetni fogom és magam is örökbefogadok egyet“ — írja egy 16 éves. — Egy másik írja: „A vénleánynak feltétlen valami szélesrétegű elfoglaltságnak kell lennie, különben mindenki előtt kiállhatatlanok.“

„A régi világban szégyen volt, ma azonban, ha szép állása van és nem életúnt, szívesen foglalkoznak vele“ — írja egy 17 éves.

Egy 18 éves így ír: „Szomorú állapot, különösen, ha egyedül él, fontosnak tartom, hogy hasznossá tegye magát, legjobb, ha keres, ne legyen a múlt századból ismert s közmondásos család terhe, nyüge.“ — Egy másik: „Használja fel életét nagy és nemes célokra, ez soha sem szégyen, mert mindig szükség van az egyedülálló nőkre, akiknek hivatásuk nemcsak egy embert, de az egész környezetét tegye boldoggá.“ — Egy harmadik: „Szomorú, sivár sors, de ezt is lehet hasznossá tenni. Ha valaki vénleány marad, ne üljön otthon ölében egy macskával, esetleg kötögetve, hanem szerezzen kemény, idegeket igénybevevő munkát, ne hanyagolja el külsejét, ne essen kétségbe. Nem szeretnék vénleány maradni.“

„Csak ne volna legtöbbször olyan savanyú! Pedig önfeláldozó munkával nagy megbecsülésben lehetne része. Ideje, igazi tudományos munkára is ráterelhetné figyelmét s ezzel csak jót tehetne“ — olvassuk a 20 évesnél.

b) Nyolcan, és pedig két 14 éves, egy 16 éves, két 17 éves és egy-egy 18, 19, 20 éves, azon kívánságukat fejezik ki, hogy a vénleány *ne legyen házsártos, zsörtölődő, savanyú, egyszóval igazi vénleány.*

Így az egyik 14 éves felkiált: „Ne zsörtölődjék folyton!“ — A másik így ír: „Ha nem raplis, elviselhető.“

A 16 éves írja: „Szeretnék olyan vénleány maradni, akinek nincs vénleány természeté.“

„Aki érzi, hogy nem felel meg a házasság szent és magasztos hivatásának és főleg nem szereti a gyermeket, föltétlenül maradjon vénleány. De, ha más körülmény miatt marad az, akkor ne legyen házsártos s legyen megértő a többiek iránt s ne keserítse a fiatalok életét“ — írja egy 17 éves.

Egy 18 éves: „Ha valaki vénleány, ne legyen elkeseredve s ne legyen zsémbes. Ő is lehet hasznos tagja a társadalomnak.“

„Szép dolog vénleánynak úgy maradni, hogy a vénleánynak megszokott jelzők ne illjenek rá“ — írja egy 20 éves.

c) A többi *kívánságok* nem vonhatók az előző csoportok alá s így ezekből külön-külön közlök egy-két példát.

Egy 13 éves írja: „Ha nem ment férjhez, akkor ne rontsa el a többit és mutasson jó példát. — Egy másik: „Lehet, hogy én is az leszek, de akkor igyekszem, hogy kedves legyek.“



A 14 évesek írják: „Az teszi legjobban, ki nem megy férjhez, de akkor legalább tisztességes életet folytasson.” — „Aki az marad, igyekezzen ezt másokkal ne éreztetni” — írja egy másik.

„Ez esetben is lélekben fiatalok maradjunk, leányosak, kedvesek. Neki a mások gyámolítása legyen a cél” — írja egy 15 éves.

Egy 19 évesnél olvassuk: „Csak akkor, ha az morcos, magával meghasonlott, de ha az életet úgy veszi, ahogy van és az ifjúságot nem hasonlítja mindig magához, hogy az ő korában ezt nem volt szabad tenni, hanem megértő, akkor gondolom, hogy egészen kedves jelenség lehet.”

### 7. Egyszerű meghatározás, általános feleletek.

Azok a feleletek tartoznak ide, melyek vagy egyszerű meghatározást tartalmaznak pl.: „Akinak nem akadt férj.” (13 é.) — „Az, aki nem megy férjhez.” (14 é.) — „Aki pártában maradt.” (15 é.) — „Aki a házassági koron túl haladt, azt vénleánynak nevezik” (19 é.),

vagy általános, illetve a felsorolt csoportok egyikébe sem tartozó válaszokat adtak.

Ez utóbbiak közül a következőket említtem fel:

„A férfiak nem szeretik, mert vén és azért csúfolják.” (13 é.)

„Sokan kinevetik, én nem. Háttha én is az leszek. A jó Isten nem áldotta meg talán szépséggel, bájjal, hogy egy férjhez kösse életét. Mindenesetre előttem is ellenszenves egy kissé, amelyik házártsos, rigolyás. De sok közülük igen megértő szívű, jó.” (15 é.)

„Ha Isten nem rendelt mellénk élettársat, meg kell maradnunk leányoknak.” (15 éves.)

„Erre van a legtöbb kilátásunk” — írja egy 16 éves. — Egy másik írja: „Ha nem vesz el senki, akkor az leszek. De hivatásból soha, mert nem olyan a természetem.”

„Nem a kor határozza meg, hanem a természetük. Lehet valaki fiatal korában is zsörtölődő.” — „Nem nagyon bánom, ha vénkisasszony leszek, de azért az irigység rágni fog, ha barátnőim férjhez mennek és én nem.” — „Ez a veszély engem már nem fenyeget.” — „2 típus van. Az egyik bevallja, hogy nem tudott férjhez menni, a másik jól hangzó frázisokkal tagadja” — olvassuk a 17 éveseknél.

„Nem szép szó, csak annak kellene kapnia e nevet, aki kikoszarta kérőit” — írja egy 19 éves. — Nemesen ír egy másik: „Ha az maradok, mint tanítónő tanítványaim anyja akarok lenni.”

Egy 20 éves így ír: „Azt tartom, közöttünk (tanítónők) nem lesz vénleány. Mi, tanítónők leszünk. Ez lesz hivatásunk.”

Végére érve a vénleányról szóló fejezetnek, meg kell állapítanunk, hogy a leányok — bár igen különbözőképen nyilatkoztak erről a szóról —, mégis majdnem kivétel nélkül azt válaszolták, vagy

legalább is az rejtett feleleteikben, hogy nem szeretnének vénleányok maradni.

A vénleányság maga a 13—15 éves korokban inkább váltotta ki a gúnyolódás és csúfolódás hangját, mint a későbbi korokban. Ez érthető, mert a még igen fiatal leánykákat a vénleányság veszedelmének gondolata nem érintette úgy, mint az idősebbeket. Ezeknél már több ízben felcsendül a hang: nem szabad csúfolódnia, mert mi is azzá lehetünk. Általában ez a hang uralkodik nagy vonalokban az egész leányseregen s az életévek növekedésével mindinkább a vénleányok védelmében szólalnak fel és kihangsúlyozzák, hogy az a tény maga, hogy valaki nem ment férjhez, még nem jelenti a vénleány típust is. Hasznos és értékes tagja lehet azért a társadalomnak.

Fájó pontja mindenesetre a leányoknak a vénleányság lehetősége, de örömmel kell megállapítani, hogy a legtöbb nemesen és okosan felülemelkedik ezen és ahelyett, hogy elvesztené kedvét és lemondó, igazi kesernyés és savanyú vénleány lenne, azon van, hogy így is megtalálja majdán hivatását és legyen belőle életképes, komoly, az élettel szembenező és küzdeni tudó önálló nő. Önálló nő, ki ott is, hova a sors állítja, mindig és minden vonalon édesanya akar és tud maradni.

Nem kívánatos a vénleányság, de nem is olyan kétségbeeső állapot, hogy miatta az életkedvet el kellene veszíteni. Csak fel a fejfel, dolgozni, bizni az elhivatottságban és semmi mással nem kell törődni. Ezt olvassuk ki a leányok írásaiból.

### Játék-baba.

Tizenhárom-húsz éves leányokról van szó s így e címszó itt csupán típuskeresés miatt szerepelt, mégis ennél többet adott, mert bevilágított a leánylélek egy érdekes zugába és tisztázni segítette azt a kérdést, hogy milyen viszony áll fenn a nagyobb és felnőtt leány és a kis leánykához oly természetesen hozzátartozó, vagy legalább is a közfelfogás szerint hozzátartozó játék-baba között.

A kapott feleleteket a következő 7 csoportba osztottam:

Az első csoportba azokat soroltam, melyek arról szóltak, hogy *sohasem szerettek babával játszani*, vagy melyek *leszólták* a babát.

A második csoport *nem tartja már magához valónak a babát*, illetve megállapítja, hogy *az a kis gyermeknek való*.

A harmadik csoport *fontosnak tartja* a leány számára a babát, részben azért, mert előkészítést lát benne a jövődő élet számára, részben pedig mint a leány bizalmas barátnőjét tekinti a babát.

A negyedik csoportba tartozó feleletek *szeretettel* beszélnek a babáról, illetve mint *kedves gyermekkori emlékeikről* beszélnek.

Az ötödik csoportba azokat soroltam, melyek arról szóltak, — s ilyen is akadt elég, — hogy *még mindig szívesen eljátszanak a babáikkal*.

A hatodik csoport azoké a feleleteké, amelyek *egyik előző csoportba* sem tartoznak, vagy melyek egészen semmitmondók.

Végül azokat, kik erre a címszóra nem válaszoltak, a hetedik csoportba soroltam bele.

A feleleteknek az egyes életkorokban a különböző csoportokban való megoszlást a következő táblázat mutatja:

Életkor	Nem szerette Leszólás	Kisgyermek- nek való	Fontos	Kedves emlék	Még most is játsszik vele	Általános feleletek	Nem vála- szoltak	Az összes fele- letek száma
	1	2	3	4	5	6	7	
13	8	45	5	3	12	6	21	193
14	8	30	7	6	12	6	31	307
15	9	20	11	8	13	11	28	251
16	6	17	8	12	11.5	11.5	33	189
17	6	10	10	16	9	10	38	197
18	5	13	12	17	8	13	31	218
19	7	12	23	13	4	17	23	111
20	6	12	5	19	7	15	35	99

Osszesen: 112 336 152 171 161 161 473 1566

Ha nézzük a táblázatot, úgy azt látjuk, hogy egészen 17 éves korig azon feleletek szerepelnek a legtöbbet, melyek arról szólnak, hogy a baba kis gyermeknek való. Ez érthető éppen ezekben az életkorokban. A felserdülő „nagy” leány tudni sem akar a babáról. Ez kis leánynak való s így vele már nem lehet kapcsolatban. A 16—20 éves korokban inkább azon feleletek vezetnek, melyek a babát kedves gyermekkori emlékek tekintik.

Nézzük az egyes csoportokat.

### 1. Nem szerette soha, leszólás.

A 13—15 éves korokban 8—9% ilyen feleletet kaptam, a 16—20 éves korokban 5—7% az ilyenek száma.

Érdekes mindenestre az ilyen válasz, mert nagy általánosságban az a közfelfogás, hogy a játékbaba hozzátartozik a kis leányhoz. Az édesanya ezzel kedveskedik leánykájának. S most mégis látjuk, hogy az itt szerepelt leányok 5—9%-a azt válaszolja, hogy sohasem szerette a babát, vagy pedig igen lebecsüli, leszólja a babát.

Lássunk egy pár példát:

A 13 évesek így írnak:

„Soha életemben nem szerettem babázni, inkább fiús játékokat szeretek játszani.”

„Engem sose érdekelt.” — „Sohasem szerettem.”

„Nekem van egy nagy, de sohasem játszottam vele.”

Többen kijelentik: „Nem érdekel.”

„Kiment a divatból. Én már nem sokat játszottam vele.”

A 14 évesek válaszaiból olvassuk:

„Sohasem szerettem, inkább a főzőcskét.”

„Gyermekkoromban is szívesebben játszottam hintalóval, mint babával.“

„Babázni nem szerettem. Volt kistestvérem, ki helyettesítette a babát.“

„Sohasem szerettem babával játszani, nagyon sok babám van még most is, de még rájuk sem nézek. Már egész kis koromban többre becsültem egy értékes könyvet, mint egy üresfejű, cifra babát.“

„Sohasem tudtam benne a barátomat látni, de nem is vertem meg soha, mint ahogy az szokás. Egyáltalában nem játszottam valami sokat, édesanyám nem hagyott kisasszonyra, és teljesen el tudott foglalni.“

Nem tartja a mai leányhoz illőnek a következő felelet: „A régi időkben a gyermekek sokkal többet játszottak babával, mint a mai modern gyerekek. A mai gyerekeket jobban érdekli az autó, repülőgép. Ha van is babája, annak a ruháját nem ő varrja, hanem a varrónő. A mai gyerekeknek baba helyett modern meséskönyveket, Märklint vesznek.“

Ilyen megjegyzések is vannak: „Fölösleges.“ — „Unalmas.“ — „Nem szeretem.“ — Sőt: „Egyenesen utálok.“

A 15 éveseknél olvassuk:

„Nem érdekel. Marhaság. Még vannak babáim. Az imazsámlyon ülnek. Már nem játszom velük.“

„Nem játszottam soha babával, mindig nagyon fiús leány voltam.“

„Soha nem szerettem a babákat, ha volt, csak az első napon tetszett. Én csak a játékállatokat szerettem.“

„Sohasem játszottam vele. Még most is úgy van, ahogy 6 éves koromban megkattam. Inkább élő dolgokat szeretek.“

A 16 évesek írják:

„Kiskoromban sohasem babáztam, nem értem a játékbaba lényegét.“

Érdekesen ír az egyik: „Egy babának nevezett tehetetlen alak, melynek a kis gyermekek örülnek; becézik, de minél nagyobbak lesznek, annál jobban elhagyják tehetetlen társukat, ki nem érti meg őket és nem válaszol kétélyeikre.“

Egy másik: „Nem szeretem; addig jó volt, míg a leányoknak életcéljuk volt a házasság és a gyermek.“

A 17 éveseknél olvassuk:

„Sohasem tudtam megérteni a babázást.“

„Soha nem szerettem. Mindig öcsém játszott vele.“

Érdekes felelet a következő: „Ez már nem tartozik a modern nevelői eszközökhöz, én babáztam, de ha lenne gyermekem, nem szeretném, ha sokat foglalkozna babával.“

A 18—20 évesek is hasonlóan felelnek. A feleletek közül fel-  
említem a következőket:

„Megjegyzésre se érdemesítem.“ (18 éves.)

„Nem érdekelt, nem érdekel, nem fog érdekelni.“ (19 éves.)

„Fölösleges érzélem kis gyermekeknél.“ (19 éves.)

## 2. Kis gyermekeknek való.

A többi feleletekhez képest feltűnően nagy az ide tartozó válaszok száma a 13 éves korban. Általában azonban az ilyen feleletek száma erős esést mutat az életévek növekedésével kapcsolatban. A 13 éves korban talált 45%-ról a 16 éves korig leesik 17%-ra, majd a 18—20 éves korban 10—12%-ra.

Az ilyen feleletek számának alakulását kapcsolatba kell hoznom a leányok fejlődésével. A 13—14 éves leány már nagy leánynak tartja magát s elvárja, hogy ezt mások is elismerjék. Ezért mindent, ami kisleányos el akar hagyni, s minden alkalommal kihangsúlyozni kívánja a maga nagyleányi mivoltát. A baba nyilvánvalóan a kisleányhoz tartozik; tehát el vele. „Már én nagy leány vagyok. Még majd kis leánynak tartanak, ha valami közösséget vállalok vele.“ Hamar kész a válasz: „Nem nekem, kis gyermeknek való!“

A 16—17 éves kortól kezdve már nem kétséges a nagyleányság s így nem szükséges azt minden vonalon erősen kihangsúlyozni. Ezért esik le az ilyen feleletek száma.

Nézzük az érdekesebb válaszokat:

„Már régen nem veszek a kezembe semmi effélét“ — írja egy 13 éves.

„Már nem nekem való“ — olvassuk egy másiknál.

Egy harmadik: „Én már nem játszom babával, hanem fiúval inkább sétálok.“

Tudni sem akar már róla a nagy leány: „Már elfelejtettem, hogy mi.“

Továbbá: „Nem nekünk való már, s akinek való, az nem közénk való.“

„Kinőttem belőle“ — írja egy 14 éves.

Érdekes és a 14 éves korra jellemző a következő válasz:

„Babával már nem tudok játszani. De a társasjátékot azt nagyon szeretem. Azt nem tudom, hogy rómi-kártyával szabad-e játszani. De én azt is szeretem. Nem merem megkérdezni senkitől sem, mert félek, hogy kinevetnek érte.“

„Bábukkal már nem játszom. Ellenben ha fogok is játszani, de már csak élővel“ — válaszol egy 15 éves.

Egy másik írja: „Nem játszom már babával, mert most már a ,nagy baba' érdekel.“

Egy 15 éves írja: „Kicsi korban jó; később kinövi az ember. Játék kell, de baba? Nem szeretem a babákat.“

Többen írják: „Kis gyermekeknek való.“ — „Kedves játékszere a kicsinyeknek.“

„Kis koromban szerettem játszani babával, most inkább Vili-vel játszom“ — árulja el magát egy 17 éves.

Egy 18 éves így ír: „A gyermekeknek való. A férfiaknak néha a nő is az.“ — Egy másik írja: „Kis gyerekek szeretik. Kedvük szerint bánnak vele. Nem érez és nem gondolkodik. Senki kezébe nem akarok ezzé lenni.“

„Valamikor sokat játszottam, ma már csak csecsebecse, kinőttem belőle“ — írja egy 20 éves.

### 3. Fontos.

5—23%-ig kaptam olyan feleleteket, melyekben az volt kihangsúlyozva, hogy fontos a baba a leány életében. Különösen két szempontból tartották fontosnak a babát a leány életében. Először a jövő anyahivatás szempontjából, — előkészítés a jövő életre. Másodsor a gyermek jópajtásának, barátnőjének, bizalmasának mondták, akinek elmondhat mindent, aki előtt kiöntheti bánatát, akivel megoszthatja örömét.

A legtöbb ilyen feleletet a 19 éveseknél kaptam (23%), a legkevesebbet pedig (5%) a 13 és 20 éveseknél. Általában az ilyen feleletek száma hullámzó volt.

Nézzünk egy pár feleletet:

„Felkelti a anyai szeretetet a gyermekben.“

„Hogy a gyermek hogy bánik a babával, úgy fog majd a gyermekével.“ — „Azon tanuljuk meg a csecsemő gondozását.“ — „A leánygyermeket rendszerint a családi életre készíti elő“ — értékeli a jövő hivatás szempontjából a babát a 13 évesek.

De akadnak, kik a babában barátnőt látnak: „A legjobb barátnő. Neki mondjuk el minden bánatunkat.“ — „Leánykák barátnője.“ — „Első babámat nagy becsben tartom. Nagy szerepük van ezeknek a gyermek életében. Van annak a kis gyerekeknek valamije, amivel elbeszélget, eljátszik.“

„A kis gyermek egyedüli örömét a játékban leli. Az a baba az ő szemében egy élő lény, akivel ő beszélgetni szokott. Hagyni kell a gyermeket játszani, nem szabad tőle elvenni a babát, szüksége van erre az ő testének, lelkének. Hány felnőtt emberen meglátszik, hogy nem volt nyugodt gyermekszobája, nem játszott babával“ — olvassuk egy 14 évesnél.

„Ha egy nagyleány babázik, jele annak, hogy jó anya lesz“ — írja egy 15 éves.

„Aki gyermekkorában szereti babáját, az asszonykorában szereti gyermekét“ — írja egy másik.

„Leánynak való. Sok boldogságot és napsugarat hoz az élet küzdelmei között, amíg nincs élő.“ (15 éves.)

„A nőben benne van a gyermek után való vágy s ez már kis-leány korában kiütözik belőle, nagyon szereti a babát. Sok leány még nagy leány korában is szeret babázni“ — írja egy 16 éves.

Egy másik: „Egy kielégíthetetlen vágy, ha meg van a legnagyobb boldogság, ha eltörik a gyerekszív legnagyobb bánata.”

Egy 17 évesnél olvassuk: „A kis leány kiegészítője a baba. Aki a babát szereti, egész biztosan gyereket is fogja nagyon, de nagyon szeretni.”

„Sokszor játszottam vele, az élet, amely egyszer talán lesz, juttatja eszünkbe” — írja egy másik.

„A leány legkedvesebb játékszere, mert ösztönszerűleg is a hivatása ez. A gyermeknevelésre tanítja. A leány egész életében babázik, a bölcsőtől a haláláig” — olvassuk egy harmadiknál.

Mint barátnőt nézi a következő: „Aminek mindent el lehet mondani, hogy tovább adná.”

Ugyanígy nézi egy 18 éves is: „A gyermek első pajtása, kihez gyermekszíve minden melegével ragaszkodik.”

Egy 19 éves megvédi a babát: „Erasmus szerint ezzel játszani bálványimádás. Pedig a gyermeknek kell, hogy valamihez nagyon ragaszkodjon.”

Egy másik írja: „A pici kis gyermeknek első öröme. Erre pazarolja gyengédségét, szeretetét, Örömét, bánatát elmondja neki. Gondoza, ápolja és amikor felnő, ezt a sok jót egy igazi, élő babának a szeretetére fordítja.”

#### 4. Kedves emlék.

Az ilyen feleletek száma általában az életévek növekedésével együtt növekszik. Míg a 16 éves korig az ilyen feleletek szerepelnek a legkevesebb számban, addig a 16 éves kortól — a 19 éves kivételével — a 20 éves korig ezek a feleletek szerepeltek a legtöbbször.

Lássunk csak egy pár ilyen feleletet.

„Gyermekkorom kedves emléke” — írja egy 13 éves.

„Kedves, sok emléket rejtő, kis játékszer. Nagyon kedves látvány, mikor a leánygyermek a bábúval játszik, azt öltözteti, dajkálja azt a fadarabot” — olvassuk egy 14 évesnél.

Nagyosan ír egy másik: „Kisebb koromban nem szerettem, most sem játszom vele, de nagyon ragaszkodom hozzá, mint gyermekkori emlékhöz.”

„Kedves gyermekkori emlék, kezünkbe véve visszatér a múlt” — írja egy 15 éves.

„A legkedvesebb dolog az életben” — olvassuk egy másikonál.

Egy 16 éves írja: „Életem egyik legkedvesebb emléke marad egy lábatört, pici porcellánbaba. Furcsa!”

„Igaz, hogy túl vagyunk rajta. De azért néha megcsókolom kedves babámat. Úgy tisztelem benne a régi emléket” — írja egy 17 éves.

Érdekes a következő felelet: „Ma is szeretem régi kis pajtáso-mat, az Elza babát. A gyermekem is ezzel a babával szeretném felnevelni.”

Egy másikonál olvassuk: „Nekem még mindig megvannak a

játékbabáim, nem mintha még talán most is játszanék velük, hanem azért, mert az egy kedves emlék. Valahányszor rájuk nézek, mindig az jut eszembe, hogy milyen jó is volt, mikor még kicsi voltam. Addig jó, míg az ember a babájával játszik, mert így biztos, hogy még nem érte csalódás nem volt semmi olyan esemény életében, amit más előtt titkolhatna.“

„A 13—14 éves koromban még babáztam. Nagyon szerettem a babát, de fiú ismerőseim gúnyolni kezdtek és szégyeltem magam. Leszoktam róla, azóta nem babázom“ — írja egy 18 éves.

Egy másik írja: „Nagyon szerettem babázni és varrni nekik. 15 éves koromig játszottam velük. Ma is öröm féltve a babáimat és reszketek, ha valami vendég kisleánynak kezébe adják.“

Egy harmadik: „Eltettem, ha majd kisleányom lesz, remélem, az is úgy fogja szeretni, mint én.“

Egy 19 éves így ír: „Az ember legszebb, legtisztább emlékei fűződnek hozzá.“

„Szeretnék még egyszer játszani velük s elfelejteni játék közben azt, hogy már nagyleány vagyok“ — írja egy 21 éves.

### 5. *Még most is játszik vele.*

Nagyleány ide, nagyleány oda; szégyen ide, szégyen oda, de bizony sokan bevallják, hogy elő-előveszik titokban babájukat és még most is játszanak vele. A 13—16 éveseknél 12—13% felelte azt, hogy még mindig szeret babával játszani, de a 17—20 évesek között is akadt ilyen 4—9%. A 13—16 évesek közül sokan hangsúlyozták, hogy kisgyermeknek való baba, de mégis ezen feleletek után a legtöbb felelet arról szólt, hogy még most is szívesen játszanak babával. Legfőljebb hozzáteszik, hogy csak titokban. Ime a baba még a nagyleányságon is diadalt aratott, s oda kívánczított nevető kék szemével, szőke, vagy barna hajával, kitárt kezeccsékivel a nagyleányok ölébe s kierőszakolta az ölelést, a csókot, a dajkálást. Egyszerre szétfoszlott a nagyleányos feszesség, a nagyleányos merevség és előbujt megint a kisleány és győzött a mindig új, mindig időszerű, örök baba.

Lássunk egy pár feleletet.

Egy 13 éves írja: „Ebben a korban még szükséges, mert hiszen nem vagyunk még telnőttek. Ez azonban nem akadályoz meg a komolyságban.“

„Legkedvesebb szórakozásom.“ — „Szeretek vele játszani“ — írják többen.

„Dacára, hogy nemsokára 14 éves leszek, szívesen töltöm el üres óráimat e szerintem kedves dologgal“ — írja az egyik.

„Legkedvesebb játékom. Kár, hogy mindig csúfolnak érte“ — olvassuk egy másikonál.

Egy 14 éves így ír: „Ez a legkedvesebb barátom. Sokszor kikapok, hogy még mindig babával játszom, de én büszke vagyok mégis a 14 babámra.“



Egy másik: „Nagyon szeretek babázni, még most is vannak babáim.”

Ugyanígy: „Nagyon-nagyon szeretem a babát, még most karácsonyra is egy szép babát kérek.”

„Kicsi koromban nem szerettem babával játszani, most azonban annál jobban szeretek. Különösképen a pólyásbabával. Karácsonyra szeretnék egy pólyásbabát, de anyus csak kinevet” — írja egy 15 éves.

Egy másik: „Nekem még mindig szobámban vannak babáim s mindig azt mondogatom, ha kinevetnek érte, hogy addig nem feledkezem meg róuk, mígnem az élő babák kiszorítják őket helyükről.”

„Szégyen ide, szégyen oda, én még az egész nyáron babáztam. Ruhát varrtam neki és úgy babusgattam, mintha igazi baba volna. Rájöttem, hogy a babának csak akkor tudunk igazán örülni, mikor már tudunk vele foglalkozni” — írja egy harmadik.

Figyelmet érdemel a következő válasz is: „Szeretek babával játszani és babaruhát varrni. Akik szégyelnek babával játszani, mert azt képzelik, hogy nagyleányok, azokat kinevetem — és nagyon sajnálom.”

A 16 évesek közül is többen írják, hogy még most is szívesen eljátszanak a babáikkal.

Az anyai vágy tör ki a következő válaszból: „Megvallom titokban, hogy bizony én még mindig babázom, én rajzolom és festem őket s kivágom papírból. Szeretnék egy élő babát.”

A 17 évesek írják: „Babámat szeretem, öltöztetem, megbecsülöm, főzök neki.”

„Édes. Ma is nagyon szívesen játszom vele.”

„Még most is olyan sokszor, ha senki sem lát, eljátszom a régi kedves babáimmal.”

„A baba a kis gyermekkor legszebb emléke. Most is megvan az összes. Pedig 17 drb. Bizony még most is megtörténik, hogy előveszem őket, gyönyörködöm bennük és bizony minden karácsonykor vadonatúj ruhában ott ülnek a karácsonyfa előtt mind a 17-en. Azt hiszem, hogy mindaddig fogom babusgatni őket, míg élő kisbabáim nem lesznek. Kettőt szeretnék. Egy kisfiút és egy kisleányt.”

Egy 18 éves írja: „Ahogyan a leány a játékbabával bánik kicsi korában, ahogyan azt gondolja, szereti s gondolatban neveli, olymódon fog bánni gyermekével. Nekem van egy babám, amit 4 éves koromban kaptam, mint pólyásbabát. Kb. tényleg akkora, mint egy csecsemő. Az a baba velem nőtt. Volt kisleány, megnőtt, már persze csak öltözete, hajviselete változott s most ő is ott tart, hogy úgy néz ki, mint egy 19 éves leány. Remélem, együtt megyünk férjhez, vagy együtt maradunk vénleányok.”

„Még most is szeretek vele játszani.” — „Még most is szívesen játszom” — írják többen.

„Nem szégyellem bevallani, de még most is babázom. Ebben

ugyanis mindig a jövődő élő babámat látom, akire szívem minden szeretetével és melegével várok" — írja egy 19 éves.

„Még most is nagyon szeretek babával játszani." — Olvassuk egy 21 évesnél.

„Nem tudom illő-e hozzám, V. képzőshöz, hogy még ma is szeretek babával játszani. Minden játékomat, ami megmaradt a gyermekkorból, nagy gondnal őrzöm" — írja egy 20 éves.

## 6. Az eddigi csoportokba nem sorolható vagy általános válaszok.

Ilyenek például: „Még megvan a padlásom." — „Szép, ha porcellán, és ha nagy." — „Sokszor olyan szép, hogy én is szeretnék olyan lenni" — írják a 13 évesek.

A 14 éveseknél olvassuk: „Akkor ártatlan még a leány, ha babázik." — „A leányok fő játéka a baba." — „Eltereli az ember rossz gondolatát."

Kettő akadt ebben a korban, ki a játékbaba fogalmat személyre vonatkoztatta, illetve azt állította, hogy a nő sokszor a férfi szemében játékszer. Így: „Sohse engedd, hogy valaki az életben játszon veled és ezzel lealacsonyítson. Ne légy senkinek bábúja, mert akkor nem fogsz boldogulni." — „A leány rendszerint a fiúk játékbabája. Mert sok leány engedi, hogy egy férfi akármit csináljon vele, vagyis játékszernek használja fel."

A 15 évesek írják: „Mikor kicsik vagyunk a játékbabával játszottunk és ha nagyok leszünk és férjhez megyünk, akkor él őbabával."

„Nem igaz az, mikor azt mondják, hogy ez a legboldogabb kor, mert ennél sokkal boldogabb az ember diák korában" — hirdeti az egyik.

A másik ellenkezőleg ír: „Bár még ott tartanék. Az az idő a legszebb. Bár abban az időben inkább a könyvet szerettem."

Személyre vonatkoztatva a szót, az egyik kijelenti: „Nem akarok senkinek a játékszere lenni." — Egy másik írja: „Nem szeretem a tehetetlen embereket. Nem szeretek belekeveredni más dolgába." — „Régen nem találkoztunk már vele, de majd meglátjuk, hogy az életben sokan annak fognak minket használni" — olvasuk egy harmadiknál.

A 16 éveseknél is akadtak, kik e szót személyre vonatkoztatták. Így: „Egy nő sohasem lehet az a családban." — „A férfiakkal néha a nő is az."

A 17 éveseknél olvassuk: „A mult szimbóluma, majd az eljövendő gyermek gondolata, akit még több szeretettel fogunk szeretni, mint a kócefejű bábút." — Személyre vonatkoztatva írják: „Mi is az élet játékbábúi vagyunk." — „A nő a férfi szemével nézve."

Egy 18 éves írja: „Adjuk oda, ha van, egy szegény gyermeknek, akinek talán nincs és nem is volt soha. Nincs értelme, hogy takargassuk." — Tréfásan írja egy másik: „A leány szereti a bábát,

a fiúk a lovaskatonát, de múlnak az évek, változik az ízlés, a fiú szereti a babát és a leány a lovaskatonát."

Személyre vonatkoztatva írják: „Az üres külsőségeknek élő, piperkőc, kacér leány a férfiaknak. Szembe hódolnak neki, játszanak vele, — de mit gondolnak róluk a hátuk mögött?!“ — „Ma a férfiak összetévesztik a játékbabával az igazi leányokat... és ők próbálnak játszani. Mert ma már igazi gyerek nincs jóformán, aki bábúval játszik, mással van teletömve annak is a feje.“ — „Ezek a modern nők.“ — „Ilyen a nő kezében a férfi v. megfordítva. Játsszik vele, dobálja össze-vissza, s mikor elesett, otthagya az élet mocskában és a bűn fertőjében.“

A 20 évesek feleleteiből a személyre vonatkoztatottak közül felemlítem a következőket: „A leány sem a férfi ne tekintsék egymást játékszernek, ne használják fel érzelmeiket játékra, mert ez mindkettőjük lelkét végül tönkreteszi.“ — „Ma már azokat a nőket szeretik, kik feleségnek nem jők, csak udvarolni.“ — „Könnyen válhatik az ember azzá. Senki sem szeret benne magára ismerni.“

Igy ír a mai leány a játékbabúkról. Előkerült a féltve őrzött, most is szeretettel körülvelt vagy ellenkezőleg a sarokba hajított és megvetett szőke, barna kócoshajú, vagy simán lefésült játékbaba és nyilatkozott róla a mai nagy leány. Akárhogyan is szóltak ezek a nyilatkozatok, mégis a legtöbbszörében életében nagy szerepet töltött be a kis játékbabú és sokaknak ma is pótolja az anyyira várt és óhajtott igazi kis éiő babát. A leánylélek anyai ösztönének szent szava szól a játékbabáról írt nyilatkozatok legtöbbszöréből és igaza lesz azoknak, kik így írtak: „Aki szereti a játékbabáját, szeretni fogja az igazit is. Ahogy gondolja a játékbabáját, úgy fogja majd gondozni, nevelni a gyermekét is.“

## Befejezés.

Dolgozatom csak egy töredékét ölelte fel annak a felelet tömegnek, melyet másfélezer leány huszonöt különböző ingerszóra adott. Csak négy szó feldolgozása szerepelt itt, de az ezekre kapott feleletek élénken bevilágítanak a mai leány gondolkodásába és a nyilatkozatok alapján élénk varázsolódik a mai leány képe. Milyen is ez a kép, melyet az előző lapok vallomásai élénk tártak?

Először is feltűnő a feleletek hangjának különbsége az egyes életszakaszokban. Más hang csendül meg a 13—15 éves és más a 16—20 éves leányoknak válaszaiban. Ez a fejlődésnek természetes sajátossága. A 13—15 éves kor a leányok serdülő kora. A már nem kisleány, de a még nem teljesen nagyleány bizonytalanságának kora ez. A feleletekben benne csendül a serdülő kor nyeglesége, hetykesége, kissé durvább megnyilatkozása. Viszont elég sokszor találtam e korokban is kedves, finom, komoly, sőt túlkomoly feleleteket is, melyek már tisztult és értékes életfelfogást tükröztek. A 16—20 éves leányok már valóban nagyleányok. Ezek feleletein már meg-

látszik a felnőtt komolysága, életcéludata. Itt már sokkal kevesebb a komolytalan és nyegle válaszok száma.

Ha összefogva nézzük a kapott válaszokat, úgy meg kell állapítanunk, hogy többségében a mai leány igen komoly és öntudatos, kinyílt szemmel és bátor szívvel tekint az élet elé. A fiút, férfit már a serdültebbek is komolyan veszik és mind jövendő élettársat szemlélnek. Ezt mutatják elsősorban azok a kívánságok, melyeket a fiúval, férfival szemben támasztanak. A fel-feltörő léha hangok mellett a többség az értékes tulajdonságokat nézi és a jövő élet komoly szolgálata szempontjából bírálja el a fiút, illetve férfit. Nem a mindenáron való — a könnyebb élet miatti — férjhezmenés gondolata, nem is a férjfogás raffineriája, hanem a családi élet szent eszméjének magasabb életcélja szempontjából nézi és bírálja el a komoly felelet a vele szemben álló férfit. Ez csendül ki a saját neméről írt válaszokban is. Ahogy fejlődik a serdülő leány nagyleánnyá, úgy komolyodik a felfogása saját neméről. Helyzetileg ugyan sokszor irigykedve néz a fiúk nagyobb szabadságára, de a leányideál rajzában értékes képét adja a mai idők követelményei szerinti leánynak. A mai leány végeredményképen a magát a jövő élet szolgálatára előkészítő, feltétlenül tiszta életű, de a jövőt nem ölbetett kézzel váró, hanem kemény munkával kiküzdeni kívánó leányban találja meg a maga ideálját.

Ez az étellel való bátor szembenézés és kemény munkára készség nyilvánul meg a vénleányról szóló feleletekben is. Itt látszik meg legjobban a mai leány igazi jellemvonása. Ott él a lelke mélyén a vágy a családi élet után. Nagyon szeretne egy megértő, őt szerető és gyermekeinek atyjává váló férjet, de nem mindenáron, és nem feltétlenül. Nincs elkeseredve akkor sem, ha másként alakul az élete. Nem érez élettörést akkor sem, ha egyedül marad. Erre is előkészül, erre is számít már most fiatalságának elején, vagy teljes virágában. Ha leány marad, akkor is értékes tagja akar lenni a társadalomnak, nem akar besavanyodni, nem akar tipikus, nyafogó vénleány lenni. Tiltakozik ez ellen. Nem, a mai leány nem lehet többet régifajta, nevetséges vénkisasszonyfigura! Ma már nincsen ilyen vénleány. A mai leány, ha nem mehetett férjhez, úgy dolgozó nő lesz, ki női mivoltának megfelelően készítette elő magát a komoly termelő munkára.

Igy nézi a jövendő életét a legtöbb leány, mint azt a feleletek mutatják. A kisebbek csúfolódó hangja nem számít, ez nem lélekből jött, nem tudatos még, ez az ő korukkal járó természetes viselkedés. Nem szabad ezeken fennakadni, nem szabad ezeket a nyers és durva kifejezéseket a mai leány rovására írni és nem kell emiatt kétségbeesni. Ez csak a serdülésnek jele a legtöbb esetben és nem a romlásnak bizonyítéka. A többség és a felnőtt leányok feleleteit nézzük és akkor látjuk igazán a mai leányt. Hát a saját neméről mondott őszinte rossz véleményekről mit mondjunk? Arról is csak annyit, hogy örvendetes, mert, aki írta, mind elítéli és rossz-

nak tartja. Így jóformán egyszem akadt ebből a sokból, ki a rossz mellé állt volna. A másikban látta meg a rosszat, s mint rosszat könyvelte el. Hogy akadt a sok közül erkölcsileg szomorú és alacsonyfelfogást feltűntető válasz is, az természetes. Hol volna az emberi mivoltunkból fakadó életküzdés és gyarlóság és más egyéb emberi tulajdonság, ha mindenki egyformán jó és nemes volna? Ki meri csak magáról is elmondani, hogy soha, de soha el nem botlott, meg nem csúszott? Rossz úton járók, sárban turkálók és a magasabb életcélokat lebecsmérlők mindig voltak és lesznek is az emberek, s így a leányok között is. De a többség válasza megnyugtató és biztató.

Megható végül az az őszinte lélekkitárás, mely a feleletekből felénk hangzik. Biztató jel ez azon nevelők számára, kik nemes küldetésük szent érzésével és hivatásuk teljes tudatában a Teremtő követeként közelednek a lelkekhez, hogy irányítóik, segítők legyenek az élet helyes kibontakozásában. Őszinte, nyílt, lelkét kitárni vágyó a mai ifjúság — itt elsősorban a leányifjúság — csak ugyanolyan lélekkel, igazi szeretettel és megértéssel kell feléje közeledni. Erre tanítanak a kapott válaszok.

---

## Gyermekismeret és korszerű nevelői magatartás.\*

*Dr. Domokos Lászlóné.*

A nemzedékek munkája sötétben folyik. Nem látjuk eredményét. Csak amikor a történelem egy szakaszát lezárta, eszmélünk, visszanézve, a leélt idő értelmére.

A mai nevelő szorongva érzi, hogy valami folyik itt — egész Európában — és ennek visszahatásaképpen hazánkban, — ami nem egyszerű, békeidőbeli nemzetnevelést követel, hanem szellemi felfegyverkezést. Magyar létünk védelemre szorul. A harc ma még szellemi. A hadszíntér a lelkek legbelsőbb mélye. De éppen ezért fokozottabb helytállást követel, erősebb fegyverkezést kíván a szellem birodalmában.

A szellem maga nem szorul-e védelemre? Volt-e idő, amelyben a szellemi kultúra előkelő és magasztos látóhatára ennyire megsűkülte? Európa nagy gondolkozói a szellem haláláról beszélnek, a „holnap árnyékában járnak“, — „az esztelenség századának“ bélyegzik századunkat. Az írók arról panaszkodnak, hogy az utóbbi években Európa irodalmában szegényes egyoldalúság mutatkozik: nem az író választja témáját és a műfajt. A téma választja őt, — és ez mindég egy: létünk védelme, — harc az erőszak uralmával, — a tűnő humánus riadója, — a gondolat és világszemlélet szabadságának védelme. Az árnyak nőnek... Mire ideértünk, 1940-be, a feszültség népek, eszmék és létformák között olyan mértékben kiéleződött, hogy a változások rohanó tempóját követni, a kor szellemi képét korszerűen élni és ismerni, — nevelő munkánkban időszerű követelményekhez alkalmazkodni, — állandó lelki átszerelést követel.

Mindnyájan földrengés-érzésben élünk.

Mi ennek a hatása a nevelőkre?

\*

\* A Magyar Gyermektanulmányi Társaság neveléstani szakosztályán elhangzott előadás.

Fel kell ismernünk mindenekelőtt a mai nevelői felelősség ropant *történelmi súlyát*. Békés liberális időkben, a nyárspolgári élet-szemlélet álló vizein lehetett a nevelők munkáját jámbor emberek zajtalan és igénytelen foglalkozásának nézni. A kapitalista gondolkozás a kultúra őreit, a nemzet szellemi életének táplálóit gazdasági- és társadalmi pozíciójukban mélyen lesüllyeszthette. Érthető. Nem szolgálták a tőke érdekeit és a pénzzel megvehető világ javait. De amikor egy nemzet sorsfordulón áll, társadalmi és nemzeti újjászületésének vajadását éli, akkor, — a szorongók szeme a nemzetnevelők felé fordul és ez a tekintet, bár ma még nem mondja, holnapután ki fogja mondani a nagy szót: a nemzet jövője a kezetekben van!

Ez a jövő azon fordul, mennyire tudjuk a lelkek mélyeit a nemzeti önismeret és a korszerű értéktudat magaslataira emelni. Az előbbi megtisztult és revízió alá vett értelmi kultúrát követel, — az utóbbi az érzés- és akaratvilág, a tettekészség mély rétegeinek átítatását új szellemiséggel. Mind a kettő azt követeli, hogy nevelői munkánkat az oktatói formalizmus sívárságából átvigyük az ifjúság vitális, színdús, feszülő életerejének és életszomjúságának való-ságtalajára. Megmerevedett nevelési jelszóinkat átfordítsuk a *lélek nyelvére*.

\*

A Gyermektanulmányi Társaság pedagógiai szakosztálya fontos nevelési kérdések megbeszélését és tisztázását tervezi. Nem akar élettől elszakadt búvárkodást, hanem a nevelő-munka keretében felmerülő magyar szükségletek tudományos megvilágítását keresi. Amit nemzetünk és a mai nemzedék védelme követel, azt kell tennünk. Feladatunk kettős: először magyarságunk szellemi védelmében új társadalmi és nemzeti értéktudatra való egyéni felkészülés és másodsor gyakorlati tennivalók.

A sorsforduló látható jele a hazai könyvirodalom egyoldalú témája: Mi a magyar? Irók és tudósok legkiválóbbjai fogtak össze, hogy tudatosítsanak olyan tényt, amelynek tudatalatti erői bennünk dolgoznak láthatatlan követeléseikkel, mint a tengerfenék félhomályos áramlásai. Kérdezhetjük Babits Mihállyal: miért kell arról beszélni, amit élünk, ami bennünk van? A tény, hogy beszélünk, mutatja, hogy a tengerfenék mélyébe nyúló gyökerek feszítő ereje lazul.

Akik ebbe az irodalomba betekintettek, ámulva látják, hogy mennyi minden felfedezni való van magunkról magunk számára. Ámulva látjuk mulasztásainkat, elmúlt évtizedek káros illúzióit magunkról, — tetteinkben bénult, hangzatos szóvirágokon felbuzdult és kielégült magunkat.

Ennek a módosult önszemléletnek, ennek az erősebb nemzeti hivatástudatnak és ennek az újszerű magyar társadalomképnek ugyan milyen visszhangja van iskoláinkban? — Ha nem érezzük,

hogy ma már megbeszélésre érettek e kérdések, — és várunk, — megeshetik, hogy az élet betör a zárt kapukon és a maga módján, veszélyes színezettel, hódítja meg az ifjúságot.

Tanterv és utasítás megteszik a magukét. De a kivitel szinte minden tanáregyén egyéni belátásától, felelősségtudatától, szociális érzésétől és temperamentumának gyújtó erejétől függ. De ennyi nem elég. Az ifjúság lelki alkatának, érületi világának, a korszellemmel való kapcsolatának ismerete nélkül, továbbá a szülőtársadalom nevelői hangnemébe való beavatkozás nélkül, a történelmi meglegyetések mai rohanó áramában, munkánk hatástalan.

Visszahatás a korszellemre, — lelki alkat, — érületi élet minősége, — mind olyan kérdések, amelyekre csak a lélektan tud megfelelni. Mozoghatunk-e a nevelői illúziók és az iskolai formalizmus halott világában, akkor is, amikor tetté kell érlelnünk az ifjúság lelkében a nemzeti és társadalmi megújulást?

Élettényeknek, népiségnek, társadalmi rétegeknek, a faji élet megnyilatkozási formáinak megvan a maga szellemi-lelki képe. Az elmúlt két évtized jelszói telve vannak e kérdések felületes és tudománytalan érintésével. A köztudat ezekből táplálkozik. Ha e kérdésekről azok nem vesznek tudomást, akik erre elhivatottak, elárasztja a magyar gondolkozást a téves megállapítások hinárja. Szerencsére a magyar nevelői rend maga kapcsolódott a magyar öneszmélés kutató munkájába! A tanárság kiváló tagjai az 1939. év termésében a történelem és társadalomtudomány, a népismeret és néphagyomány, — a szellemtudomány és néplélektan terén tárják fel előttünk a sajátos magyar lélek rejtelmét. Nem azért, hogy a tudomány új fejezettel bővüljön, hanem azért, hogy a magyar sors és adottságok ismeretében a jövőt-építés eszközeit, a *tenni-valókat felismerjük!* Ütközőpontként Kelet és Nyugat között, végvári sorban, őrszemként a Dunamedence fölött, — helyzetünk kiélezett. Társadalmi strukturánk különleges merevültsége, népünk kulturális elmaradottsága, szociális magatartásunk vészes hiányai, — mind intelmek a magyar nevelői rend felé! Feltáru előttünk ebből az irodalomból népünk lelki alkatának ismerete nélkül készült oktatási szervezetünk. Megismerjük a középosztály lelki arcát, mai műveltségisményét és a középiskolák szervezetét. — A vezető osztály társadalom-lélektani képét, nemzeti és szociális magatartását, morális, esztetikai és értelmi kultúráját és mindazon magyar intézményeket, melyek e lelkeség lenyomatai.

Ebbe a kutatásterületbe tartozik a *magyar gyermek testi és lelki képe is*. Míg a m a g y a r e m b e r szellemi ábrázolásán csak ma dolgoznak tüzetesebben és mintegy felriadva a mulasztásra, addig a *magyar gyermek* lelki képének egyik alapvető jellegzetességét e társaság alapítója, Nagy László már 1908-ban megírta. A kép kiegészült később Weszely Ödön, Bognár Cecil és több kutató más-más szempontot felölelő munkájával. A gyermektanulmányozás korán felkínálta szellemi gyümölcsseit a magyar



pedagógiai munkának. Korán hangoztatta, hogy a nagyrészt német alapon, német mintára alkotott iskolaszervezeteink idegen szellemiség gondolatformáit, észjárását, tankönyvszellemét erőszakolják a magyar gyermekre. Tapasztalati úton, az élet reális adatai nyomán bemutatták a magyar gyermek fejlődésének természetes irányát. Megmutatták a fejlődés-állomásokat mindazon tipikus jelenségekkel, amely *magyar fejlődés-típustannak* vetette meg alapját. Felajánlották a felkutatott területet, hogy a közoktatás magyar élet magvait vesse bele! ... Ha elfogadják, magyar szellemű iskolák magyar jellegzetességgel épülhettek volna erre az alapra. De nem így történt!

\*

A Gyermektanulmányi Társaság hagyományait követjük, amikor a magyar nevelés mai kérdéseinek megbeszélését *társas alapon*, munkaközösségek keretében óhajtjuk végezni. Így dolgozott e társaság ezen a helyen Kenyeres Elemér egyetemi magántanár közreműködésével két éven át. E keretben felfedező munkát végezhetünk. Ismeretlen pedagógiai tehetségek merülhetnek itt fel közöttünk. Mindenki tapasztalata értékes. A gyermektanulmány empirikus tudomány. Megállapításait a szerzett tapasztalatok összehasonlítása, ellenőrzése és igazolása nyomán szerzi. Amit a pszichológus a laboratóriumban végez, azt teszi a nevelő az iskolai munka keretében: hívó ingerre adott magatartás-feleleteket gyűjt.

Ez alkalommal, amikor a Magyar Gyermektanulmányi Társaság nevelési szakosztálya meginduló munkaévének programját óhajtja összeállítani, azt az indítványt szeretném tenni, hogy válogassunk ki néhányat a mai problémák sűrűjéből és foglalkozunk velük. Alakíthatnánk témakörökként külön-külön munkacsoportokat, — kérjük fel vezetőül a kérdések szakértő-kutatóit és dolgozunk közösen. Ha egyebet nem tennénk, már egymás tapasztalatainak megértő meghallgatása is termékenyítő hatással lehet mindnyájunkra. Amit kiérleltünk, kellő bizonyító eljárás után a magyar köznevelés intéző körei elé is vihetjük. A problémák ezek lehetnének:

1. A *magyar észjárás* kérdése első helyen hívja fel figyelmünket, hogy a magyar népi lelkiség összefüggő képével szembenézzünk. Karácsony Sándor nagy érdeklődést keltő munkája nyomán a kérdések raja támadt fel. A nevelőt közelebből érintő kérdések körülbelül ezek: idegen-e a magyar nevelés szelleme, alapkaraktere, értelmi nevelésünk gondolatformája? Megtagadjuk-e a magyar nyelv képszerűségében mutatkozó tárgyas és egyszerű szemléletességet? Fejlesztjük-e a képzelet és szemléletesség természetes megnyilatkozásait a gyermekben?

Revízió alá veendő *tanönyveink nyelve* is. Megfelel-e az a középiskolai fokon a) a gyermek fejlődési korával egyező észjárásnak és nyelvhasználatnak; b) a magyar gondolatformának?

Szolgálja-e a gyermek természetszerű megértését, — szerez-e örömet szemléletességével, képzetet, együttérzést tápláló művészi nyelvvel? Fokozhatja-e a könyvszeretetet és az ismeret-szerzés vágyát az a könyv, mely olyan, mint egy adatokat halmozó száraz lexikon-kivonat? Tankönyvíróinknak nem kellene-e szaktudásuk mellett gyermektanulmányi ismeretekre építeni közléseik módját és nyelvét?

2. Magyarorságnak tudata nem ismeretszerzés kérdése, hanem az érzületé, akaraté, állásfoglalásé, — életgyökér, mély-talaj, földnek, tájnak, népnek, multnak, munkának szeretete és akarása. „Nem az a kérdés, hogy értsük, mi a magyar, hanem hogy akarjuk azt, ami magyar, megbecsüljük, értékét érezzük! A magyarság nemcsak állapot, hanem feladat.“ Ahhoz, hogy szellemet, állásfoglalást, — hogy kockázatra, sorsvállalásra, bátor kiállásra-indítást adjunk az új nemzedéknek, nem elég ismeretek hűvös átadása és emlékezeti elraktározása, — a lelkek mély-rétegeit kell átjárjunk, tüzzel itatunk.

A sok értelmi neveléssel nem lehet hősokeket nevelni.

Az a nevelés, mely csak a fejnek szól, amely az értelem dinamikus munka-szövevényét is oly kevésbé ismeri, hogy nagyrészt egy élettelen géprendszer fokáig süllyeszti le és érti félre a benne végbemenő asszimiláló folyamatot, — ez az értelmi kultúra a maga elgépiesedett munkamódjával nem alkalmas arra, hogy egy *veszélyeztetett korszak fiait hősokké, áldozatrakész nemzetmentőkké nevelje*, vagy pl. a mai középosztály gyermekeiből *érdekeik ellen való magatartást, a társadalmi újjászületés új értékrendjét szolgálókat formáljon*.

Ehhez a ma aktuális lélekémbresztéshez az *élet mélységrétegeinek lélektanát* kell a nevelőnek ismerni! Ajánlom a szakosztálynak a fentiek nyomán ennek a kérdésnek tanulmányozását is. Az ösztönvilág (érzelmek, megrendülések, hajlamok, törekvések) mélyrétegeiben élnek az egyén számára a sorsdöntő indítások, — az indulatok viharából, vágyak és álmok erejéből kinövő elhatározások és cselekvések, az életbírás és bátorság eredményei. Káros és kóros látszat-nevelést szolgál, aki az ifjúság lelkivilágának ezt a területét nem ismeri. E társaság egyik nyilvános ülésén hallottuk éppen a félreismeret, rosszul kezelt gyermekek megbetegedésének ijesztő számát fővárosunkban: 100.000 fővárosi iskolás gyerek közül 5600 idegbeteg! Szolgáljon ez elrettentő példaul.

3. A további tennivalóinkban azoknak a közreműködésére számítunk, akik tanári tapasztalataikban az értelmi munka követelménye (tanterv) és a tanulók életkorának értelmi színvonala közötti megegyezést tartják kétségesnek.

A tanulók értelmi fejlődése folyamán mutatkozó jellegzetes állomásoknak tipikus adataival Nagy László foglalkozott. Adataira külföldi szakírók még ma is hivatkoznak. Méltó lenne e társaságban a tanárok munkaközösségében közelebből megismerni a

*fejlődés-típusnak a tanterv követelményei szempontjából fontos tételeit. Az egyes életkorokban működésben lévő (funkcionáló) és uralkodó szerepet betöltő értelmi erőkről lesz itt szó. Ha a tanítás anyagát úgy választjuk meg, hogy a tanulóban működő szellemi természetes erőket foglalkoztatjuk, akkor erőteljesen és sikeresen fejlesztjük az egész egyént, — ha nem, hiábavaló munkát végzünk. Ennek a tételnek szolgálatában született meg és végzi munkáját az Új Iskola. Kidolgozhatnánk pontosabban és közösen a 6—18 éves tanulók értelmi fejlődésének lélektani szerkezetét, hogy a tananyag-kiválasztást ilyen szempontból megvizsgálhassuk.*

4. Megbeszélés tárgyává kellene még tenni a *tantárgyak lélektani struktúráját*. A tanítás módszerét a tárgyuként működésbe állított más-más minőségű értelmi erők szabják meg. A logikai síkon járó tantárgyak más didaktikai feladat elé állítják a tanárt, mint az emlékezeti trenírozást és formális begyakorlást igénylő tárgyak. Másképp foglalkoztatja az elmét a konkrét tapasztalásra és kísérletre épített tárgy, mely lehetővé teszi a törvény-elvonás önálló és egyéni munkáját és egészen másképp a szellemtudományi tárgyak, amelyek nem az értelmi reprodukció emlékezeti munkáját igénylik, hanem mélyebb lelki rétegekbe szállnak le olyan mértékben, amilyen erővel megindítani tudják a tanulóban az együttérzés, összeolvadás és megelevenítés teremtő munkáját. E tárgyak keretében megkívánhatjuk a tanulók személyes állásfoglalását és értékítéleteit.

*Munkamód.* Kívánatos a társaság munkáját támogató lélektani-laboratóriumok és a Magyar Pszichológiai Társaság egyes szakosztályainak szakszerű közreműködését igénybe venni. A laboratórium kidolgoz kérdőíveket azon problémák megvilágítására, amelyek nekünk, nevelőknek, fontosak, — az adatokat mi gyűjtjük, de a feldolgozást és eredmény-megállapítást tőlük kérjük. (Ilyen például az objektív alapon álló osztályozás kérdése is. Fontos probléma a személyiség kérdése, vagy a magasabbrendű értelmesség. Lásd Baranyai Erzsébet és Boda István munkáit.)

\*

Megvalljuk, a fenti tervek tartalmi jelentőségén kívül célunk a nevelői gondolkodás ráirányítása a gyermekismeret szükséges és fontos voltára. *Az iskola a gyermektanulmány természetes színhelye.* Iskolába lépésétől a főiskolai tanulmányok befejezéséig a gyermek és ifjú a belső és külső formálódás, átalakulás, a növés olyan meglepő jelenségeit mutatja felénk, ami izgatóbb látvány bármely szaktudomány bármilyen problémájánál. Mert élet nyilvánul meg benne, a legszentebb formáló erő, életvetés. Aki szemét ennek megnyitja, szentélyben jár, csodák tárulnak fel előtte...

A földet megvizsgálják magvetés előtt. A szellemi magvetés talaját: a gyermek és az osztály lelki minőségét figyelemre nem méltatják, sőt tehernek tartják még az ilyen szerény intézményes eljárást is ezen a téren. A gyermeki élet tényeivel foglalkozó tanító és

tanár szemében az osztály és egyén mindaddig élettelen, amíg a gyermeklélektan segítségével tanári munkája keretében „felfedező” munkát nem végez.

A *nevelő magatartásának formáit* alapvető mértékben módosítja a gyermeki élet ismerete. Ennek a kutatásnak ereje gyökerében átformálja nevelői szemléletének minőségét! Felismeri tanítványai-ban az élet melegét, színét, ízét. Izgatóan érdekes felfedező munkát végez! Lelke ráhajlik a növe, formálódó, tapogatva keresgélő, megnyíló, majd becsukódó életre, a bontakozó bimbó-létre, mely a levés és alakulás állapotában minden rokonszenvet, szerető féltést és segítést megérdemel.

*Összefoglalásul* mondhatjuk:

Fegyverkezésre készülünk. Fegyverünk a mélység kultúrája az emberben. Nevelő munkánk hármasság mélységbe óhajt leszállni: a magyarság lelki rétegeibe, az emberi lét ösztönös mélyrétegeibe és a fejlődő fiatalság fejlődés-útjának felfedezésére. Ezen felül még a magunk munkájának lélektani rétegeibe és tanítványaink munkájának objektív elbírálásába akarunk látó szemmel benézni.

Amit ma Európa vajúdó óráiban hiányolunk, azt kell a nevelésnek adni. Csődbe jutott a materialista észak-kultúra! Egy századon át elhanyagoltuk a lelket, trónra emeltük az értelmet, mi nevelők, és most a megtagadott szellem elpusztította a bennünk haldokló emberiességet. Szellemet kell éltetni, lelket táplálni, a látszatosság li-dérceit elűzni, a természetfeletti világ erőibe kapaszkodni, lélekformáló hatásokkal élő vizek forrásait érinteni.

Mindez új nevelői magatartást kíván. A nevelő a tanulmány-anyagátadás keretében tudatos építője kell legyen a nemzettesten végbemenő regeneráló folyamatnak. Sejt vagyunk magunk is. Az, ami bennünk *élőn kering*, élteti az egész testet. Az írók ébresztő szavára nekünk kell felébredni. Magyarságtudatunkat, nemzetszolgálatunkat nekünk kell revízió alá venni, mert csak ezzel az eleven szellemi vérkeringéssel belsőkben állhatunk tanítványaink elé, hogy megérezzék rajtunk — nem szavainkban —, hanem magatartásunkon a nemzeti veszedelmekkel szemben felfegyverzett embert.

Akár szellemi honvédelemre, akár egy új társadalmi érték tudat kialakítására készülünk fel, a cél tudatosítása, a módok megtalálása után az átvétel, a terjesztés, egy generáció átítatása új szellemiséggel következik. Ez a munka ránk vár!

## Iskolai gyermekmegfigyelés és laboratóriumi kísérleti lélektan.

*Dr. Noszlopi László,*

egy m. tanár,

a Föv. Ped. Szeminárium lélektani laboratóriumának vezetője.

A nevelés: léleknek reáhatása más lelkekre, mégpedig tervszerű és bizonyos eszmények érdekében való reáhatás. Hogy azonban tervszerű és értékes lehessen, ismernünk kell azt, amire hatni akarunk: ismernünk kell a növendék lelkét. Ez a nyilvánvaló igazság eredményezi, hogy az újabb nevelő irányzatok fokozottan támaszkodnak gyermektanulmányra, a gyermeki egyén és közösség lélektanára stb., továbbá, hogy az iskolákban a tanár és a tanító hivatali munkájához számítják a gondjaira bízott gyermek rendszeres megfigyelését és e megfigyeléseknek személyi lapokon történő összesített feljegyzését. Talán semmi sincs, ami alkalmasabb volna arra, hogy a tanár vagy tanító tekintélyét, megbecsülését szülő és közvélemény szemében egyaránt emelje, mint ha alaposan megokolt szakvéleményt tud a gyermekről mondani.

Néhány év óta a magyar iskoláknál is be van vezetve a személyi lap használata. Németországban ugyanez már több évtizedes multra tekinthet vissza, és elkíséri a gyermeket az óvodától az egyetemig vagy a munkahelyig. Kezdetben nagy nehézséget okozott a németeknél, hogy a tanítóság és tanárság nem volt kiképezve és lélektani tudással felvértezve a gyermekmegfigyelésre. Amíg azonban ők ezen a bajon idővel segítettek, addig nálunk még nincs megoldva a kérdés. Tanítóink és tanáraink szakemberek a nevelő eljárások és szaktárgyaik terén, de szükség van intézményes gondoskodásra, hogy a gyermekmegfigyelésben is hozzájussanak a kellő szak-képzettséghez.

A szakszerű megfigyelés alapján készült személyi lapoknak nem csupán az iskola, az oktatás veheti hasznát, hanem a pályaválasztási tanácsadás is. Németországban a pályaválasztási tanácsadás oly mértékben meg van szervezve, hogy *minden gyermek, amikor iskoláit elvégezte, körzetének pályaválasztási tanácsadóhelye*

*elé jut.* Itt azután az iskola személyi lapja nyomán az eseteknek átlag 80%-ában tanácsot és útbaigazítást tudnak adni a választandó életpálya tekintetében, és csupán a fennmaradó 20% az, ahol az tanulónak laboratóriumi lélektani vizsgálata is szükségesnek mutatkozik. Nálunk a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium lélektani laboratóriuma évente átlag 1000 gyermeknek képes pályaválasztási vagy iskolaválasztási tanácsot nyújtani. Azoknak a gyermekeknek vagy ifjaknak száma azonban, akik évente a különböző iskolafajok forduló osztályaiba járnak, tehát tanácsra szorulnának: meghaladja a 20.000-t. A német tapasztalatok azonban nyilvánvalóvá teszik, hogy ebből a 20.000-ból nem csupán 1000-t, hanem 5000-t tudna a laboratórium, mai keretei között, tanácsadásban részesíteni, ha a tanerők képesítve volnának szakszerű gyermekmegfigyelésre és az így készült, lélektanilag megbízható személyi lapok a tanácsadónak rendelkezésére állnának.

A pályaválasztási tanácsadás minél szélesebb körben való kiterjesztésének sürgős szüksége pedig nyilvánvaló. Az életpálya nem csupán a megélhetést, hanem az egész életet jelenti. A helyes pályaválasztásnak egész életre kell szólnia. A foglalkozás tehát így erkölcsi jelentőséget nyer, élethivatás, nem csupán kereset. Mindazonáltal rendkívül jelentős a pályaválasztás gazdasági szempontból is. A hivatás az a pont, amelyben egyén és közösség érdekei tökéletesen találkoznak: a kellő embert követelik a megfelelő helyre. A Föv. Ped. Szeminárium pályaválasztási tanácsadó munkásságának tapasztalatai szerint átlag minden negyedik gyermek, az eseteknek tehát 25%-a elhibázza, a pályaválasztást, ha nem kap szakszerű tanácsot. Az elhibázott pálya pedig tragédia lehet az egyén, és nagy erőfecsérlés a nemzet szempontjából. A pályatévészett egyén tehetőségtelen kontár, oly munkát végez, amelyért ügyfél, vevő vagy megrendelő egyaránt jóformán csak kidobja a pénzt. A nemzetközi gazdasági élet mai sodrában csak az a nemzet állja meg helyét és csak annak alattvalói elégedettek, élnek önbizalom mellett kölcsönös megbecsülésben és surlódásmentes összhangban, amely gondoskodik arról, hogy ifjúsága elkerülje a könnyelmű, tájékozatlan és felületes pályaválasztást.

Ismétlem, a szakszerű gyermekmegfigyelés oly feladat, amelynek az egyébként legkitűnőbb és legképzettebb pedagógus is csak külön pszichológiai jártasság megszerzése árán felelhet meg. Nevelési problémák, nehezen nevelhető gyermekek esetében látható ez, amikor pedagógusok gyakran küldenek a Föv. Ped. Szeminárium lélektani laboratóriumába ilyen gyermekeket, és megkísérlik mellékelni írásban a saját megfigyeléseiket, jellemzésüket arról a tanulójukról. Nem ritkán évek óta ismerik a tanulót, és mégis, amikor pontos, találó jellemzést akarnak írásban adni róla, nem jut eszükbe semmi kielégítő kifejezés. A pedagógus ilyenkor a legkényelmetlenebb nehézségek közé juthat, és, amikor hosszú fáradság, kínlódás után megadja azokat az adatokat a gyermek sajátosságairól, ame-

lyeket helyeseknek tart, ezek az adatok idegeneknek, nem kielégítőeknek mutatkoznak, ha azzal a benső képpel hasonlítja össze, amely lelkében a tanuló személyiségéről él. Amikor azonban megkapja a lélektani vizsgálatok eredményét, amelyeket aztán találóknak érez, akkor kitűnik egyúttal, hogy az ő eredetileg használt kifejezései szintén majdnem találóak és helyesek voltak, de csak majdnem. *A pedagógus kifejezései és állításai rendszerint csak kevéssel térnek el attól, amit mi a laboratóriumban a gyerekről észlelünk*, de ép e kis eltéréseken múlik minden. Ha pl. a pedagógus jóindulatúnak minősítette a gyermeket, akkor tőlünk esetleg azt hallja, hogy a tanuló gyengéden érez. Ha ő konoknak minősíti a gyermeket, akkor a laboratóriumi vizsgálat esetleg alkalmilag megnyilatkozó önszeretetről beszél. A pedagógus egyszer úgy fejezte ki magát, hogy a tanuló némely esetben nehezen befolyásolható, de nem tudta megmondani, mikor állnak be ilyen esetek, a vizsgálat pedig szellemi önállóságra való törekvést állapított meg a gyermeknél. Előfordult, hogy a pedagógus diplomatikusnak mondott egy tanulót, de maga sem volt megelégedve ezzel a kifejezéssel; mi azt mondtuk, hogy sok természetes és életrevaló okosság van ebben a gyermekben, és az utóbbi megállapítás már pontosan fedte azt, amit a tanár is érzett. És vajjon miért nem bukkan a pedagógus a találó kifejezésre? Azért, mert ez részben gyakorlat dolga, részben azonban lélektani és karakterológiai tudás kell hozzá, amit tanulni kell.

Már az is nehézséget okoz a megfigyelésnél, hogy *a pedagógus nem mindig szerzi meg a készséget a pedagógiai nézőpontról a pszichológiai nézőpontra való átállítódásra*. A pedagógus befolyásolni akar, meg akarja változtatni a gyermeket. A pszichológus, amikor megfigyeli és a megfigyelteket leírja, nem akar mást, mint észlelni azt, ami van. A pszichológus, mint megfigyelő, nem örül, ha a tanulónak egy jótulajdonságát fedezi fel, és nem gáncsol, ha hibára bukkan. Mindez ridegen hangzik, de a jó megfigyelés előfeltétele. Olyanformán áll itt is a dolog, mint egy egészen más esetben, nevezetesen a lélektani próbák, kísérleti feladatok megadásánál. A próba feladása külön, hosszú gyakorlatot kívánó tudás: úgy kell vizsgálat idején az utasításokat megadni, hogy azok érthetők legyenek, de felesleges szó nélkül történjenek, egyformán menjenek végbe — az utolsó betűig és hangárnyalatig — minden vizsgálati személynél, és, ami a fő, azt előre ne befolyásolják valamely megoldás irányában. Ellenkező esetben megtörténhet, hogy a kísérletvezető nem a gyermeket, hanem önmagát ismeri meg a vizsgálat eredményeiből. A pedagógus mármost hozzá van szokva ahhoz, hogy magyarázzon, és abba a veszedelembe kerül, hogy a lélektani próba igazi feladása helyett is — magyarázni fog. Holott a kísérlet feladása éppen nem azonos azzal, amit tanításnak, magyarázatnak nevezünk.

Hogy ezt a példát használjuk, önkénytelenül is rátértünk a megfigyeléssel szemben a gyermekmegismerés másik módszerére, a kísérletre, helyesebben a lélektani próba (*test*) módszerére. Van-

nak, akik felismerik a megfelelő lélektani kiképzés nélkül történő iskolai gyermekmegfigyelés nehézségeit, de sajtósággosan azt a megoldást javasolják, hogy adjuk a próbákat, műszereket és tesztfüzeteket a pedagógusok kezére, tanítsuk meg őket ezek elvégzésére, ők pedig ennek nyomán töltsék ki a személyi lapokat. Mintha a tesztekkel való vizsgálathoz kevesebb lélektani előképzettség volna szükséges, mint a megfigyeléshez!

Amint említettük, már a próba helyes feladása is hosszabb tanulást és gyakorlatot kíván. Még nagyobb szakképzettség kell azonban az elvégzett próbák pszichotechnikai és pszichodiagnosztikus kiértékeléséhez. Hiába rendelkezünk a legkitünőbb próbákkal is, ha ezek nem pszichológus kezében vannak, mert *nem a próbák elvégzésekor a vizsgálati személy által elért teljesítmény maga, hanem az ezekből levont lélektani következtetés adja az embermegismerést.* Nagy László utal arra a körülményre, hogy valamely próba elvégzése folytán a nyert lélektani eredmény bizonyos pszichológiai megfigyelésekben áll. Ezek lehetnek mennyiségi, ha a teljesítmény számszerű adataival fejezhető ki, és minőségi, ha nem leszámolható természetűek. Pl. egy figyelemvizsgálatnál a teljesítmény pontszámokkal kifejezhető nagyságának: visszatérő, egyenletes hullám-völgyek alakjában való lehanyaglása a fáradékonyság mennyiségi jele. Ha ellenben pl. a vizsgálati személy hirtelen és váltakozva könnyű feladat után nehezre kap, akkor minőségi megfigyeléssel észrevehetjük esetleges alkalmazkodóképességét vagy önbizalmát, illetőleg ezek hiányát stb. Más példa a mennyiségi megfigyelésre, ha a vizsgálati személynek a munkában való megbízhatóságát, hűségét számszerűen leolvassuk, a teljesítmény „jósága” gyanánt, mert a teljesítmény jósága nem más, mint a tiszta teljesítmény elosztva az összes teljesítménnyel (= tiszta teljesítmény + hibák pontszámai). Hogy a minőségi megfigyelésre is még egy példát mondjunk: ha a vizsgálati személy nem várja végig a próba feladását, hanem nagy-buzgón belekap, mielőtt még a vizsgáló befejezte volna mondanóját: úgy ebből gyakran impulzív, szangvinikus és kissé megfontolatlan lelkületre lehet következtetni. — Természetesen minden megfigyelésnél elv és szabály, hogy egyetlen egy eset vagy vizsgálat még semmi bizonyosságot nem ad, hanem csak több vizsgálat megfigyeléseinek összesítéséből születhet meg a helyes diagnózis.

A mennyiségi megfigyelések és az alapjukul szolgáló lélektani statisztikai eljárások, de még inkább a minőségi megfigyelések szaktudást és gyakorlatot igényelnek, mégpedig oly mértékben, hogy tíz évi laboratóriumi gyakorlat sem sok annak, aki jó pszichológus akar lenni. De mindenesetre végzetesen tévednek mindazok, akik — többnyire jóhiszemű tájékozatlanság folytán — úgy vélik, hogy pár heti vagy akár pár hónapi belekóstolás által már megszerezhető az elegendő szaktudás e téren. A féltudás itt rosszabb, mint a semmi, mert dilettánsokat termel, akik diszkreditálják a lélektan ügyét.

Ezért mind a tudományos szakszerűség és tudományos lelki-



ismeret, mind pedig a gyakorlati felelősség nevében csak a *legnagyobb mértékben helyteleníthető, ha tesztek akarnánk adni a pedagógusok kezébe*, akár azért, hogy kiválogatásokat csináljanak, pl. a tanulók felvételénél, akár pedig, hogy a személyi lapokat töltsék ki így. Egyetlen lélektani laboratórium vagy intézet sem volna hajlandó e célra tesztjeit és műszereit avatatlanok kezébe adni, nem azért, mintha nem támogatná szívesen az iskolát és a tanerőket, hanem azért, mert a teszt-vizsgálat súlyos felelősséggel járó dolog, és egész életére szerencsétlenné tehetjük azt az ifjút, akiről nem szakember ilyen alapon mond véleményt.

De mondjuk meg végre, mi is az a „teszt”? Az angol szó egyszerű lefordításával megfelelő magyar elnevezést nyerünk, és *lélektani próbáról* beszélhetünk. A próba oly lélektani kutató eljárás, amely kísérleti úton méri az egyén képességeinek vagy tudásának fokát, vagy pedig észleli az egyén sajátosságait. Ezzel már meg is mondtuk, melyik az a három főcsoport, amelyekre a próbák feloszthatók. Vannak 1. *ismeretpróbák, tudáspróbák, tantárgy-tesztek*; 2. *képességvizsgáló próbák*; 3. *észlelő, diagnosztikus, karakterológiai, ösztönlélektani stb. próbák*. Mindegyikfajta próbák között vannak olyanok, amelyek egyszerre sok vizsgálati személlyel, tömegben végrehajthatók, és ismét olyanok, amelyek csak egy személlyel véggezhetők el egyszerre. Az előbbieket lefolytató vizsgálatot csoportos vizsgálatnak nevezzük. Leginkább az intelligencia-vizsgálata tartozik ide, mert műszer nélkül, papír, illetőleg próbafüzet és ceruza segítségével oldható meg.

Nézzük a próbák említett fajait egyenként. Az *ismeret- és tantárgy-tesztek* Magyarországon alig használatosak. Pedig ezek jóformán egyedül képviselik a lélektani próbáknak azt a részét, amelyek pedagógusok kezébe valók. Ismeretes ugyanis az osztályozásnak, vagyis a tanulmányi eredmény tanulók szerint való elbírálásának számos, szinte leküzdhetetlen nehézsége, amelyek a lelkiismeretesen osztályozó tanárt voltaképp súlyos benső konfliktus elé állítják. Mi az osztályozás alapja ott, ahol ismeretteszteket nem használnak, tehát a hagyományos eljárás szerint osztályoznak, ahogyan pl. hazánkban is folyik valamennyi iskolafaj területén az osztályozás? Az alap a tanuló felelete és dolgozata. Mármost ismeretes, hogy a feletetés — akár régi módszer szerint, akár cselekedtetve, a közös munkában való részvétel útján történik — nem képes megvizsgálni a tanuló tudását az egész anyagból, hanem itt-ott kiragadott részekkel kell technikai okokból megelégednie, feltételezván, hogy az a tanuló, aki a feladott kérdésekre megfelelt, az anyag nemkérdezett részét is megtanulta. Hogy ez a feltevés önkényes és sokszor vezet igazságtalanságokra, azt felesleges fejtegetnünk. Ugyanez a helyzet a dolgozatokkal is, de itt a valóságos tudás lemérése elé még egy hibaforrás tornyosul: az írás. Vannak nehezebben és lassabban író tanulók, akiknek tudása mindazonáltal egyenlő lehet a többiekével.

De legfőbb baja a hagyományos osztályozásnak, hogy viszonylagos. Nincs semmi biztosíték arra, hogy ugyanazon mértékkel mérnek az ország különböző iskoláiban, sőt még arra sem, hogy egy iskola két párhuzamos vagy egymásutáni évfolyamában. A tanár szigorúsága vagy enyhésége, az osztály átlagának közepes, kiváló vagy gyenge mivolta és még ezer esetlegesség teszi az osztályozást viszonylagossá, amelynek folytán egyáltalában nem tudható, hogy az a jeles, amit a kiskunhalasi gimnáziumban adtak 1940-ben, hogyan aránylik egy budapesti iskolában ugyanazon évben ugyanazon osztályban adott jeleshez, többet vagy kevesebbet ér-e, több vagy kevesebb, vagy ugyanannyi tudást jelent-e?

Mindezekben a bajokon a tantárgytesztek szép eredménnyel segítenek. Ugyanazt a tudásanyagot ölelik fel minden iskola számára, kiterjeszkednek a tananyag egészére, és az írást is lehetőleg kiküszöbölik a vizsgálati személynél, akitől feleletül legtöbbször csak egy aláhúzást, egy szám vagy ritka esetben egy szó beírását követelik meg. A tudásteljesítmény pontszámokban kifejezhető, és ugyanazt a mértéket alkalmazza az egész országban.

Ismeret- és tantárgytesztek az iskolában főleg ott használatosak, ahol a vizsgáztatónak és az oktatást végzőnek személyei nem azonosak, pl. az Egyesült-Államokban. Az ottani elemi iskolákban a tanfelügyelő vizsgáztatni jön el, ezt tantárgytesztekkel végzi, és így mind a tanító, mind a tanulók munkájának eredményességét egészen tárgyilagosan, számokban állapítja meg, mégpedig nem viszonylagos, hanem abszolút számokban.

A tesztek második faja a *képességvizsgáló próba*. Ez megint lehet intelligencia-vizsgálat, érzékelési, ügyességi és munkapróba. Az intelligenciavizsgálatok vizsgálhatják a valóságban mindig egy-egy személy emberi vagy gyermeki értelmet szintén egységes próbákkal, amint pl. amerikai tesztek végzik. De vizsgáljuk az intelligenciát ú. n. elvont részképességeiben is, vagyis oly intelligenciás részképességek próbáival, amely képességek csak elméletileg választhatók szét egymástól, de a valóságos, eleven személyiségben egymást mindig áthatják, együttjárnak. Ilyen részképességek először is azok, amelyek az értelem működésének inkább csak előfeltételei, mint pl. a figyelem, az emlékezet, másodszer pedig a tulajdonképpeni értelmi funkciók.

Az érzékelési próbák a látás, hallás, tapintás, szemmérték, szín-érzékenység stb. képességeire, az ügyességi próbák pedig a kéz-ügyességre, szerszámhasználatra stb. vonatkoznak. A munkapróbák végül nem eyebeek, mint valamely foglalkozás egy-egy munkafolyamatának leegyszerűsítései annak lélektanilag lényeges elemeire.

A próbák harmadik csoportja nem a képességeket, hanem a *személyiség egyéb határozományait vizsgálja, a személy tulajdonosságait, ösztönéletét, vérmérsékletét, jellemvonásait* stb. Egy-egy ilyen próba kiértékelése hosszabb ideig, nem ritkán órákig tart, és a szakemberek közül is csak az képes rá, aki azt évekig

tanulta, ismeri irodalmát, elméletét és gyakorlatát egyaránt. Hogy csak egy példát mondjunk: a világhírű és mind Európában, mind Amerikában a különböző országok szakemberei által egyaránt nagyraértékelt *Rorschach*-vizsgálat oly módon történik, hogy oly táblákat adunk a vizsgálati személy kezébe, amelyeken fekete, majd fekete és vörös, végül többféle színű tintafoltokat lát. Ezek a foltok a papír hajlásába cseppentett tintából keletkeztek, szétdőrzösülés útján az összehajtott lap belsejében, tehát a foltok jobb fele pontosan megfelel balfelüknek. A vizsgálati személy feladata megmondani, mit vesz belőlük észre, mit lát beléjük. Már annak a körülménynek eldöntése is, hogy a vizsgálati személy észrevevései mozgásos emlékképek nyomán jöttek-e létre, vagy a forma, vagy végül a szín határozta-e meg a látott képet: nagy gyakorlatot és szakismeretet kíván. Pedig a vizsgálat kiértékelése jórészt e feleletfajok számán és egymáshoz való viszonyukon alapul. Egy-egy *Rorschach*-vizsgálat kiértékelése 4—5 órát vesz igénybe, és hozzá kell számítanunk, hogy ugyanazon vizsgálati személlyel többször kell a próbát megcsinálni, egy próba nem elegendő.

Kérdem tehát ezek után, szabad-e józan ésszel csak gondolnunk is arra, hogy ilyenfajta próbák elvégzését sózzuk rá (már ezt kell mondanunk) az amúgy is erősen megterhelt tanerőkre, akiknek egy-egy gyermek vizsgálatához sem ennyi idejük, sem pedig a kiértékeléshez pszichológiai felvérteztségük a legkevesebbé sincs?

A tanerők már csak technikai okokból, továbbá különleges lélektani szakképzettség hiánya folytán sincsenek tehát abban a helyzetben, hogy tesztekkel vizsgáljanak, és a tanulókról ilyen vizsgálatok alapján mondjanak véleményt, töltsék ki a személyi lapokat. Azonban, ha — *per absurdum* — mégis feltételeznők, hogy képesek helyesen vizsgálni tesztekkel, akkor is azt kellene mondanunk, hogy erre nincs szükségük, másfelől pedig, hogy ezzel nem oldották meg azt, ami feladatuk. Ez a feladat pedig, ami nem pótolható teszt-vizsgálattal, de ami ezeket szükségtelessé is teszi az iskolában: a gyermekmegfigyelés.

Ismételjük: *a gyermek megismerésének két főútja és módja van: a pedagógiai megfigyelés és a laboratóriumi kísérleti munka, a teszt. A kettő egymást nem teszi feleslegessé és egymást nem helyettesítheti, mert egymást kiegészíti.* A tesztmódszernek ép ott vannak meg a lehetőségei és előnyei, ahol a megfigyelésnek az akadályai és hiányai, és megfordítva: a megfigyelésnek van oly előnye is, amely tesztvizsgálatoknál, laboratóriumban meg nem valósítható. Mindjárt meg is mondjuk, mi ez az előny. A megfigyelés az iskolában hosszú időn át állandóan folyhat, a teszt-módszer pedig csak a pillanatnyi állapotot mutatja. Ezen a tényen nem képes egészen segíteni az a szabály sem, amelyet minden gondos teszt-vizsgálat betart, hogy t. i. a vizsgálatot meg kell ismételni, soha sem szabad egy és csak egy vizsgálatot eredményében elfogadni. A laboratórium néha csak órákon, legfeljebb egy-egy napon át vizsgálhatja a

gyermeket, az iskolai megfigyelés pedig évekig tarthat, minden nap.

Ezért nem szabad teszt módszert az iskolába megfigyelés helyett bevezetni, nem volna szabad még akkor sem, ha a tanerők képesek volnának tesztekkel vizsgálni. A teszt a megfigyelést nem pótolja.

Természetesen a tesztvizsgálatnak is vannak előnyei, olyanok, amelyekkel a megfigyelés nem rendelkezik. Mindannak nyomán, amit az ismerettesztekéről mondtunk, általában már sejthetjük is, melyek a próbáknak ezek az eredményei, amelyeket a pusztá megfigyelés nem érhet el.

A teszt három előnye a megfigyeléssel szemben, hogy 1. pontosabb, 2. abszolútabb és 3. tárgyilagossabb. Vegyük ezeket egyenként. A teszt nem csupán hozzávetőleg, hanem pontszámokban kifejezhetően adja meg a vizsgálat eredményét. Lélektani próbákkal lemérhetjük, ha nem is a képességet, de a teljesítményt. A teszt továbbá, ha nem is abszolút, de abszolútabb eredményt ad, mint a megfigyelés. Első hallásra talán kissé furcsa, hogy az „abszolút” szót fokozom, de logikailag ez jogos és szükséges, mert azt jelenti, hogy a próba nem oly viszonylagos, mint a megfigyelés. Ha ugyanis a tanár egy gyermekről beírja a személyi lapra, hogy „értelmes”, akkor azt akarja kifejezni, hogy az a gyermek az átlagnál értelmebb. De miféle átlaghoz méri? Csak ahhoz a pontatlan, hozzávetőleges átlaghoz, amely alanyi becslése szerint osztályában az értelmi színvonal tekintetében fennáll. Ha az osztály gyenge, akkor esetleg egy közepes értelmű tanulót is már „értelmes”-nek minősít, de ugyanazt a tanulót egy értelmi színvonal dolgában kiváló osztály tanára „gyengébb értelmi képességű”-nek minősítené. És ez nem a tanár egyéni hibája, ez a módszer természetében rejlik, és a leglelkismeretesebb tanerő sem járhat el másképp, legfeljebb emlékezetből hozzáveheti azt a még alanyibb, még hozzávetőlegesebb tapasztalatot, amire a tanulók értelmi képességei dolgában régebbi évekről emlékezik. A próba végül tárgyilagossabb, mint a megfigyelés. Itt megint csak annyit mondhatunk, hogy tárgyilagossabb, nem pedig, hogy tárgyilagós, mert a lélektani vizsgálatok oly természetűek, hogy belőlük a vizsgáló személye teljesen soha ki nem kapcsolható. Ezért, ha a vizsgálati személyt diagnosztizáljuk, egy kicsit mindig önmagunkat is diagnosztizáljuk. De a próba módszere segítségével mégis nagyobb mértékben kapcsolható ki a vizsgáló anyagságára, mert a próba eredménye mérhető, számokban megadható, leszámolható, és e szám ugyanaz lesz, akár jó, akár rossz kedélyállapotban van is, aki vizsgál, akár fáradt, akár pihent, akár kellemes, akár kellemetlen aktuális tapasztalat hatása alatt áll az emberre vonatkozólag.

Hogy tehát összefoglaljuk az eddigieket: a gyermekmegismerés két főmódja az iskolai (esetleg: családi) megfigyelés és a laboratóriumi kísérletezés, a próbák. A kettő egymást kiegészíti, csak együtt adják a tökéletes gyermekmegismerést. *A tesztvizsgálat azonban a pszichológusok és a laboratóriumok dolga, a megfigyelés ellenben*

az iskoláké. A kettő fel nem cserélhető, mert megfigyelésre hosszú időn át csak az iskolákban van mód, próbák elvégzésére pedig csak a pszichológus avatott és hivatott. Hogy az a gondolat, amely szerint tanerők teendőjévé teszvizsgálatokat tegyünk, egyáltalában felmerülhetett: annak oka, amint *Jung* egy helyt mondja, az a körülmény, hogy mert minden embernek van lelke, minden ember azt hiszi magáról, hogy ő most már ennek folytán pszichológus is. Kétségtelen, hogy a tanerőknek a megfigyeléshez szintén lélektani képzettségre van szükségük, és e képzettséget meg is kell adnunk nekik, anélkül azonban, hogy az iskolai megfigyelést teszvizsgálatokkal óhajtánók pótolni.

\*

Amíg tehát a tesztekéről csak annyit szóltunk a fentiekben, amennyi szükséges volt ahhoz, hogy laboratóriumi munka és iskolai megfigyelés viszonyát tisztázzuk, addig most befejezésül a megfigyelésről bővebben is beszélhetünk.

Az iskolai gyermekmegfigyelés nem a tanuló tudását értékeli — ez az osztályozás dolga —, hanem képességeit és tulajdonságait óhajtja észlelni és feljegyezni. Azonban minden egyéniség csak környezetében érthető meg, abból kiszakítva nem az többé, ami, hanem félreérthető. A gyermeki lélek nem lebeg a kék étherben, hanem hozzátartozik környezetéhez: a szülők és a családi élet főbb adatai, a család gazdasági viszonyai stb. Így a környezetrajz az első feladata a megfigyelésnek.

Ezután következik a főfeladat: a személyiség teljes leírásával a tanuló egész mivoltának összefoglalása. Ennek követelménye, hogy szakszerű és rendszeres legyen. A szakszerűséghez szükséges, hogy képesek legyünk a gyermek sajátosságait észlelni, amit pedig észleltünk, azt le tudjuk írni és meg tudjuk magyarázni. *Ismernünk kell tehát a gyermeklélektan és a karakterológia fogalomkészletét, műszavait*, a gyermekek körében tapasztalt jelenségeknek fel kell tudnunk fedezni helyes nevét, mivoltát és megjelölését, végül pedig okaikra is vissza kell tudnunk vezetni azokat. *Ismernünk kell különösen a gyermeklélektan megállapításait az egyes gyermeki életkorok sajátosságairól, hogy az egyes tanulón észrevehessük és megérthessük, ami ennek megfelelő, de azt is meglássuk, ami ettől eltér, ami rendellenes, visszamaradt vagy ellenkezőleg: a kort meghaladó.*

A megfigyelés rendszeressége nem jelenti a véletlen-szolgáltatata alkalmak elszalasztását, hanem csak annyit, hogy vannak szempontjaink, és, hogy állandóan folytatjuk a megfigyelést. Aszerint, hogy mennyire van meghatározva, mit figyeljünk meg, beszélhetünk szabad és kötött megfigyelésről. A szabad megfigyelés esetében a nevelő novellisztikus alakban leírja a tanuló szembeötűő tulajdonságait, anélkül, hogy szilárd sémához kötné magát. Már az ú. n. filantropinista pedagógusok művelték a megfigyelésnek ezt a módját (*Basedow, Bahrdt*). Az ilyen leírások azonban igen meg-

terhelnék a tanítóságot és tanárságot, mert kivitelezésük sokkal több munka, mint a kötöttebb megfigyelés; ezenfelül csak ritkán sikerülhetnek, mert hátrányuk, hogy önkényesek: egyik megfigyelő ezeket a szempontokat tartja fontosnak, másik ellenben egészen más fókuszok szerint végzi a megfigyelést. A megfigyelésnek azonban egységesnek kell lennie, mert tudományosan és gyakorlatilag egyaránt csak így használható a gyermeklélektan számára, így ad csupán alkalmat összehasonlításokra, érvényes lélektani igazságok megállapítására. Ebben az esetben azonban a megfigyelésnek főpontjaiban kötöttnek kell lennie, ugyanazon fókuszok szerint kell történnie. A teljesen kötött megfigyelés, tehát a kötött megfigyelésnek szélső és egyoldalú formája azonban szintén nem alkalmas iskolai megfigyelésre. Ebben az utóbbi esetben a megfigyelés részletesen megfogalmazott kérdőpontokra kell, hogy csupán igennel vagy nemmel feleljen. De így a megfigyelés túlságosan elemző lesz, szétforgácsolódik, mert részletek mozaikjából akarja az egységes emberi, gyermeki személyt összetenni. Egyes tulajdonságok merő összeadásával nem lehet a személyiség egészét létrehozni, utóbbira vonatkozólag az elvont rész-határozmányok külön-külön semmitmondók.

Leghelyesebb tehát az iskolai megfigyelés számára, ha közeputat választ a teljesen szabad és a teljesen kötött megfigyelés között, oly módon, hogy bizonyos keretek és szempontok kötöttek kell, hogy legyenek a megfigyelésnél, más szempontból azonban e keretek között kell, hogy még szabadon is mozoghasson a megfigyelő. Az emberi személyiség túl sokrétű ahhoz, hogy tulajdonságok skémájába legyen beleerőltethető.

A megfigyelés útján a gyermekszobában és az iskolában tett tapasztalatok alkotják azt az anyagot, amely nélkülözhetetlen alapja a gyermek- és fejlődéslelektani kutatásoknak. Ez szolgáltatja az anyagot, az egyes tények sokaságát, amelyek nélkül a legtudományosabb rendszerezési kísérlet sem ér semmit. A hosszú ideig folytatott megfigyelése a gyermeknek természetes körülmények között, mindig a legjobb és leggazdagabb forrása marad a tudománynak, tehát valóságos vétek volna, még ha egyáltalában képesek volnának is a tanerők rá, teszt-vizsgálatokkal „pótolni”.

Hogy azonban megbízható eredményeket adjon a megfigyelés, szükséges hozzá, amint mondtuk, a rendszeresség, amelynek további követelménye, hogy minden megfigyelt mozzanatról írásbeli feljegyzéseket készítsünk. Év végéből az egyes tanulókról megfigyelő füzetet kell vezetnünk, ahová a konkrét megfigyelt esetek kerülnek bele. Nem szabad az emlékezetre bízni az adatokat, hanem napról-napra fel kell jegyeznünk. A megfigyelő füzetbe nem összesített megállapítások, elvont tulajdonságok kerülnek, hanem csupa egyes esemény, amellyel kapcsolatban a tulajdonságok kiténtek. Év végén e füzet alapján töltjük ki a személyi lapot.

Személyi lapok kérdőpontjainak összeállítása már megint a lélektani intézetek, laboratóriumok dolga, nem a pedagógusoké.

Csakis így nyerhetünk szakszerű, a lélektan követelményeinek megfelelő személyi lapokat. *Legalább kétévenként új személyi lap tölthető ki minden tanulóról, hogy a fejlődés felismerhetővé váljék. A személyi lap egyes pontjai csak akkor tölthetők ki, mert lelkiismeretesen csak akkor tölthetők ki, ha elegendő megfigyelési anyag áll hozzá rendelkezésre. Inkább kevesebbet, de találót és igazoltat írjunk bé.* Az már aztán a jó személyi lap kelléke, hogy ne legyen sematikus, és így ne provokáljon semmitmondó szövegeket, elcsépeelt szólásmódokat feleletül. További kelléke a személyi lapnak, hogy a lelki élet összes területeire kiterjedjen, nem szabad csupán néhányat a többi képviselőjéül kiragadnia.

A gyermek megfigyelése hálásabb feladat a felnőtteknél. Hiszen a gyermek arcjátéka és taglejtése sokkal élénkebb, kifejezőbb. A gyermek továbbá nem ért eléggé a színleléshez és nyiltabb, mint a felnőtt.

Mindazonáltal nem szabad azt hinnünk, hogy a gyermekmegfigyelés könnyű, nincsenek nehézségei. Ellenkezőleg, nagy óvatosság kell hozzá, tévedésre könnyen ad alkalmat. A gyermeknek soha sem szabad sejténie, hogy vizsgálják, megfigyelik. A kisebb gyermek ezt nem is veszi észre, illetőleg közömbös marad. Iskolás korban ellenben már észreveszi, de nem viseltetik kellő megértéssel a tudományos cél iránt, és vagy túlzottan is hajlandó lesz, hogy a vizsgáló kívánságának eleget tegyen, vagy pedig az önérvényesítés, önmutogatás ösztönétől vezetve, ügyességét, más gyermekkel szemben való fölényét, képességeit, erejét stb. iparkodik megmutatni.

A megfigyelés irányulhat egyfelől a gyermek cselekvéseire és viselkedésére, másfelől alkotásaira. Utóbbihoz tartozik a gyermek szókinccse és beszéde is. Első feladat a gyermekmegfigyelés terén ép az, hogy összegyűjtsük a gyermek különböző megnyilvánulásainak leltárát.

A megfigyelés kiegészítője a kikérdezés, amelyet, ha más megfigyelésekkel egyesítve a gyermek lelki életének teljes, kimerítő megismerésére törekszik; kikutatásnak (exploráció) nevezünk. Nagy kritikai gondosság kell azonban azoknak a feleleteknek elbírálásához, amelyeket a gyermektől kérdéseinkre nyerünk. Első feltétel, hogy a kérdező a gyermek bizalmát megnyerje. A pedagógus ezt csak oly módon érheti el, ha nem csupán iskolai és hivatalos érdeklődést tanusít, hanem a gyermek családi, otthoni körülményeit, játékeit, szórakozásait stb. is felhasználja lelki összeköttetés nyerésére. *Piaget* és tanítványainak kutatása nyomán tudjuk továbbá, hogy a gyermekek kisebb korban a hozzájuk intézett kérdésekre, anélkül, hogy hazudni, tudatosan valótlant mondani akarnának, többféleképpen viselkednek: 1. nem törődnek azzal, mit felelnek, hanem azt válaszolják, ami ép eszükbe jut; 2. kitalálnak valamit, amiben maguk sem hisznek; 3. a kérdés sugalmazza a gyermek válaszát; 4. gondolkodás nélkül valami olyat válaszol, ami a kérdésre vonatkozólag már készen van fejében; 5. ha a gyermek meggondolás út-

ján, komolyan és előtte új megoldásra jutva válaszol, csak ez a felhasználható, komolyanvehető felelet. — Nagyobb gyermekeknél, ifjaknál a kérdőív módszere is alkalmazható. Ez nem más voltakép, mint kötött személyi lap, kérdőpontokká átalakítva. Kérdőíveket szakszerűen és helyesen szintén csak a lélektani intézetek tudnak tehát készíteni, ez sem a pedagógusok feladata.

De nem szándékozom e helyt a megfigyelés kérdését minden vonatkozásban részletesen tárgyalni, csupán annyiban tértünk ki rá, amennyiben ez szükséges volt azoknak az utaknak és módoknak megvilágításához, amelyek a pedagógusnak a gyermek megismerésére közvetlenül rendelkezésére állnak. A pedagógus ne elégedjék meg a személyi lap kitöltésénél a kérdőpontok merev megválaszolásával, hanem törekedjék arra, hogy jellemzésével a tanuló lelkének mélyebb rétegeihez elhatoljon, valamint, hogy jellemzését intuitív módon összefoglalja egységes személyképpé. Itt is ugyanúgy érvényes, mint az oktató és nevelő munkánál, az a megállapítás, hogy a jó pedagógus nem csupán tudományos és gyakorlati, hanem művészi munkát is végez.

---



## Pályaválasztási motívumkutatás a tanulóifjúság körében.

Irta: dr. Révész Emil.

A fővárosi Pedagógiai Szeminárium lélektani laboratóriumában készült közlemény. Vezető: Dr. Noszlopi László egyet. m. tanár.

A fővárosi Pedagógiai Szeminárium lélektani laboratóriuma megkérdezte a budapesti elemi iskolák IV., VI. és VIII. osztályának, a polgári iskolák IV. osztályának és a gimnázium IV. és VIII. osztályának minden tanulóját: 1. Mi szeretne lenni?, 2. Milyen pályára megy tényleg?, 3. Miért választja a 2. pontban említett pályát? Az említett iskolák *fiútanulóitól* 10.042 feleletet kaptunk. Adatgyűjtésünkben kihagytuk a kereskedelmi iskolákat, tanítóképzőket és egyéb szakiskolákat, mert a választott és elvégzett szakiskola már tájékoztat a pályaválasztás irányáról is.

A választott pályákról Noszlopi László már beszámolt a Magyar Pedagógia 1939. évi 4. számában. Erre tehát nem térek ki, hanem hozzáfogunk kérdésünk vizsgálatához.

Szerencsére ma már nem kell érveket felsorakoztatni annak az állításnak bizonyítására, hogy a gyakorlati pályalélektannak megvan a létjogosultsága. Köztudomású mindnyájunk előtt, hogy a gyakorlati életnek egyes területeire, közelebbről meghatározva bizonyos életpályákra csakis megfelelő képesség- és alkalmasságvizsgálatok után léphetnek az arra alkalmasnak talált egyének, ha nem akarnak abba a veszedelembé kerülni, hogy élethivatásuk megválasztását elhibázzák. Már pedig a felületesen és ezért hibásan választott pálya tragédia lehet az egyén és nagy erőpocsékolás a nemzet számára. Az életpályák ugyanis bizonyos testi-lelki adottságokat követelnek, olyanokat, amelyek nélkül azon a pályán értékes munkát végezni nem lehet. Ha az egyes életpályák határozott adottságokat követelnek, világosan következik az is, hogy a pályaválasztásnál a pályaválasztónak lehetőleg tudnia kell azokat a lélektani feltételeket, amelyeket a választott életpálya megkövetel. Bármilyen kézzelfogható és könnyen belátható állításunk igazsága, mégis harcolni kell

a pályaválasztási tanácsadás fontosságának elismeréséért. Még mindig bizonyítanunk kell, hogy bizonyos testi-lelki adottságok megléte előnyösen befolyásolja valamely életpályán való működésünket, ellenben az esetleges adottságok hiánya károsan hat az elvégzendő tevékenység keresztülvitelére.

A kérdés fontosságát még az a körülmény is fokozza, hogy, amint említettük, a helyes vagy helytelen pályaválasztás nemcsak az egyén boldogulásának, vagy sikertelenségének, boldogságának, vagy szerencsétlenségének kérdése, hanem rendkívül jelentős társadalmi és nemzetfenntartó kérdés is.

Az egyén és a nemzet szempontjából egyaránt abban rejlik a pályaválasztás kérdésének a fontossága, hogy rátermettség nélkül bármely foglalkozási körben csak kontármunkát végezhetünk, igazi tehetségünk pedig elkallódik, nem gyümölcsozódik se a magunk boldogulására, sem családunk, sem nemzetünk jóléte szempontjából.

Ha már most az áttanulmányozott feleletek alapján kimondjuk a nyers eredményt, nevezetesen, hogy a pályaválasztás a legkedvezőbb esetben is alig 15%-ban történik belülről jövő ösztönzés alapján, akkor máris belátható, hogy ekkora munkát áldozni már csak a helyzet tisztánlátása céljából is érdemes. Ez a feltűnő jelenség kényszerít arra, hogy rámutassunk arra az óriási kárra, amellyel a pályaválasztásnak mai formája jár.

*Kretschmer Ernst: „Geniale Menschen“* című munkájában egy helyen felemlíti Möbiusnak azt az állítását, hogy a nők nagy többségénél a 25. életév után bizonyos lassú szellemi visszafejlődés áll be.<sup>1</sup> Az állítást Kretschmer igazságtalannak érezte és gondolkodni kezdett a dolgon. Csakhamar arra a meglepő eredményre jutott, hogy Möbius egyoldalúan vádolja a női nemet az elég korán meginduló szellemi hanyatlással, mert az ő tapasztalatai, valamint gyakorlati megfigyelései a férfiakra vonatkozólag is megállapítja az említett jelenséget, vagyis azt a tényt, hogy a 25. életév után a szellemi élet terén az emberek nagy többségénél hanyatlás áll be. Kretschmer bizonyítékul többek között felemlíti a német diákdalokat. Ezek mindegyikének alaphangulata azt fejezi ki, hogy az életnek szép, értékes része az egyetemi évek ideje, a tanulmányi időszak. Ami azután jó, az csak a *filiszterség szürke, egyhangú, unalmas korszaka*. A „Ballag már a vén diák” kezdetű, mindnyájunk által ismert diákdalnak is van egy sora, amely azt mondja, hogy „filiszter leszek magam is”. Mit jelent ez a mondat? Elsősorban azt, amit már részben említettünk, hogy a diákevek szépek, kívánatosak és ami fő, pótolhatatlanok. Ami a diákevek után jönni fog, az a szürkeség, a lélek igaz lendülete nélkül való korszak: hosszú, végevárhatatlan egyhangúság. De mi váltja ki ezt az érzelmet, a filiszterség érzelmét? Mi is a filiszterség?

A filiszterség fogalmával a jellemtípustanban találkozunk. *Noszlopi László* részletesen felsorolja a filiszter határozmányait.

<sup>1</sup> Ernst Kretschmer: *Geniale Menschen*. Berlin, 1929. 128. 1.

E szerint: „a filiszter erkölcsi szempontból nem egészen értéktelenül, de tökéletlenül és nem a legmagasabbrendű lehetőséget választva, bizonyos elgépiesedéssel, az egyformasághoz való ragaszkodással a kötelességek útján tud maradni... A filiszter erkölcsi biztonsága érdekében az egyformasággal és szűkkörűséggel kényszeríti magát azokra az áldozatokra, amelyeket egészen szabad lélekkel nem hozna meg”. Továbbá „... lelke eredeti többszólamúságát nem nagyvonalú szintézissel hozza egységre, hanem korlátozottsággal, a mélységek kerülésével. A filisztert jellemzi, hogy *szellemileg terméketlen, új gondolata nincs, nem jut eszébe semmi olyan, amit már mások ne gondoltak volna*”.<sup>2</sup>

Ha a filiszter imént felsorolt jellembeli tulajdonságait figyelembe véve gondolunk Kretschmernek a diákdalokkal kapcsolatban kifejtett felfogására, lehetetlen benne fel nem ismernünk, meg nem éreznünk a pályatévészett és ennek következtében fásult és idegrendszerén súlyos terhet cipelő egyének lelki állapotát. Kretschmer szerint azok a diáknóták, amelyekre hivatkozott, a valóságos lelkiállapot kifejezői. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy az életnek úgynevezett szürke, únott egyéniségeit, mindenféle foglalkozási körben fellelhető elégedetlenkedő embereket foglalkozásuk tette olyanná. De nem azért, mintha a foglalkozás természete változtatná meg őket, hanem azért, mert az illetők nem találták meg a választott munkakörben azt, ami egyéniségüket, lelkiségüket állandó mozgásban, érdeklődés által vezetett tevékenységben tudná tartani. Ezek az emberek tanulmányi éveikre, ifjúságukra visszagondolva, megdöbbenve veszik észre, mennyire megváltoztak. Ifjúságuk ideje, vagy tanulmányuk ideje alatt majdnem mindegyikben volt valami kezdeményező erő, valami nekilendülés, költői, zenei próbálkozás, élcélődő hajlam; egyszóval önbizalom. Csupa olyan dolgok, amelyek az ilyen közepes tehetségű embereknél legtöbbszörre a 25. életév táján hirtelenül eltűnnek. A rosszul sikerült pályaválasztás ugyanis letört minden lendületet és lassan-lassan úrrá lett rajtuk valami közömbös, egyhangú, élettelen, lendületnélküli robotolás.

*Hoffman August* szintén megerősíti az előbb mondottakat: „Igen sajnálatos körülmény, hogy különösen az egyetemi végzettséget kívánó életpályákra 10 évig is eltart az előkészülés. Csak ezután kerül a hallgató abba a helyzetbe, hogy folytathassa a választott hivatást és elég gyakran csak ekkor mutatkozik az a szakadék, amely a hivatás és hajlam között van”.<sup>3</sup>

Ilyen esetben a hivatás ellátása teherré válik, pedig valami természetesnek, örömet okozónak kellene lennie. Az önmagával folytatott állandó harc, a komoly munkára való összeszedettség hiánya mindinkább érezhetőbbé válik. Az elhibázott élet megérzése előbb,

<sup>2</sup> Dr Noszlopi László: Jellemlátás és jellemigézés. Budapest, 1935. Szent István Társulat, 87. lap.

<sup>3</sup> August Hoffmann: Berufswahl und Nervenleben.

vagy utóbb beáll, tartós elégedetlenség rágódik az élet öröme helyett a lelken. Az eredménytelenség kínja és minden varázs hiánya belső összeomláshoz is vezethet. Ezek azok a mindennel elégedetlen embe-  
rek, akik igazságtalanok feletteseikkel szemben, és álantasaikkal is. Hangulat emberek, akik csak az idő múlását lesik. Ezek azok, akik nem lelik örömüket a pályájukon való továbbképzésben.

*Hoffmann August* is eljut a Möbius, majd a Kretschmer féle megállapításhoz. Az életpályán való továbbképzés hiánya a szellemi színvonal egy darabig való megállásához, majd fokozatos alább-  
szállásához vezet.

Kretschmer is azt mondja, hogy nem a munkakör természete hat bénítólag az egyéniségre. Nincsen olyan munkakör, amelynek ne volna meg a fejlesztő hatása az azon a területen kedvvel, szeretettel dolgozó munkásra. Ez utóbbi megtalálta a neki megfelelő munkaterületet, tehát teljes szellemi és lelki erővel éli bele magát hivatásába. Az ilyen embernél a *belülről jövő szempont érvényesült* a pályaválasztásnál. És ez a legfontosabb pályaválasztási követelmény. Mindenekelőtt a lélek kívánságainak kell érvényesülniök, de épp ezért nem hiányozhatnak a pályakövetelte feladatok ismerete sem.

Az ilyen emberek lelkét nem üli meg az aktapor, „mert a por is csak odatelepedik, ahol már belülről is száraz a talaj”. Valóban a lélek szárazsága az az ok, amely elszikkasztja a munkalendületet. Az életpályában, a foglalkozásban való csalódottság, kielégületlenség a valódi oka az oly gyakran tapasztalható fásultságnak. Ez a fásultság, ez a kielégületlenség, ez az érdektelenség jelentkezik mintegy öntudatlanul a fentebb említett diákdalokban.

Ha kiragadtuk a legjellegzetesebb szót, a *filisztert*, akkor mi ezzel csak jelezni kívántuk a pályatévesszetség mindent ellaposító mozzanatát és azt óhajtottuk kimutatni, hogy különösen a szellemi pályán működő egyéneknél, de általában az egyének nagy többségénél a 25. életév után beálló lassú, lelki-szellemi visszafejlődés legfőbb oka az ön maga helyét meg nem találás. Véleményünk szerint a szellemi életnek ez a korai megtorpanása, a szellemi életvonalnak ez az egyszinten való megállása, vagy lefelé hajlása ott jelentkezik elsősorban, ahol az életfeladat nem hat termékenyítőleg a lélekre.

A munkakörét helyesen választott ember jelenti a lendületet, a frissiséget, a haladást mind magára, mind pedig a nemzetre nézve. Aki testi-lelki adottságainak megfelelő területen tevékenykedik, azt az életpálya feladatai érdeklik. Az érdeklődés pedig kutató, felfedező, alkotó tevékenységre serkent. Nem enged ellanyhulást, még kevésbé ellaposodást. Éppen ellenkezőleg állandó szellemi mozgást követel. A szellemi mozgékonyosság a léleknek olyanszerű edző tevékenysége, mint aminő a megfelelő mozgás a test részére.

A munka azokat élteni, akik a munkában megtalálták önmagukat, akik eggyé olvadnak hivatásukkal. Az ilyen egyének állandó lelki felfrissülése testi erőiket is egyensúlyban tartja. A hivatásukat

meglelt emberek életkora is gyakran aránylag nagyobb és ha néha a jól választott hivatás életkormeghosszabbító hatása nem tapasztalható, mert a lélekkel végzett munka elhasználja a szervezetet, ott is legalább annyit mondhatunk, hogy jobb elhasználni, mint elrozsdásodni.

Talán ez a magyarázata annak a feltűnő jelenségnek, hogy a világ nagy emberei, a kiváló egyházi férfiak, az egyetemek világhírré emelkedett tanárai és a szellemi intézmények vezető egyéniségei aránylag nagy életkort érnek el. Külön ki kell emelnünk a kiváló hadvezérek egész sorát, akik igen idős életkorukban végrehajtott zseniális hadvezetésükkel írták bele nevüket a hadtörténelembe. Csodálkozással tapasztaljuk, hogy a világ nagy tanítói, a tudomány fáklyavivői túlnyomórésztben még az aggastyánkorban is értékes munkát végeztek és végeznek.

Társadalmi és nemzeti érdek parancsolja tehát a küzdelmet az általunk fejtegetett értelemben vett filiszterség ellen. Egy nemzet sem rendelkezik olyan bőséges emberanyaggal, hogy mindenkit sorára lehetne bízni, annál kevésbbé tehetjük meg ezt mi, magyarok. Mi kevesen vagyunk, és ráadásul hirhedtek arról, hogy országunk az elkallódott tehetségek hazája, tehát jobban ki kell válogatnunk az arravalóságokat. Másrészt azonban a magyar fajtának mintha különös isteni adománya volna a képességek, tehetségek sokfélesége. Csak fel kell kutatni, meg kell találni népünkben a rátermetteket és elindítani a nekik való útra, egészen bizonyos, hogy meszszebbre fognak jutni.

A magyar pedagógusoktól a mai idők tervszerűbb és célszerűbb munkát követelnek. Ma rendkívüli feladatok előtt állunk, tehát ezekre a feladatokra kell kiképeznünk a jövő nemzedéket. Munkánk azonban meghíusul mindaddig, amíg pályaválasztási felületességek állnak fenn.

A küzdés és megoldás módja pedig nem más, mint a megfelelő pályára való irányítás folytán a helyes pálya megtalálása.

Lehet-e helyes pályaválasztásról beszélnünk társadalmunk mai berendezettsége mellett, a pályafeltételek, az életfeladatok ismerete nélkül? Erre is feleletet kíván adni az a kutató munka, amelyet a székesfővárosi Pedagógiai Szeminárium lélektani laboratóriuma indított meg. A felelet, amelyet az adatok egész tömege alátámaszt, általánosságban épp úgy, mint részleteiben is tagadó, vagyis azt mutatja, hogy ifjúságunk pályaválasztásánál csak elenyészően kis mértékben érvényesül a belülről sugallt, tehát az egyén tehetségének megfelelő választás. A túlnyomó többség (85%) teljesen külső szempontokból dönt pályájáról.

Bármilyen megdöbbentően hangozzék is megállapításunk, hogy a mai pályaválasztásnál szinte teljesen hiányzik az a fénylő fogalom, amit az ókori görög ethosznak nevezett, sajnos, ez tapasztalati valóság. Más kutatók is erre az eredményre jutottak és ez terelte az

előttünk járó nemzetek figyelmét oly nagy mértékben erre a kérdésre. Most nem térek ki az idevonatkozó külföldi adatok ismertetésére. De nem hallgathatom el, hogy ezzel a kérdéssel már nálunk is sokféle szempontból foglalkoztak, de inkább elméleti és csak részben tapasztalati alapon. *Kempelen Attila* közül ilyen adatokat kísérleteiről. *Kempelen* 122 bölcsészettanhallgatóra vonatkozó adatából az a megdöbbentő kép tárul elénk, hogy a tanári pályára készülő 122 megkérdezett jelölt közül csak 38%-t vonzott a pedagógiai érdeklődés. A fiúk 11.5%-a és a lányok 3%-a minden kedv és hivatásérzet nélkül van ott; 22% pedig csak kellemességi vagy hasznossági alapon. (Pl. Érdekes diákélet, nívósabb barátságok, stb.)<sup>4</sup> *Gortvay György*, az OTI képességvizsgáló intézetének igazgatója közli, hogy 1000 megkérdezett iparos-tanonc közül csak 79, azaz nem egészen 8% van hajlama alapján a választott pályán.<sup>5</sup> Azt hiszem, ezek az adatok minden szónál világosabban beszélnek.

Mielőtt a táblázatokba foglalt adatok részletezésébe fognánk, az alkalmazott eljárásról kell néhány szót szólnunk.

A kutatás a kérdőíves módszerrel történt. Ismerjük ennek a módszernek minden hátrányát és ezeknek tudatában feldolgozásunk közben számításba vettük az előfordulható hibákat. Örömmel kell leszögeznünk azt a tényt, hogy a különböző tanintézetek tanárai, illetőleg tanítói általában igazi megértéssel és érzékkel kezelték a kérdést. Mindenütt jóakaratot és lelkiismeretességet tapasztaltunk s ezen a helyen is köszönetet kell mondanunk minden segítő szándékért és munkáért. Hogy ennek ellenére is csúsztak be szórványosan hibák, azon nem szabad csodálkoznunk. Ilyen megemlítésre kívánczó hiba a tanulócsoportok öntudatlan befolyásolása vagy sugalmazása. Feltűnt pl. hogy egy osztály tanulói közül 90% azzal felelt, hogy „ehhez van kedvem” vagy „ez érdekel engem”. Nem nehéz arra következtetni, hogy a vezető tanár, illetőleg tanító talán az egyik tanuló kérdésére vagy az általános utasítás közben azt mondhatta, a 3. kérdésre azt ird oda, hogy kedved van, vagy érdekel. Ugyanez lehet az oka annak az egyformán hangzó feleletnek is, amelyet az egyik gimnázium IV. osztályának majdnem minden tanulója adott: „szüleim akarják”. Van még egy feltűnő jelenség, amelyet egy árvaház megkérdezett növendékei adtak. Ezeknek a felelete egy kivételével úgy hangzott: „mert apán is az volt”. Ebben az esetben talán az intézet általános nevelési elve jutott kifejezésre, nevezetesen az elhalt szülő foglalkozásának megbecsültetése. Mert, hogy az ősök mágiikus tisztelete ilyen egy tömegben jelentkezzett volna, annak kevesebb a valószínűsége, mint előbbi feltevésünknek.

De térjünk át a táblázat adatainak ismertetésére és magyarázatára.

<sup>4</sup> *Kempelen Attila*: A középiskolai tanárjelöltek pályaválasztásáról. „A Gyermek” 1933. 201. lap.

<sup>5</sup> *Gortvay György*: Munkügyi Szemle 1939. 7—9. szám.

	E. IV.	E. VI.	E. VIII.	P. IV.	G. IV.	G. VIII.	Összesen
1 Hajlam	1397	452	109	527	449	121	3055
	33.53*	38.27	19.07	27.00	33.52	17.55	30.85
2 Környezethatás A	1126	241	114	380	302	121	2284
Környezethatás B	27.20	20.40	19.95	18.57	22.84	16.60	22.54
Elhelyezkedési lehetőség	29/12 } 80	27/42 } 92	31/35 } 65	28/09 } 225	29/10 } 88	26/00 } 73	29/07 } 623
	1.92	7.02	11.40	10.12	6.56	10.00	6.23
3 Anyagi előnyök	808	291	231	523	221	161	2235
	19.30	24.44	40.42	25.48	16.22	22.55	22.35
4 Testi és ért. adotts.	240	62	48	252	182	196	980
	5.76	5.05	8.40	12.22	13.58	26.00	9.80
5 Magasabb indíték	283	15	3	56	14	26	397
	6.79	1.26	0.52	2.77	1.04	3.60	3.97
6 Önbizalom hiánya	8	2	1	4	6	4	25
	0.19	0.16	0.07	0.20	0.49	0.54	0.25
7 Nem tudja	21	15		58	64	12	170
	0.50	1.2%		2.85	5.17	1.45	1.75
8 Értelmetlen	79			23	10		112
	1.90			0.92	0.74		1.12
9 Komolytalan	111		1	3			115
	2.66		0.17	0.14			1.15
10 Gyermekes indok	2	27					29
	0.04	2.22					0.29
11 Nem felel						12	12
						1.45	0.12
12 Zsidótörvény	3				2		5
	0.07				0.14		0.05
Összesen:	4158	1197	572	2051	1338	726	10042

\* Az alsó, dűlt számok a ‰-ot adják.

Amint a táblázat mutatja, a nyert feleleteket 12 csoportba osztottuk. A legtöbb csoport címe olyan, hogy alig szorul magyarázatra. Ilyenek:

**A környezethatás:** (Apám, anyám, rokonom, stb. is az; szüleim akarják, kényszer.)

**Elhelyezkedési lehetőség:** (Rokon, ismerős, szülő el tud helyezni, protekció, stb.)

**Anyagi előnyök:** (Biztos megélhetés, jó kereseti lehetőség, sok borralaló, stb.)

**Nem tudja.**

**Komolytalan:** (Huszár leszek, mert az mindig lovagolhat, miniszter, mert a hazámat szolgálhatom.)

**Értelmetlen:** (A tanuló nem értette meg a kérdést: „futball-pályára megyek, mert közel van”, stb.)

**Gyermekes indok:** (Cukrász leszek, mert szeretem a cukrot, stb. Igazgató leszek, mert szeretek igazgató lenni. Éjjeli őr leszek, mert revolvere van.)

**Nem felel.**

**Zsidótörvény.**

Némi magyarázatra szorul a *hajlam*, a *testi és értelmi adott*-

ságok, a magasabb indítékok és az önbizalom hiánya alatt összefoglalt csoportosítás:

A *hajlam* csoportjába soroztuk mindazokat az indító okokat, amelyekből a választott pálya iránt érzett hajlandóság volt kiérezhető. Ilyenek főképpen ezek: „kedvem van hozzá“, „tetszik“, „szép“, „tisztá“, stb.

A *testi és értelmi adottságok* csoportjába vettük azokat a feleleteket, amelyekből a testi-lelki arravalóság nyilatkozott meg. Pl.: „megtanulhatom, elég erős vagyok, értek hozzá, egészségem megengedi, képes vagyok rá“, stb.

A *magasabb indítóokoknál* azokat a feleleteket találjuk, amelyekből Isten szeretete vagy akarata, általános emberszeretet, szociális érzés, segíteni akarás, hírnév, stb. csendül ki.

Végül az *önbizalom hiánya* címen összefoglaltuk az önerejükben kételkedőket, a képességeikben bizonytalankodókat, a protekció hiányát merő csüggetettségéből panaszlókat, stb.

A feldolgozott adatok értékelésénél leelőször az életkorok szerinti megnyilvánulásokat tartom fontosnak tárgyalni. Talán felesleges is mondanom, hogy más a jelentősége a 10 éves fiú ez irányú megnyilatkozásának, mint a 18 éves fiúénak. A mi vizsgálatainkban szereplő 10, 14 és 18 éves korok különben is igen jellegzetes életszakaszok. A 10 éves gyermek itt-ott még a szó jelentésével sincsen tisztában, amit elég világosan bizonyít a mi esetünkben a *komolytalan* és az *értelmetlen* rovatok közel 200 esete, vagyis a vizsgált 10 éves tanulók 3.5%-a. Arra a kérdésre, hogy milyen pályára megy valóban? ezeknél a tanulóknál többnyire ezek voltak a feleletek: „futball-pályára, jégpályára, Keleti- vagy Nyugati-pályára, vaspályára, Törekvés-, Újpest-, Vasas-, stb. pályára“. Az indokolásban pedig azt mondták: „mert közel van, mert a bátyám is ott játszik, mert én annak a csapatnak drukkolok“ és ehhez hasonlókat.

Ezen jelenségen nincs semmi csodálkozni való. Ellenkeznék a lélektannak az életkorokról szóló megállapításaival, ha nem így volna. Az említett példák azonban a meg nem értésnek komikus hatást kiváltó esetei. Talán szélső eseteknek mondhatnánk. De a jelentés meg nem értésének számos árnyalatával találkozhatunk és igazolást nyer az egyéni lélektannak általában elfogadott megállapítása, hogy ugyanazon szavaknak a fejlődési korok szerint más és más értelme van. Pl. a 10 évesnek *könnyű* foglalkozás a: hentes, mészáros, soffőr, mérnök, stb., vagy *tiszta* foglalkozás a: hentes, katona, kőműves, stb. A szavak más értelmezését mutatják az ilyen feleletek is: „rendőr leszek, mert nem akarok polgár lenni“, „katona leszek, mert az tisztességes pálya“. Természetes, hogy ilyen szinte kivétel nélkül a 10 évesek mondanak. A 14 éveseknél előfordul egy, illetőleg 3 eset valószínűleg olyanok felelete, akik életkoruk ellenére sem jutottak túl a 10 évesek értelmi fokán.

Mást jelent a „kedvem van hozzá, szeretem, tetszik, stb., a 10 évesnél és egészen mást a 18 évesnél. Míg a 18 évesek nagyobb



részénél feltehető, hogy részben a pálya kívánta feltételek ismerete alapján valóban kedvet érez, igazán tetszik neki valamely életpálya, addig a 10 éveseknél ezek a szavak csak alkalmi külsőségekre vonatkoznak. Pl. tetszik a huszár lova, tetszik a folytonos autózás (sofőr), stb. „Repülő-tiszt leszek, mert szeretek repülni“, mondja egy 10 éves és egy 18 éves. Kétségtelen, hogy az utóbbinál nagyobb a valószínűség a valódi ismeret alapján való vonzódás és az előbbinek tisztán sugalmazott rokonszenv alapján való motiválása között.

Ugyancsak ez az alapja, hogy más megítélés alá esik a IV. elemistának a „hazámat védem, a hazámat szolgálom“ és ehhez hasonló indokolása a VIII. gimnazista azonos hangzású feleletével szemben. Míg a 10 éves gyermeknél ez a környezet sugalmazása, addig a 18 évesnél már komolyabb mérlegelés eredménye. Ez vonatkozik pl. a papi pályára menés eseteire is, mert míg a 10 éves fiú azért akar pap lenni, mert „mindig prédikálhatok, mert Isten szolgálhatom, mert az nagy úr“, addig a 18 éves „lelki szükségletnek érzi“ Isten szolgálatát.

A szó értelmezésének ezt a különbségét végig vezethetnők az egész munkán.

Itt kell rámutatnunk arra a felöltő különbségre is, hogy a 14 évesek választási indítékai között mutatkozik a 10 és 18 évesekhez viszonyítva, de még inkább arra az észrevehető különbségre, amely a 14 éves elemi, polgári és gimnáziumi tanulók adatai között van.

A legfeltűnőbb adatok egyike pl. az *anyagi előnyök* csoportjában mutatkozik. Ebben a csoportban az elemi iskolai VIII. osztály tanulói 40.5%-kal szerepelnek, a polgári iskolai 25.5%-kal és a gimnázium 16%-ával szemben. A magyarázat nyilvánvaló. Az elemi isk. VIII. osztályának tanulója valóban a pályaválasztás előtt áll és a legtöbbször helyzete olyan, hogy a minél előbbi kereseti lehetőségét kell megragadnia. A polgáristánál ez már lényegesen enyhül. Nemcsak a családi környezet, de az elért iskolai eredmény is nagyobb választási lehetőséget nyújt. Méginkább mondhatjuk ezt a 14 éves gimnazistákról.

Az első csoport (*hajlam*) számadatainak vizsgálatánál feltűnő jelenség, hogy az elemi isk. VIII. osztályainak és a gimn. VIII. osztályainak százalékos adatai látszólagos egyezést mutatnak. Az előbbi 19%, az utóbbi 17.5%-ban jelentkezik ebben a csoportban. A legmagasabbfokú és legalacsonyabbfokú átlagos intelligencia és műveltség (a VIII. gimn. és VIII. elemi) találkozik a %-ban, de egészen különböző okok miatt. Míg a VIII. gimn.-nál feltehető, hogy a hajlam csoportjába valóban azért kerültek, mert hajlamot éreznek az említett pályára, addig a VIII. elemistáknál két másik csoport (anyagi előnyök 40.5% és a környezet hatás és elhelyezkedési lehetőség 31%) annyira felszívják a többséget, hogy a hajlam csoportjára nem juthatott nagyobb százalék. Egy másik feltűnő jelenség, hogy a többi iskola, illetőleg osztályfaj majdnem mind-

egyike 30%-on felül, sőt a VI. elemisták 38.27%-a tartozik ide.

Világosan jelentkezik a lélektan ama megállapítása, 1. hogy a kérdésnek életkorok szerint más és más a jelentése, másodsor, ami szintén ezzel egyenértékű megállapítás, hogy itt a gyermekek és az ifjak csoportja áll egymással szemben. Kétségtelen, hogy az egyéni fejlődés főállomásainak, ez esetben a gyermek- és ifjúkor tipikus jelenségeinek megnyilatkozásait nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Ha megfontoljuk *Noszlopi Lászlónak* a világnézetek tipológiájában kifejtett megállapításait, itt is bizonyos tipikus megnyilatkozásokat kell észre vennünk. Azt mondja Noszlopi: „...a gyermek a jelenben él... tehát beállítotttsága az itt és most talált dolgokra irányul. A világot és annak dolgait úgy fogja fel, aminőnek *érzékei és értelme neki mutatják, vagy környezete mondja*“.<sup>6</sup> A gyermeknek tehát azért tetszik, azért van kedve, azért szereti, azért szép az életpálya, mert ítéletét inkább érzéki benyomásai folytán alkotja, semmint értelmi belátás alapján. A gyermektől még nagyon is távol áll mindaz, ami igényességet jelentene. Megelégszik azzal, ami legközelebb áll hozzá. Fontos még annak megítélése is, hogy a gyermekkor egyik jellemző vonása az ösztönösség, ami szintén kifejezésre jut abban a tényben, hogy pályaválasztásnál olyan nagy százalékbán szerepel az ösztönös megnyilatkozásra valló indokolás.

A pályaválasztás ösztönös és tudattalan motívumait eddig főleg lélekelemzők és az angol ösztönlélektan kutatta. Nálunk Szondi Lipót végzett ilyen irányú vizsgálódásokat. A mi statisztikánk megmutatja, valóban szükség van arra, hogy a motívumkutatást a pályaválasztás területén a lelkiélet ösztönös rétegeire is kiterjesszük.

Meggyőzően mutatja a 18 éves ifjaknak a hajlam csoportba tartozó százalékszám is, hogy a gyermek és az ifjú minden nyilatkozatát életkorának figyelembe vételével kell értelmeznünk. Ezek a 10 évesek 38.38%-ához viszonyítva 20%-os különbséget mutatnak ebben a csoportban. A fogyás az értelemnek, a jövőbe néző lélek megnyilvánulásának lemérhető jele: a VIII. gimnazista már komolyabban veszi az élet nagy problémáit, a pályaválasztást, nem enged a futólagos tetszésnek és hajlamról, tetszésről csak akkor beszél, ha erre mélyebb alapja van.

Ha a VIII. elemi iskolásoknak, mint említettem, megnézzük az *anyagi előnyök* csoportjában való szereplését, akkor rábukkanunk a kérdés nyitjára. Itt ugyanis ők 40.5%-kal szerepelnek, vagyis náluk legelső választási szempont a minél hamarabb elérhető kereset, azután a környezet sugallta választás és csak ezek után az ösztönös megnyilatkozás. Ez a három adat ennél az iskolafajnál 90%-nál többet foglal magában, tehát mutatja a szellemileg legszegényebb tanuló tömeg lelki földhöztapadtságát.

<sup>6</sup> Noszlopi László: A világnézetek lélektana. Budapest, 1937. Szt. István Társ. 44. lap.

A második csoportba (*környezethatás, elhelyezkedési lehetőség*) tartoznak főleg azok a feleletek, amelyek azzal indokolják a választást, hogy apám, anyám, szüleim, rokonom, bátyám is az, továbbá a szülők akarata, kényszer.

Az ebbe a csoportba tartozóknál érdekes annak a megállapítása, hogy valamennyi életkorra vonatkozólag körülbelül ugyanaz a százalékos megoszlás. Vagyis a környezet befolyásoló hatása egyforma mértékben jelentkezik minden életkorban és minden iskolatípusban lévő egyénre. A százalékszámok ugyanis így következnek:

El. IV.	El. VI.	El. VIII.	Polg. IV.	Gimn. IV.	Gimn. VIII.
29.12	27.42	31.35	28.26	29.10	26.60

Az átlag: 29.07%.

Más képet kapunk azonban, ha e rovat adatait különválasztva vizsgáljuk. Ekkor ugyanis az elhelyezkedési lehetőség mint indoklás igen nagy ingadozást mutat. Akiknél az elhelyezkedésnek még semmi jelentősége nincs, vagy csak alig van időszerűsége, ott kicsiny a százalékszám; míg a közvetlen elhelyezkedési időszerűség arányában ez a szám emelkedik. Így a 10 évesek csak 2%-ban szerepelnek. Ugyancsak aránylag kicsiny a 12 évesek % száma, valamint a 14 évesek közül a IV. gimnazistáké (6.5%). Ezek legtöbbször ugyanis még tovább tanul, tehát a közvetlen munkábalépés és ezzel a pályaválasztás még nem időszerű. Annál időszerűbb ez azonban az elemi isk. VIII. osztályában (már 11.4%), a polg. isk. IV. osztályában (10.12%) és a gimn. VIII. osztályában (10%).

Az *anyagi előnyök* csoportjánál is lélektani tényállások jelentkeznek az elrendeződésben. Legpasszívabbnak látszanak a IV. gimnazisták. De már említettük, hogy ők azok, akiknek nagy többsége ebben a korban még minden megfontolás nélkül nyilatkozhat, hisz ők még tanulni fognak. A 12 és 14 évesek egész közel állanak a kereseti lehetőségek mérlegeléséhez, erre kényszeríti őket az környezet, amelyből jönnek, ezért a 12 évesek már 24.5, az elemi 14 évesek 40.5%-kal szerepelnek. A polg. iskolások egy része is iparra megy, s ezért 25.5%-át az anyagi szempont befolyásolja. A legérdekesebb adat a VIII. gimnazistáké. Ők is 22.5%-kal szerepelnek. Ez bántóan nagy számnak tetszik éppen azoknál, akiktől ismereteik, nevelésük és környezetük után mást várhatnánk. Sajnos, azonban éppen ezeknél lehet a leghatározottabban meglátni, mennyire tudatában vannak a családi összeköttetések biztosító erejének. Ha egy 18 éves fiú írja, hogy „protekción van”, akkor az valóban számít is arra.

Következő rovatunk a *testi és értelmi adottságok* alapján csoportosítja az indító okokat. Ez a rovat mutatja talán a legtisztábban az értelmi színvonal és az életkorok összefüggését. A legkisebb értelmi fokon kétségkívül a VIII. elemista áll. Ennek okait itt nem kell részleteznem. Tehát, amint várni is lehetett, itt a 18 évesek magasan

felette állnak % számukkal az összes előtte álló kor, vagy iskolafaj-csoportnak.

Azt is érdemes megfigyelni, hogy az értelmi foknak szerepe pontosan jelentkezik minden csoportban. Ha az első három csoport százalékszámait összegezzük, akkor a következő sorrendet kapjuk:

El. VIII.	El. VI.	El. IV.	Polg. IV.	Gimn. IV.	Gimn. VIII.
90.87	90.13	81.95	81.17	78.84	67.10

A magasabb indítékok szerinti választásnál is megvan az értelmi fokozat szabályos jelentkezése. Itt csak az elemi isk. IV. osztálya mutat egészen feltűnő eltérést. Ezt azonban már fentebb lélektanilag megokoltuk. A 10 éves gyermek ugyanis minden tudatosság nélkül használ olyan szavakat, amelyek alapján esetleg ebbe a csoportba kellett sorozni. Pl.: „Istent akarom szolgálni, az emberek lelkét akarom megmenteni, embertársaimon akarok segíteni“ és így tovább. Ezért szerepelnek 6.79%-kal.

Érdekes képet nyerünk a 6. csoport adataiból. (*Önbizalom hiánya.*) Itt szépen bontakozik ki előttünk a lelkiismeret aggályos beleszólása a motiválásba. Összesen 25 tanulóról van szó, akiknél felmerül az a kérdés, hogy van-e arravalóság bennük. Ezek ugyan szeretik az általuk választott pályát, de nem érznek magukban elegendő erőt, képességet, hogy ott helyt álljanak. Itt is megmutatkozik az a körülmény, hogy ha mindegyik elemi iskolai forduló korosztályt a saját életkora átlagos intelligenciájához és műveltségéhez viszonyítunk, akkor a VI. és VIII. osztályú tanulók átlaga aránylag alatta van e képességek és adottságok dolgában a IV. elemi tanulói átlagának.

Legkevesebb aggályosságot a legkisebb intelligencia fokon állók mutatnak, azután jön az elemi IV., polg. IV., gimn. IV., végül a gimn. VIII. osztálya.

Hogy az önmagukkal viaskodók arányszáma ennyire kicsiny, ez ismét kiáltó bizonyítéka annak az elégszer nem hangoztatható valóságnak, hogy pályaválasztások motívumaiban nincs elegendő ethosz. Ifjúságunknak hivatásetikai nevelésre van szüksége.

Megismerkedtünk az emberi élet egyik legsorsdöntőbb mozzanatával, a pályaválasztást irányító lelki rúgokkal.

A lélektannak több oly iránya van, amely hangsúlyozza, hogy az emberi léleknek legalább is egyik ősi főtörekvése az önérvényesítés. Ha ezt elfogadjuk, akkor motívumkutatásunk alapján ki kell mondanunk, hogy az emberek jó része maga rontja el életét. Az igazi önérvényesítés, boldogulás ugyanis csak a helyes pályaválasztás, a hivatás megtalálása útján lehetséges. Márpedig motívumkutatásunk azt a szomorú tényt mutatja, hogy ifjúságunk nélküli mindazt a pályaismeretet, végül mindazt a hivatásetikai érzületet, éthoszt, amely a helyes pályaválasztáshoz szükséges.

Azt hiszem sikerült kimutatnom, hogy az ifjúság mai, magárahagyott állapota a pályaválasztás területén nem tartható fenn többé, hanem égetően sürgős segítséget kíván a már meglévő pályaválasztási tanácsadó helyek nagyarányú kifejlesztése útján. Az iskolának is van itt feladata. Az iskola feladata kettős irányú. Az egyik: *a munka megszerettetése*. A kezdetleges népek munkája rendkívül bensőséges, valóságos áhitattól átítatott tevékenység volt, mert minden, amit csinált, az ő egyéni célját szolgálta. A viszonyok, az életfeltételek azonban annyira megváltoztak, hogy olyan értelmű munkáról ma nem igen eshetik szó. A kezdetleges népek lelkét a munkánál a szeretet ülte meg, a szeretet hatotta át. Az a szeretet, amely leginkább alkalmas az embert a szellemi tökéletesedés felé vezetni. A hivatás és a munka szeretete ma sem hiányozhatik semmiféle emberi munkából. Minden munkánkat ennek a szeretetnek kell áthatnia. Erre azonban céltudatosan nevelni kell az ifjúságot.

A nevelésnek másik feladata *az életpályák követelményeinek megismertetése*. A munka szeretete és a pálya ismeretének birtokában mindig többen és többen fogják megtalálni helyüket az életben és mindig többen lesznek az egyéni jólét helyes ápolása mellett is a köznek értékes munkásai.

---

## „A gyakorlati emberismeret elvi kérdései.”

Dr. Gleiman Anna pszichológus,  
M. Kir. Gyermeklélektani Intézet assistense.

A MAGYAR KIRÁLYI GYERMEKLÉLEKTANI INTÉZET  
NEVELÉSI ÉS PÁLYAVÁLASZTÁSI TANÁCSADÓ  
KÖZLEMÉNYE.

Igazgató: Dr. SCHNELL JÁNOS ideggyógyász-főorvos.

A tapasztalás útján megismerésre törekvő pszichológia a tudatjelenségek és tudatfolyamatok elemeire és elemi törvényeire irányuló kutatástól, az utolsó évtizedekben áttért a tapasztalaton alapuló, sőt kísérleti módszerekkel alátámasztott emberismeret irányára. „Emberismeret”-en ugyanazt érti a tudomány, amit a laikus felfogás. Akkor ismerünk valakit, ha előre meg tudjuk mondani, hogy adott helyzetben, ismert feltételek között, hogyan fog reagálni, mit fog tenni, mondani, hogyan fog viselkedni, milyen hatásokat fog az benne okozni és kiváltani.

Sokan vannak még ma is azon az állásponton, hogy az emberismeret adottságon múlik, intuíción, amit megtanulni, vagy módszerekhez kötötten művelni nem lehet. Ezzel szemben ma már tudjuk, hogy lehet, sőt, hogy a kidolgozott módszerek sokkal megbízhatóbb, tárgyilagosabb eredményekhez vezetnek, mint bármely intuíatív megismerés, s tudjuk azt is, hogy a lélektannak az emberismeret a feladata. Ennek az érdekében azonban át kellett alakulnia úgy a megfigyelés, mint a kísérlet módszereinek.

### I.

Úgy a kísérletnek, mint a módszeres megfigyelésnek (a tudat egyes jelenségeinek, vagy funkcióinak a lehetőségig való izolálása és ezek megfigyelése helyett) az *egész embert* kell tekintenie, s ennek valójában életadta helyzetekben kell történnie. Ezeknek a feltételeknek még a laboratóriumokban is eleget lehet tenni, s azok

rendszerint mesterséges, az élettől távol álló légkörét meg lehet változtatni. Ezt a tudományos kutatás új iránya megmutatta.<sup>1</sup>

Hogy mit jelent az ember „egésként”, „egységként” való fel fogása, azzal az utolsó 20 év lélektani szakirodalma igen sokat foglalkozott.<sup>2</sup>

Az „egységnek” itt csak egy kritériumát említjük meg: s ez az *egész egységes reakciója*. Bárhol, bármilyen pontján nyúlunk bele, hatunk rá, vagy változtatunk rajta valamit, a hatás az egészet érinti, nem csak azt a részletét, ahol a beavatkozás történt. Pl.: ha egy mozaik-képből egy, vagy néhány szem hiányzik, az nem változtatja meg a megmaradt részeket, nincsen egységes reakciója az ilyen hatásra. Ezel szemben gondoljunk pl.: egy felfújtt gumihólyagra. A hólyagot a belefújtt levegő bizonyos mértékben kifeszíti. Bármely pontján nyúlunk az ilyen hólyaghoz, benyomjuk, vagy átszúrjuk, stb., az egész gömb feszültségén változtatunk. Vagy gondoljunk bizonyos formában elhelyezett görbületekkel, sarkokkal ellátott elektromos áramot vezető drótra. Az áram feszültsége a különböző pontokon függ egyrészt a bevezetett áram erejétől; de függ a vezeték formájától is. A feszültség az éles sarkokon más, mint az enyhe görbületeken. Bármelyik részén nyomjuk be a vezetőket, az áram feszültségének elosztása az egész vezetékben megváltozik, nem csak a beavatkozás helyén.

Természetesen nem mellékes az sem, hogy az egésznek melyik pontján történik a változás. Vannak centrális és periferiális részek. A részek fontossága a struktúrától függ. Az pedig lehet kevésbé, vagy rendkívül differenciált. Így az élőlényeknél: az amoeba struktúrája igen differenciálatlan a gerinces állatokéhoz viszonyítva. Az amoebának igen sok része, vagy eleme fölcserélhető (princiálisan) valamely másik elemmel, anélkül, hogy ez a lényegen változtatna. A gerinces állatok elemeit képező részek már olyan differenciáltak, hogy az egész alkotó részeinek csak kis hányada cserélhető fel másokkal, anélkül, hogy a struktúrát is lényegesen megváltoztatná.

Ezenfelül azonban a differenciált struktúrájú egész részeinek összefüggése is különbözően szoros. Az egészen belül vannak *al-egészek*, *al-struktúrák*, amelyek azonban egymás közt kommunikálnak. Ez a kommunikáció lehet szorosabb, vagy lazább. Pl.: a szív egyes részeinek, kámráinak egymásközi összefüggése sokkal szorosabb, mint a szív összefüggése a gyomorral, noha az is fennáll.

A pszichológia először megtanulta, hogy ilyen struktúrált egész-

<sup>1</sup> K. Lewin kiadásában megjelent kísérleti munkák:

*Harkai—Schüller* Pál kiadásában megjelent: lélektani tanulmányok, Budapest, I. 1937., II. 1938., III. 1939., stb. Bühler—Heteyi.

<sup>2</sup> W. Köhler: *Physische Gestalten in Ruhe und in stationärem Zustande*. 1920. Braunschweig. (Gestaltpsychologie, 1930. London.)

M. Wertheimer: *Untersuchungen zur Lehre von der Gestalt*. Psy. Fo. I., II. 1922—23. K. Koffka: *Principles of Gestalt Psychology*. New-York, 1928. stb.

nek fogja fel a *tudatot*. Bizonyos érthetetlen jelenségek, melyeknek nem tudták az okát és kauzális összefüggését a tudat körén belül megtalálni, később arra a feltevésre indították a pszichológusokat, hogy a léleknek kell egy *nemtudatos* részének is lennie. Már régebben is próbálkoztak ezzel a feltevessel, de általában asylum ignorantiae-nak használták. Ha valamit nem értettek, arról kijelentették, hogy tudattalan érzetek, tudattalan ítéleti tévedések okozzák.

Módszeresen S. Freud foglalkozott vele, az ő pszichológiai fel-fogásában centrális jelentőségűvé lett a tudattalan feltevése. Módszereket dolgozott ki annak vizsgálata és megismerése céljából. A jelenségek, melyeknek a révén a tudattalan természetére és működésének jellegeire következtetett, főleg az álmok, a téves cselekedetek és a körtünetek. A psziché fogalma így átalakult, a tudat egy nagy egésznek kis részletévé vált. A tudat és tudattalan egy egységes egész két része, melyben a jelenségek összefüggése a tudat határain belül szorosabb, mint a tudattalan jelenségeivel.

Az embernek azonban nem csak a lelke képez egységet, hozzátartozik ehhez a teste is. A lelki jelenségek nem folyhatnak le testi megnyilvánulások, testi folyamatok nélkül. Érzékszerv nélkül nincsen érzet, érzelmi és akarati aktusokhoz hozzátartozik a mozgás, a cselekedet, amelynek tényezői a test és a lélek. Testi elváltozások lelki elváltozásokkal járnak együtt. Pl.: fáradtság, éhség, láz, stb. Ugyanígy fordítva.

A lélek sajátosságait, egyéni szerkezetét testi tulajdonságokkal összefüggésbe hozni; külső testi jegyekből lelki jegyekre következtetni, az emberi kultúra legősibb megismerési törekvéseihez tartozik.

A testi alkat determináló hatásának, vagy a lelki alkattal való közös determináltságának gondolatát az újabb kutatás ismét felvetette. Általánosan ismert pl. Kretschmer: Karakterológiája, vagy azok a megállapítások, hogy valamely testi rendellenesség sajátos lelki tüneteket von maga után.

Testi alkatunkat örököltük; szüleinktől, nagyszüleinktől, felmenői ősünk valamennyiétől kezdve az első emberen. Az öröklés tényében senki nem kételkedik, sőt Mendel óta tudjuk azt is, hogy annak megvannak a *maga törvényei*, amelyeknek kutatásával a biológia egy új ága, a *genealógia foglalkozik*. Az örökléstan azonban nem csak a biológiához tartozik. Mindenki tudja, hogy a gyermek nem csak testi tulajdonságait örökli, hanem természetét, lelki tulajdonságait is, ill. hajlamokat örököl úgy testére, mint lelkére vonatkozólag, apai és anyai ágról, s ezek benne egyesülve adják az ő saját egyéni struktúráját, individuális színezetét.

Valamely egyén lelki szerkezetére irányuló megismerésének számot kell vetnie azzal, hogy melyek azok a tulajdonságok, jellegk, amelyek örökletes hajlamokon alapszanak, melyek a szerzett tulajdonságok, stb. Nem elég tehát, ha az individuumot testi-lelki



egységében tesszük vizsgálat tárgyává, — ismernünk kell az örökletes családi talajt is, amelyből származott, s amelybe sorsszerűen beletartozik.

Ez a sorsszerűség nem jelenti azonban azt, hogy az ember születésekor készen hozza a világra a maga személyiségét. Ez azt jelentené, hogy ha megfelelő módszerek és eszközök birtokában volnánk, a megszületett csecsemőnek minden lehető reakcióját, minden tulajdonságát, egész karakterét előre meg tudnánk állapítani. Jelentené tehát a praedestinált fátumot, — az eleve elrendelt életsorsot, amin sem nevelés, sem befolyás változtatni nem tud.

A tapasztalás ennek az ellenkezőjét igazolja. Sőt van olyan tudományos felfogás is, amely szerint az ember karakterfejlődésének és kialakulásának az iránya csak a környezetnek, azaz a kívülről jövő élmények hatásának a produktuma. Eszerint a felfogás szerint az ember lelki alkata a születéskor még differenciálatlan, ezért gyúrható és alakítható, s így minden határozottan és differenciáltan kialakuló struktúra a külvilág hatásának tulajdonítható.

Ez a felfogás a másik véglet. A tapasztaláson alapuló öröklés-tan is fölveszi, hogy már a fejlődés legkezdetlegesebb stádiumában, az embrionális állapotban is hat a környezet. A petesejtnek az a része, amely az örökletes tulajdonságokat hordja, — a gének — nem teljesen zárt alakulatok, hanem bizonyos mértékben ki vannak téve az őket környező gének hatásának. Ezt nevezi a biológia: *peristasis*-nak, „*körülállás*“-nak.

Úgy a biológiában, mint a pszichológiában egyaránt ismeretes a „*milieu*-elmélet“. Növények, állatok, emberek külső megjelenése, sőt ezek „*temperamentuma* is ki van téve az időjárás, az éghajlat, a táplálóanyag stb. hatásának. Az egyének „*akklimatizálódnak*“ — szoktuk mondani —, azaz alkalmazkodnak a külső adottságokhoz és ennek megfelelően alakul ki örökletes tényezőkből (*genotypus*) megjelenésük, magatartásuk (*phänotypus*). A pszichológia is foglalkozik ilyen jelenségekkel. Valaki polgári- vagy proletár-, erkölcsös vagy bűnöző milieuban nevelkedik. Egyetlen, legidősebb, középső, vagy legkisebb gyermek. Családja lehet józan és „*pedáns*“, vagy könnyelmű, mulatós, — kiegyensúlyozott, vagy hirtelen, robbanékony, — derűs, vagy kesernyés hangulat uralkodhatik otthonában stb., stb. Mindig a környezetnek valamely — az egyéntől független — állandó jellegű hatását értik „*milieu*“-n, amely a fejlődő személy alakulására rányomja bélyegét.

Felvetődik a kérdés, milyen állásponton áll a „*kísérleti lélektan*“ ezzel a kérdéssel — vagy alternatívával — szemben? Nativitás és empiria már annak a lélektani iránynak terminológiájában is szerepel, amely csak az érzékszervek által közvetített benyomásokkal, ezeknek bevésődésével és reprodukálhatóságával foglalkozott kísérleteiben (*Asszociációs elmélet*).

A kizárólag külső hatások determinálta lelki életet képviseli a lélektan ezen a fokán pl. a *szenzualizmus*; az a felfogás tehát, amely az egész lelki életet, az érzékszervek útján nyert benyomásokból, ezeknek bevésődéséből és érintkezése esetén ismételten a tudatba való felmerüléséből vezeti le (vagy kísérelte meg levezetni). Ezen elmélet szerint az egyén lelki alkatát kizárólag élményei határozzák meg, döntik el.

Az a felfogás, amely az örökletes alkatnak tulajdonít döntő befolyást a lélektan ezen a korai fokán a specifikus érzetenergia tanában, a „figyelem specifikus irányának“ nevezett jelenségben, az ú. n. „felfogó typusban“ és a térszemlélet natívizitikus elméletében tükröződik.

## II.

Az újabb pszichológiai felfogás nem csak a tudat jelenségeit vizsgálja, hanem az egész embert, aki érzel és felfog dolgokat, érez, akar valamit és cselekszik, — ösztönösen, vagy akarata által megszabottan, értelmesen, vagy értelmetlenül; számol, vagy nem számol a körülményekkel, stb. Minden ember valahol, valamilyen külső körülmények között él és cselekszik. Ez a környezet nem közömbös számára, hanem kontaktusba kerül vele. A környezet hat reá és ő hat a környezetre. Ezt nevezte el a lélektan a „pszichikus mezőnek“ (W. Koehler). A fogalmat a mágneses, vagy elektromos mező analógiájává alkotta. Éppen úgy, amint valamely adott fizikai struktúrához az őt körülvevő mező „önstruktúrája“ is hozzátartozik,<sup>3</sup> úgy tartozik a psziché struktúrájához a pszichikus mező is. Az egész bármelyik részében az alakzatban, vagy a mezőben áll be változás, — ez az egész rendszer változását vonja maga után. (Úgy a vezetőét, mint a nézőét.) Nem csak a környezet autochton struktúrájától függ tehát az, hogy milyen hatással van az egyénre, hanem ebbe belejátszik az egyén önstruktúrája, sőt annak momentán állapota, a lelki-energia feszültségének ad-hoc eloszlása is. Ez áll a kisgyermekkor első cselekvéseitől — amelyeket külső hatásokra reakcióképpen gyakorol —, a meglett ember megfontolt cselekedetéig.

Pl.: a kisgyermek, aki békésen gagyogott és nézte a kezét, megpillantja az üveget, amelyben felismeri a táplálékát. Magatartása azonnal megváltozik. Karjával, sőt egész testével az üveg felé tendáló mozdulatokat végez, esetleg szopási mozdulatokat is, — s ha nem kapja meg, sírni kezd.

Vagy gondoljunk *K. Lewin*, háború alatti leírására egy vidéknek, amely egyszer tűzvonal, — másodsor „Hinterland“ volt. Szinte felismerhetetlenül megváltozott ott minden.<sup>4</sup>

Úgyanez az eset áll fenn sokkal kevésbé ritka szituáció vál-

<sup>3</sup> W. Koehler: *Physische Gestalten*. — p. 70—79.

<sup>4</sup> K. Lewin: (*Arch. f. d. ges. Psy.*)

tozásoknál is. Pl.: egy hivatali helyiségkomplexumnál, amelynek egyik szobájában a szigorú főnök tartózkodik. Ha a rettegett személy nem jön be, a helyiségkomplexum teljesen másképp struktúráldódik, más súlypontot kap, stb.

Egészen más reakciókat váltanak ki azonban ugyanezek a külső körülmények, ha az, akire hatnak, más-más állapotban van. Az éppen jóllakott csecsemő rá se hederít a tejcsüvegre; a vidék sem alakul át, ha valaki nem érzi, hogy halálveszedelemben forog, és nem keres fedezéket. A hivatalnok sem orientáldódik át, ha történetesen nem függ a főnöktől, vagy olyan érzelmi állapotban van, amely teljesen lefoglalja. — Ha nagyon szeretnénk megkapni egy könyvet, minden könyvkiíratban az vonja magára a figyelmünket. Mihelyt kielégítettük ezt a vágyunkat, — alig vesszük észre azt.

A lelki energia megoszlásának ezt az ingadozását K. Lewin a következő elmélettel magyarázza: Az egyén lelki struktúrájában szorosabban összefüggő al-, részlet-struktúrák vannak. Az energiaszűrés nem egyenletes, mert az egyes részek kommunikációja különböző mértékű. Ha az energia feszűrésége az egyes részstruktúrákban egyenletesen van elosztva, az egész rendszerben nyugalom uralkodik, — kiegyensúlyozott. Ez azonban igen ritka állapot, rendszerint egyik, vagy másik rendszerben magasabb az energiaszűrés, s így az egész kibillen egyensúlyi állapotából. Minden különböző fokú energiaszűrés arra törekszik, hogy a különbséget megszüntetve egyensúlyi állapotba, — nyugalomba kerüljön. (A thermodynamika 2. alaptétele: az entropia tétel.) Ez a törekvés a pszichében szükséglet, vagy vágy formájában jelentkezik. Valamire van szüksége, valamire vágyik, — egy tárgyra tehát, amely alkalmas arra, hogy általa levezesse azt a magasabb feszűrésű energiatöltést, ami a szükséglet érzését keltette fel benne, — s így a tárgy segítségével „kielégüljön“.

A tárgy kiválasztásának az aktusát azonban nem csupán az individuum szükséglete határozza meg, hanem maga a tárgy (ami természetesen jelenthet személyt) is. A tárgynak azt a jellegét, amelynek révén az egyén felismeri benne azt, hogy alkalmas az energiaszűrés egyensúlyi állapotának közvetlen, vagy közvetett úton való helyreállítására, azaz szükségletét kielégíti, nevezte K. Lewin, a tárgy „felszólító jellegének“. (A fizikai, vagy pszichikus távolságra, a pozitív és negatív felszólító jellegre itt nem térünk ki.) A tárgyválasztás aktusa függ ezek szerint egyrészt az egyén akut szükségleteitől, másrészt magától a tárgytól, annak tulajdonságaitól.

A tárgynak az egyénre ható tulajdonságait illetően két fontos tényezőt kell megkülönböztetnünk. Az egyik a: funkcionális possibilitás,<sup>5</sup> azaz minden, amit a tárggyal csinálni lehet, amire alkalmas.

<sup>5</sup> K. Lewin: A Dynamie Theory of Personality. London. 1935. p. 77.

A másik: mindaz, amit a tárgyról, tapasztaltam, tehát a tárgy „személyes története“.

A felszólító jelleg ereje az egyén állapotától függ: Bármilyen elemi szükséglet kielégítésére legyen is az alkalmas, (pl. az éhség csillapítására), a jóllakott ember számára nem jelent felszólítást. Nagy szükséglet esetén azonban felszólító jelleget kapnak olyan tárgyak is, amelyek egyébként nincsenek ezzel felruházva. Pl. a kiéhezett ember azután az étel után is nyúl, amit nem szeret. S ha az éhség tűrhetetlen, képes rá, hogy más hijján gyökeret, fát, földet egyék. Sőt embert is.

A környezet tehát a külső adottságok és a személy szerint strukturálódik, s ennek az egységnek bármelyik oldalán változik meg valami, az az egész változását vonja maga után. A személynek és a környezetnek ezt a dinamikus egységét nevezi K. Lewin: „élet-térnek“.<sup>6</sup>

Az élettér struktúrája a fejlődés folyamán lényeges változáson megy át, — a momentán állapottól eltekintve, és — az érés közben fellépő új szükségletek folyamányaként. Ennek az ismerete és analízise nélkül azonban az egyént nem lehet megismerni. A lélektani vizsgálatoknak tehát nem elég csak a cselekedetet (még kevésbé csak a teljesítményt) tekintetbe vennie. Nem szorítkozhatik csak a személyiségre, vagy csak a milieure; hanem mindég számot kell vetnie azzal, hogy egy bizonyos ember milyen állapotban kerül valamely szituációba és ott mit csinál? Külső megnyilvánulásában, vagy az elért teljesítményben valamilyen aktus, vagy magatartás rendkívül hasonlíthat egy másikhoz, holott lényegében egészen mást jelent s a dinamikus folyamat egészen más.

Pl.: a határozott fellépés következhetik objektív körülményekre alapozott biztonságból, — de lehet a belső bizonytalanság takarója is. Ha valaki izgatott állapotban, szüntelen fel-alá járkal, gesztikulál, monologizál, részben elvesztette mobilitása feletti uralmát. Ha pontosan ugyanolyan magatartást tanúsít egy színész, de játék közben, előírás szerint, akkor éppen ellenkezőleg, a szándék által tökéletesen uralt cselekvési móddal állunk szemben. A külső magatartásban (behaviour) megnyilvánuló azonos vagy hasonló cselekedetek mögött dinamikusán tökéletesen más struktúra húzódhatik meg.

### III.

Eddigi fejtegetéseinkben már mindúntalan beszéltünk „energiáról“, annak megoszlásáról, telítettségéről, levezetéséről, sőt a levezetés törvényéről az „entropia tételéről“ is. Említettük azt, hogy, ha a személyiség valamely részlet-rendszerében az energiaszükséglet fokozódik, ennek következményeképpen a pszichében

<sup>6</sup> K. Lewin: Principles of Topological psychology. 1936. The Conceptual Representation and the Measurement of Psychological Forces. 1938.

valamilyen irányú szükséglet jelentkezik. És éppen a szükséglet jelenségének közelebbi lélektani vizsgálata, — azok kielégülése, vagy kielégülésének elmaradása, valamint ennek lelki hatásai vezették a pszichológiai kutatást olyan területre, amely a testi és lelki folyamatok határán van már. Éppen a legerősebb, legellenállhatatlanabb, — az ön- és fajfenntartást szolgáló szükségletek (éhség és szexus) irányították a kutatást a lélektan és élettan határterülete — az ösztönök felé.

Ösztönök kutatásával már előbb is foglalkozott a lélektan, főképpen az amerikai *behaviorista irány*, s megkísérelte azt lehetőleg tiszta feltételek mellett kísérletileg is vizsgálni. Ők azonban elvi okokból csupán a külső magatartásban megnyilvánuló viselkedést tették vizsgálatuk tárgyává, s ennek az egyoldalú szempontnak megfelelően fogalomalkotásukban is egyoldalúak, s így az ösztönt a magatartásra korlátozták. Tehát cselekvések- vagy cselekvés-komplexusoknak azt a formáját nevezték ösztönnek, amely az élőlényeknek veleszületett tudása, nem pedig az ontogenezis folyamán megtanult és begyakorolt cselekvési módban nyilvánul meg. Szerintük a cselekvések alkotórészeikre bonthatók, s ezek a *reflexek*. Az ösztön tehát reflex-láncolatok rendszere, s ezért a reflexek típusába tartozik. Megfelelő inger hatására a reflexek egymásután, sorozatosan lépnek működésbe. Így jön létre (bizonyos ingerek hívására) az ösztönös cselekvés.<sup>7</sup>

E szerint a felfogás szerint az ösztön a fejlődés folyamán alakulhat ki, de éppen így, újra el is tűnhet. Továbbá a tapasztalás, nevelés, szokás leépíthetik azt, szóval nemcsak elmúlhatik, hanem tönkre is tehető. Ilyen esetekben csak izoláltan maradnak meg az egyes reflexek.

Más lélektani irányok, a mélypszichológia (S. Freud, Jung, Adler, stb.), a Gestalt-pszichológia (Köhler, Lewin és tanítványaik), a neovitalizmus lélektani ága (H. Driesch) teljesen más kérdés-feltevésekből indultak ki s ezt fogalomalkotásuk is visszatükrözi.

Kísérleti kutatásaik törekvése elsősorban a kauzális láncolat megállapítása és követése. A leíró, „fenomenológiai“ irányzat csak segítséget, mellékutat jelent az eredeti cél eléréséhez. Így a pszichológia is egy deskriptív fázis után visszakanyarodott a kauzál-dinamizmus kutatása felé.

Az új irányok tehát keresték a „motort“, amely a lelki folyamatokat okozza; azt az erőt, amely a lelki életet elindítja, a rendszert dinamikus energiával táplálja, sajátos módon irányítja, tehát különböző feltételek mellett más és más reakciókhoz vezet.

Az energia az, ami ösztönöz, hajt, mozgat. Ezt a szót: hajtó, ösztökélő, latinul *instinctus*-nak mondják. És valóban az ösztönben

<sup>7</sup> W. James: *Psychologie*. Leipzig, 1920.

J. B. Watson: *Psychology of the Standpoint of a Behaviorist*, Philadelphia, 1924. Idézi Loeböt.

találták meg az energiaforrást, akár testi-, akár lelkiéletről legyen szó. Ha ez a forrás elapad, vagy elpusztul, az egyén meghal. Minden testi és lelki megnyilvánulásnak az ösztönenergia a forrása és okozója. Ezt pedig örököltük; szüleinktől, nagyszüleinktől, fölmenőági őseink valamennyiétől, kezdve az első emberen. Bármilyen nevet is adtak neki a kutatók: életerő, libidó, entelechia, — valamennyien ugyanazt értették ezen, az ösztönt, mint energiaforrást.

Az individuumba tehát a maga ösztönenergia forrásával, sajátos struktúrájával (mely nem homogén, hanem egymással szorosabban vagy lazábban összefüggő részletegységek rendszere) hat a környezet, viszont ő is hat a környezetre. Ezt az individuumbot nevezi a modern lélektan *pszichikus személyiség*-nek. A „személyiség teljességét“ pedig a lelken kívül még a hozzátartozó test, annak folyamatai, megnyilvánulásai, tevékenységei is képviselik. Egységesen működő egésznek kell tehát „személyiségen“ értenünk, amelynek egyaránt tényezői a test és a lélek, — ennek tudatos és nem tudatos része, aki születik, nő, fejlődik, érez, akar, cselekszik, viselkedik, gondolkodik stb.

A személyiség specifikus kialakulásában két alapvető tényező játszik szerepet.

1. Az *örökletesség*. Minden testi és lelki megnyilvánulási formát, tulajdonságot, hajlamot, amelyek a fejlődés folyamán autochton módon lépnek fel: örököltünk.

2. Tudjuk azonban, hogy az öröklött állagra a *külvilág* is hat, hogy ez kialakulását erősen befolyásolja, és irányítja. Az öröklött tendenciák és a rájuk ható külső körülmények eredőjét nevezzük *sorsnak*.

Hogy ezt a hatást kizárólag a reális külvilág, és esetleg annak derivátuma, a „felettes-Én“ okozza-e, vagy pedig belejátszik egy génbiológiai folyamat is: az allél-gének küzdelme (Szondi), az ebben az esetben összefüggésben irreleváns.

Maga az örökletes pszichofizikai alkat tehát nem szabja meg maradéktalanul az egyén sorsát. Az ösztönök tendenciákat képviselnek, az örökletes alkat az energia feszültség duzzadásának helyeit határozza meg; de nem jelenti egyszersmind a medret is ennek a levezetése számára. Topográfiailag úgy képzelhetjük el, hogy minden duzzasztóból legyezőformában különböző levezetési utak nyílnak az energia számára. Ugyanaz a tendencia lefolyhat kultúrértéket termő, vagy csak a közösségnek megfelelő, azaz szociális, de lefolyhat romboló, kriminális, vagy asszociális, beteg irányban. A levezetés iránya az idejében fellépő felszólító jellegtől függ.

Ezért lehet és van hatása a nevelésnek, vezetésnek, gyógyításnak.

Ma is sokan vannak (különösen a lélektan határtudományait művelő szakemberek között), akik az örökletesség tényét „predesztinált fátumnak“ tekintik. Ezek a tudósok a természettudományos

értelemben vett kauzális szükségszerűséget emlegetik ilyenkor. A probléma azonban igen közeli analógiát mutat egy másik, már elintézett kontroverziával, amely a biológia területén játszódott le: a „praeformatio” és az „epigenézis” körül folytatott vitákkal. Az analógiában a „praeformatio” felel meg a predesztinált fátumnak. Az „irányítható fatum” (Szondi) pedig az epigenézisnek. Minden logikai okoskodás ellenére a kísérletek kétséget kizáróan az epigenetikus feltevés helyességét igazolták. (Driesch.)

\*

Az eddigieket röviden összefoglalva: megkíséreltük megállapítani, hogy a pszichodiagnosztikának mire kell tekintettel lennie, — mivel kell számot vetnie az emberre vonatkozólag. Azaz a pszichodiagnosztika tárgyát igyekeztünk meghatározni.

A vizsgálat tárgya az ember, mint *egész*, — úgy térben, mint időben.

*Térben, azaz statikusan:* értjük „egészen” az egyén struktúráját, amely magában foglalja úgy a tudatot, mint a tudattalant. (Ezeknek valamennyi fenomenológiailag megfogható síkját: az ösztönöset, az indulatit, az érzelmit, valamint a mozgáshoz vezető utakat.)

*Időben, azaz dinamikusan:* beletartoznak az örökletességből fakadó, tehát ösztön tendenciák és a személy egyéni története, — a külvilág alakító, változtató hatása, amelyeket az örökletes tendenciákra gyakorol. Egyszóval az egyénnek úgy filo-, mint ontogenezise: *a sorsa*.

Az egységbe ezen a testi-lelki alakzaton kívül beletartozik az „élettér”: az egyén számára éppen aktuális külvilág, tehát az egyén és a külvilág viszonya, amelyet megfoghatunk a reakciók tükrében, — szóval a cselekedetek és azok jelentése is beletartoznak.

A személyiség egészének ilyen szempontból való meghatározásából két új n. „alapfogalom” kiesik: az akarat és a jellem (karakter).

1. Az „*akarat*”, mint „másra vissza nem vezethető alapjelenség”, egyike a lélektan legvitatottabb fogalmainak, a tapasztalati lélektan kezdeményezései az „akarat” kutatására bizonyítják, hogy az nemcsak genetikusan, de fenomenológiailag is megfoghatatlan. A közelebbi megfigyelés számára megmaradó: szükséglet és ösztönzés az ösztönökből folyik, és a szándék hatékonysága, a motorikát megnyitó út ennek erejétől függ. Akarat, mint különálló, elsődleges adottság, nem mutatható ki.

2. A „*jellem*” fogalma az egyén sajátos reakcióinak mintegy lerakódásából alakult, — a személyiség bármelyik síkja szolgáltatta is a reakcióhoz szükséges „szabad, azaz levezethető” energiafeszültséget (ösztön, indulati, érzelmi stb.). S. Freud mély pszichológiájának köszönhető, hogy a „karakter” tisztázatlan gyűjtőfogalmának specifikus értelmet adott. Ő ugyanis tünetcsoportokat határozott meg, amelyek a mindennapi élet felszólításaira reakcióképpen, a

külvilághoz való adaptálódásban, tehát kontaktus létrehozásában nyilvánultak meg. (Ugyanez az elgondolás vezette később Kretschmert karaktertipusainak felállításánál. Ezeket a tünetcsoportokat Freud karakterbe épült tünetnek, azaz *karakterjellegnek* nevezte el.

Az így elnevezett tünetcsoport azonban nem alkothat a személyiség struktúrájának szemszögéből nézve primär fogalmat. Nem állítható párhuzamba sem a topológiai rendszerekkel (tudat, tudattalan), sem a rendszerekben működő dinamikus erővel, hanem az energia levezetését szolgáló *útra* vonatkozik. Ugyanúgy képez tünetcsoportot pl. a kriminalitás, a pathológia stb., a karakter fogalma így felbomlik a részlet-ösztön energiafeszültségére és annak levezetési útjára (orális, anális, stb. karakter), Diagnosztikailag tehát nem primär adottság.

#### IV.

A pszichodiagnózis tárgyán kívül annak *módszereiről* kell beszélnünk. Melyek tehát azok a lehetőségek, esetleg kidolgozott „eszközök”, amelyek segítségével a vizsgálat tárgyát meg tudjuk határozni?

\*

A lélektan, mint önálló tapasztalati tudomány egészen fiatal, még száz éves sincsen. A pszichodiagnózis és annak módszere azonban évezredek. Különböző kultúrák, különböző idők más- és másképpen látták determinálva az ember egyéni sajátosságait. Az idevágó módszerek szisztematikus osztályozását H. Schiller Pál kísérte meg s ezt előadásaiban ismertette.

A kísérletileg kidolgozott pszichodiagnosztikai módszerek ma csaknem klasszikussá vált formája az ú. n. *teszt-módszer*. Úgy elveit, mint gyakorlati alkalmazását két francia kutatónak, Binet-nek és Simon-nak köszönheti a lélektan. Lényege, amint tudjuk az, hogy a vizsgált személynek meghatározott próbákat (test) kell megoldania. A megoldás „jóságát”, sikerességét értékeljük. Az érték mércéjét valamely nagyobb számú, homogén embercsoport megoldásainak átlaga (közéértéke) adja meg, amit általában „standard-értéknek” nevezünk.

Ennek a „test-sorozatnak” első megjelenése óta (1905) számos gyakorlati érdeklődésű pszichológus próbálta meg a módszert javítani, tökéletesíteni, — alkalmazási lehetőségét kitágítani vagy áthelyezni. Ennek az útját az elméleti lélektan akkori álláspontjának megfelelően abban látták, hogy a tudat egységét résztlefunkciókra bontják, ezeket működésükben a lehetőségi izolálják, s minden elméletileg izolálható részletnek megfelelő próbákat eszeljenek ki. Elgondolásuk szerint minél több „tisza” funkciót diagnosztizálunk, annál biztosabb megállapításhoz jutunk a vizsgált egyén intellektusára vonatkozólag.

Megállapításaik azonban nem szorítottak a teljesítményre, — hanem mélyebbre menve, abból mögöttük álló önálló „képességekre”



következtettek (Herbart misztikus képességfogalma elevenedett meg ebben a feltevésben). s ezen egyes „képességek” összessége alkotja szerintük az intellektust, amelyet ilyen módon, minden más lelki jelenség hatása alól kivonva, „tisztá” módszerrel igyekeztek meghatározni.

Ez a feltevés téves úton járt. Az intellektus nem bontható egymástól függetlenül működő elemi „képességekre”; de nem is szigetelhető el a tudat egyéb funkcióitól és élményeitől sem. Szükséglet, szándék, indulat, érzelem stb. állandóan belejátszanak az intellektus szűkebb köreibe, — valamennyi részletrendszer funkciójához szükséges energia az ösztönforrásból táplálkozik (tehát az egész embert érinti), — ezek többé vagy kevésbbé, de mindig kommunikáló rendszerek, s így kölcsönhatásban állnak egymással. Testi fáradtság pl. a figyelem koncentrációját lehetetlenné teheti; félelem megbéníthatja az asszociációs folyamatot; heves indulat (rémület, gyűlölet) megzavarhatja a különben logikailag orientált gondolkodást, — vagy a realitás követelményeihez való alkalmazkodást kapcsolhatja ki. Tudatosan, sőt szándékosan cselekedhetünk ilyenkor „bután”, még akkor is, ha tudjuk, hogy néhány óra múlva ezt meg fogjuk bánni. Ilyenkor pillanatnyilag „minden mindegy”, fontos csak az, hogy az indulat kínzó feszültségétől megszabaduljunk.

Magából a teljesítményből sohasem tudhatjuk meg, hogy esetleg az intellektusra gyakorolt gátlás, speciális „komplexus”, pillanatnyi diszponáltság vagy indiszpozíció stb. játszott-e közre a „teljesítmény” létrejötténél.

Ugyanez áll minden részletterületre. — Pszichodiagnózisról valójában csak akkor beszélhetünk, ha a megismerés tárgya az egész-ember. A diagnózis számára a tesztekre adott teljesítmények kb. azt jelentik, amit az anamnezis adatai, tehát kérdésfeltevést tartalmaznak végleges felelet helyett. A bennük rejlő kérdésre az értelmezés módszerével kell a feleletet megtalálni.

Az *értelmezés* nem használ „értéket”, nem szerepel a jó, vagy rossz megoldás, a „mérték megütése” stb. Minden reakció (a teszt-megoldások is) jelentőségteljes és felvilágosító. Az is, ha nem reagál valamely feladatra, vagy ha csütörtököt mond a vizsgált személy. Képletesen úgy tekinthetjük a reakciókat, mint egy koordináta-rendszerben meghatározott pontokat, amelyekben keresztül interpoláció segítségével egységes grafikont szerkesztünk. Az értelmezés útja voltaképpen hipotézissorozat a teljesítmények magyarázatára, amelyeket egymásután illesztünk abba bele. Az adatoknak megfelelően változtatunk magán a hipotézisen, s végül is annál maradunk meg, amelyben minden reakció elfér, azaz minden feltevés helytálló. — Vannak esetek, hogy több feltevés adhatja magyarázatát a reakciónak. Ilyenkor ú. n. differenciáldiagnózist kell készíteni, azaz további adatokkal (deduktív következtetés esetleg újabb vizsgálatok útján) a lehetséges feltevéseket egyre redukálni.

A pszichológia újabban mindenfelől a személyiség egészére irányuló érdeklődést mutat. Különböző elméleti szempontokból különböző módszerek segítségével próbálják ezt az egészet megragadni.

1. A *típus fogalom* révén, amely a tudományos, az általános megismerésre való törekvés egyik legrégebbi fogalma. Bizonyos jellegzetességek alapján az embereket különböző csoportokra osztották s ezeket a csoportokat egységes szempontból rendszereztek. Az ilyen „típust” képviselő fogalmak azonban logikai absztrakció révén keletkeznek, még akkor is, ha a tapasztalás útján szerzett anyagból kiindulva alkotják meg őket. Létező individuumokra tehát bizonyos jegyek alapján megejtett osztályozást, lehetőségi köröket jelentenek, de nem határozzák meg azokat kellőképpen. Az egyes körök alkotnak ugyan rendszert, de a valóságadta esetek csaknem kivétel nélkül az így megalkotott ideális esetek közé esnek, — „kevert típusok” tehát.

Ez a felosztás tehát a valóság szempontjából elégtelen, esetleg hibás. Egyrészt a szempont alapjait képviselő tiszta típusok a valóságban még „cum grano salis” is csak ritkán lelhetők fel. S a gyakorlatnak igen sokszor szubjektív szempontok alapján kell eldöntenie, hogy valaki melyik „típusba” tartozik.

A típusok meghatározása a valóság absztrakciójából keletkezett, — elvonás útján. Így az individuumot nem tudja a maga sajátosságában meghatározni. Rávilágít bizonyos összefüggésekre, törvényszerűségekre, szindrómákra, — de a valóság számára a típus „Prokrustes ágy”, amelyből az egyes egyén mindig kilóg, mert a schémákba az eleven valóság, a maga hic et nunc egyetlenségében nem szorítható bele.

2. *Deskriptív*, leírás útján. A megnyilvánulás egyes mozzanatainak lehetőleg pontos leírásából állít össze képet. Vizsgálatnál magatartási mozzanatok, teljesítmények alkotják az egyes adatokat, amelyekből — mint mozaik egyes kövecskéiből — kialakul az egésznek a képe.

Ennek az eljárásnak a hiányossága főképpen abban rejlik, hogy nem tartalmazza a kauzális szempontot. Kiderülhet ugyan, hogy valamely vizsgált személy mikor hogyan viselkedik, — de teljesen homályban marad, hogy milyen esetekben és miért viselkedik éppen így, és nem másképpen. Ebből következik az is, hogy nem adhat prognózist, mert csak a kauzalitás szempontjának tekintetbe vétele adja meg annak a lehetőségét, hogy eddig még nem tapasztalt új helyzetekben valamely reakció valószínű bekövetkezését előre meg tudjuk mondani.

3. *Genetikus* szempontból, azaz az örökletes talajból kifolyólag. Ebből azonban nem folyik az egyén egyértelmű meghatározása.

<sup>8</sup> Szomatikus alkat szempontjából *Kretschmer* typológiája. A szellemi aktusok irányának szempontjából *E. Spranger* életformái stb. Egyéb typológiai felosztások: *Jaensch*, *Jung*, stb.

A Mendel-féle variációk csupán a lehetőségeket határozzák meg, és nem vonatkoznak szükségszerűen az egyes egyénre. — Továbbá nem veheti tekintetbe ez a módszer azokat a változásokat sem, amelyeket a környezet (a peristazis) hoz létre az egyén genetikus adottságain.

Ahhoz tehát, hogy az individuumról diagnózist csináljunk, nem elég valamely határozott módszer alapján eljárni, hanem a különböző módszereknek megfelelő, különböző aspektusokból kell a probandust megvizsgálni. Így úgy a vizsgálat, mint az értelmezés több-rétűvé válik ugyan, de csak különböző mélységi rétegből nyert adatok egységes interpretációja teheti a képet — a személyiség egészének megfelelően — aránylag teljessé.

Mindegyik, a személyiség struktúrájában jelentős mélységi rétegnek a vizsgálata más és más módszerrel történik, s a nyert adatokból készülő interpretáció különböző sikon folyik.

Vizsgálunk kell az örökletes ösztönstruktúrát, az ebből folyó érzelmi rendszert, az értelmet, a motorikához vezető utakat stb. Valamennyinek azonban az interpretáció révén egységes összefüggésbe kell kerülniök. Bármilyen módszert használunk is, bármilyen eredményeket nyerünk az egyes módszerek révén, annak az egyénen belül érthetőnek, azaz okozatilag indokoltanak kell lennie. Az egyes eredmények, még ha azok teljesítményt mérő tesztekre adott megoldások is, az egységes értelmezés szempontjából adatok csupán, azaz szimptomák, amelyeket értelmezni kell, ha diagnózist csinálunk.

Az értelmezés ellen igen gyakran hozzák föl azt az érvet, hogy az önkénynek nyújt tág teret, nem egyértelműek az adatok, azaz a szimptóma mögött tetszőlegesen tételezhet az értelmező etiológiai összefüggést. Ez azonban nem áll, mert az értelmezés elvek alapján történik, mégpedig az általános lélektan által felvett és igazolt elvek alapján. A diagnosztika érvénye tehát a mögötte lévő tapasztalati tudomány érvényességén nyugszik.

---

*Megjegyzés.* Közzöljük a szakszerű, érdekes cikket; de megjegyezzük, hogy a III. r. több materialista ízű kijelentésével nem értünk egyet. (Szerk.)

## A gyermeki értelemről.

(Jean Piaget munkássága.)

*Harkai Schiller Pál.*

A lélektannak egyetlen teljesen, minden részletében és összefüggésében kidolgozott nagyobb területe a gyermeki értelem vizsgálata. Ennek az összehasonlító kutatás középpontjában álló tudománykörnek kidolgozása nemcsak a gyakorlati nevelésben jelent értéket, hanem a bölcséleti törekvéseknek is új anyagot adott, logikában, ontológiában és etikában egyaránt, mindezeknek legalább is ismeretelméleti fejlődése szempontjából. A lélektannak ezt az eddigi legnagyobb szellemi hozzájárulását korunk művelődéséhez Jean Piaget kísérleti munkásságának köszönhetjük.

A pedagógiának ma talán legnagyobb nemzetközi szaktekinthelye, Piaget, biológusnak indult, majd pszichológiából habilitált Genfben, ahol később a tudományelmélet ordináriusa lett. 15 esztendő működése folyamán tanulmányain kívül nyolc könyvet írt, részben tanítványainak közreműködésével; művei tervszerű egymásrakövetkezésükkel egy jól körülhatárolt nagyszabású tudományterület teljes feltárásának tökéletes mintaképét nyújtják. A részletek leggonoszabb elemzésével jutott el a gyermekélet legátfogóbb szemléletéig, a biológikumtól a humániumig. Első két könyve a gyermeki gondolkodás formális sajátságait kutatja, a következő kettő a tartalmi vonások elemzésével a gyermeki világképet tárja fel; hosszabb szünet után következik a gyermek erkölcsi fejlődésének vizsgálata, majd három kötet, melyet a preverbális értelmi megnyilvánulásoknak szentel, megállapításainak biológiai megalapozására.

### 1. A gyermeki logika.

Claparède-től bevezetett első könyvében, „Le langage et la pensée“, 1923, 4—9 éves gyermekek egymásközi beszélgetését tanulmányozza. A nyelv fejlődésének különböző szakaszaiban vizsgálja annak funkcióit, a megértésnek, magyarázásnak és kérdésnek ter-

mészetét. Az eredményeket második könyvében, „Le jugement et le raisonnement“, 1924, összegezi az ebben közölt, 12 éves korig kiterjesztett eredményekkel együtt. E művében a logikai viszonyokat kifejező kötőszavak használatát, a relációs ítéletek nehézségeit, pl. a híres Binet-féle paradoxonok értelmezését, a fogalmak viszonylagosságának progresszív felismerését (pl. rokonsági viszonyok megértését), valamint az indokolásnak fejlődését és introspektív nehézségeit vizsgálja.

A gyermeki gondolkodás sui generis jellegű és ezért a megejtő fejlődési párhuzamosságokkal szemben óvatosnak kell lenni. Fővonása az egocentrizmus. Ezzel függ össze a kategorizálás hiánya, a reális felfogás és a prekauzális szemlélet. A gyermek közvetlenül bizonyos a maga benyomásaiban, nem helyezkedik bele mások világába, a szociális követelményeket nem véve tekintetbe, nem érzi a bizonyítás szükségét. Kb. 7—8 éves korig nem tud definiálni, nem általánosít és nem von le szabályt; csak konkrétumokat lát, viszonyokat nem. Szempontváltásra képtelen, mert csak a magáét látja és így introspekciót sem tud végezni. Nem veszi tekintetbe, hogy gondolkodik, élményei szinte autisztikusak. A logikai követelmények ezzel szemben szociálisak, amennyiben a gondolatok igazolására szolgálnak. Csak később kezdi a fogalmait szubjektivitása tudatában kiigazítani és 11—12 éves korában válik képessé a formális gondolkodásra, amennyiben igazolni próbál, általánosít és szempontcserét végez. Csak ekkor tűnnek el okoskodásából az ellenmondások.

Az egocentrikus gondolkodás nem ismer hierarchiát, hanem minden megkülönböztethetőt egymás mellé helyez. Így pl. a kisgyermek nem érti, hogy Genf Svájcnak egy része, hanem egyenrangú entitásokként kezeli őket. Ezzel függ össze, hogy egy megértett szerkezetet az alkatrészek egymásmellé helyezésével rajzol le, pl. a kerékpárt. Ezt a „juxtapozíciós“ gondolkodást Piaget szembeállítja a szillogisztikus és szintetikus gondolkodással, melyre a kisgyermek képtelen. Ezzel a vonással függ össze a gyermeki következtetés „transzduktív“ jellege. Közös vonásokat nem tud kielemezni, indukcióra és dedukcióra képtelen, hanem mindig egyből következtet egyesre; így pl. a víz hullámzását a benne levő köveknek tulajdonítja, annak alapján, hogy a bedobott kő hullámokat vet. A követ pl. azért mondja nehezebbnek a fánál, mert vannak a fánál sokkal nagyobb kövek is. Minthogy két feltétellel egyszerre nem tud operálni, a fajsúly fogalmát nem érti. A transzduktíciók persze megfordíthatatlanok.

Ezért a kauzalitás iránt sem fogékony, hanem megvan a maga sajátos összefüggésrendje, a „szinkretizmus“. Az egyszerre adott dolgokat összetartozónak tartja és merev vázat alkot rájuk, mert elemezni nem tud és hierarchiát nem ismer. Minden mindennel összefüggő és ebben a különmemű összeolvadásban az ellenmondások megférnek; így pl. a hajó egyszer azért úszik, mert nehéz és

erős és így képes magát tartani, máskor pedig azért, mert könnyű és a víz erős és az képes tartani. A maga nézőpontjának a tapasztalatokhoz való alkalmazkodása helyett egocentrizmusának megfelelően az új tapasztalatokat olvasztja bele a meglévő keretekbe. A szinkretizmus tehát nem alkot új egységet. Véletlent nem ismer, hanem motivációval értelmez okság helyett: a szél haragszik vagy jókedvű. A világ az emberekért van, így pl. azért van egy nagy és egy kis egynevű hegy Genf közelében, hogy legyen a nagyoknak is meg a kicsinyeknek is. A gyermek világa szubjektivitása tudatának hiányában közvetlen és reális, töredékes és személyes.

A valóságmodalitások viszonya a gyermeket nem érdekli. Jól lehet már 3 éves korában megkülönbözteti a játékot a valóságtól, ezeket juxtapozíció alapján egyaránt valóságosnak tartja és az észlelt inkoherenciák nem zavarják. A játék autonóm realitásában hisz, de nem ellenőrzi.

## 2. A gyermeki ontológia.

A gyermek prekauzális világgépével foglalkozik Piaget következő két műve a „La représentation du monde“, 1926 és a „La causalité physique“, 1927, amely utóbbiban a kettő eredményeit összegezi. A Représantation közelebbről vizsgálja a gyermeki realizmust a gondolat, a név, a tudat, az élet, a csillagok, a felhők, a hegyek, a föld és a fák természetének elgondolásában. A gyermeki varázslat animizmusát, a determinizmus embercsinálta voltát és a prekauzalitás fokait vizsgálja. A bevezetésben ismerjük meg a gyermekekkel folytatott beszélgetések módszerét. Piaget spontán gyermeki kérdésekből indul ki és onnan terel a lényeg felé, mint a diagnosztika. A szuggerálást és perszevárálást elkerüli, amikor pl. azt a gyermeki kérdést, hogy ki csinálja a napot, így teszi fel: hogyan keletkezik a nap? A válaszok spontaneitásának megvannak az ismertetőjegyei; a spontaneitással szemben felismerhető a meggondolatlan mesélés, a nemtörődés, a sugalmazottság, a kérdés által történt kiváltás. A felnőttek hatása persze nem választható el, hiszen a gondolkodás szociális termék. Meggyőződés azonban nem lehet diktálni és a gyermek csak a neki megfelelő nézeteket fogadja el. A gondolatok őszinteségének ellenőrzését a különböző gyermekek nézeteinek megegyezése, a fejlődés szabályszerűsége, a régi meggyőzések kísértése és felbukkanása és a módosítási javaslattal szemben tanúsított ellenállás biztosítja. A kijelentéseket tünetekként kell értelmezni ebben a klinikainak nevezett módszerben; ezzel szemben a tiszta megfigyelés hátránya, hogy nem ad gyakori és módszeres változatokat, az ankété, hogy a konkrét részletek elvesznek, a teszté pedig, hogy nem alkalmazkodik. A klinikai módszert apró kísérletek demonstrálásával egészíti ki a Causalitében. A gyermeknek meg kell magyaráznia a látottakat. A felelettipusokat osztályozva megállá-

pítható az átlagos életkor, amelyre a felelet jellemző, amivel elkerüljük azt a gyakori gyermeklélektani hibát, hogy a biológiai vagy anyakönyvi korból indul ki és aztán nem talál szabályszerűséget, hiszen az objektív életkor lélektani szempontból nem teljesen releváns. Piaget óva int attól, nehogy az ellenmondásokat el akarjuk kerülni — a gyermeki gondolkodás tele van velük és kiküszöbölésükkel a pszichológus rendszeres tévedést követne el, amely a tudományos kérdésfeltevésekből olyan gyakran adódik. A felelettípusok fejlődési sorait a szél természetéről, a lélekzészről, felhők és égitesetek mozgásáról, a vízáramról és súlyról, az erőről, az úszó hajóról, a víz szintjéről, az árnyékokról, a kerékpár, gőzgép, vonat, autó és repülőgép működéséről kijelentett értelmezések alapján állapítja meg. Piaget számos esetben észlelte, hogy a magyarázat valamely fejlődési szakaszban teljesen megegyezik azoknál a gyermekeknél, akik a jelenséget először észlelték és azoknál, akik már ismerték és így foglalkozhattak vele. Az eredmények megbízhatóságának ez is egyik ismérve.

A gyermeki gondolkodás realizmusát és prekauzális jellegét dolgozza ki az összegezésben.

A gyermeki gondolkodás szimultán változik a *realizmusból* 1. objektivitás felé, 2 reciprocitás felé, 3. relativitás felé.

1. Az objektivitáshoz szükség van a szubjektivitás felismerésére. Csak fokozatosan ébredünk rá a gondolatnak a valóságtól eltérő voltára; a dolgokban benne lakozik a gondolat, a jelzettben a jel. A nevetek kezdetben a dolgok tulajdonságainak tartják, majd a levegőben vannak, ahova a hang kimondja őket, majd magában a hangban és végül a gondolatban ismerik fel. A gondolatot először a szájjal, azután a hanggal és csak végül azonosítják a szellemmel. Gondolat és valóság csak fokozatosan nyeri el a maga szerkezetét; még a felnőttek is beletartozónak vélik az objektív világba a belső tapasztalás töredékeit. A gyermeki adherenciák fokozatosan tűnnek el: a participáció (külső dolgok a mi kedvünkért vannak), az animizmus (a jelenségek motiváltak), az artificializmus (mindent az ember teremtett), a finalizmus (minden valamiért van) és az erő fogalma (a dolgok maguk idézik elő történeéseiket).

2. A reciprocitás az egocentrikus szemponttól eltérő szempontok felismerését tételezi fel, tehát a szubjektivitásnak tudatába kell jutni. Így lesz az észrevevésből értelmezés. A gyermek lassan felismeri, hogy álmait mások nem látják, hogy gondolatait nem értik. Kezdi érezni a logikai relációk szükségességét és a két tényezőtől meghatározott tulajdonságokat, amelyen pl. a fajsúly, megérti.

3. Így válik a gyermek fogékonnyá a relativitás iránt. Az abszolút minőségek és szubsztanciák helyét az egymástól való függés felismerése foglalja el, egyes dolgok helyét az általánosság. Megkülönbözteti az önmozgást a mozgatottságtól és ennek kezdi az okait látni. Megérti, hogy a mozgatott is lehet a maga részéről mozgató.

Az észrevevés realizmusának helyét mértani és mozgástani viszonyok foglalják el.

A gyermek egyidőben közelebb és távolabb van a dolgok világától, mint a felnőtt; közelebb, mert a realizmusában a dolgok kapcsolata fenomenisztikus, távolabb, mert értelmezésük animisztikus. Ezt a kettősséget láttuk a formális gondolkodás egymasmelléhelyező és egységbefoglaló jellegében és ezt követi a fejlődés egyidejű deszubsztancializáló és deszobjektifikáló iránya. Ezt a látszólagos ellenmondást az empiricizmus nem tudja megmagyarázni, hanem valamilyen apriorizmus álláspontját igazolja. A tiszta fenomenizmus együtt jár a belső jegyek adherenciájával; a gyermek megéletesíti a külső világot és anyagiasítja a belsőt. Értelmezés nélkül nincsenek tények, reláció nélkül nincsenek igazságok és választás nélkül nincsenek fogalmak. Az apriorizmussal szemben azonban meg kell jegyezni, hogy a gyermeki gondolkodás fejlődésének ténye nem tűr merev preformációt.

A *kauzalitásnak* Piaget 17 formáját különbözteti meg, melyeket három csoportban foglal össze. A lélektani jellegű kauzalitás formái a motiváció, a finalizmus, továbbá a fenomenisztikus, a partícipációs, a mágius és a morális kauzalitás. Az animisztikus kauzalitással rokon az artificialisztikus és a dinamisztikus. A racionális oksághoz tartoznak a környezet reakciója, a mechanikus, a generációs, a szubsztanciális azonosítás, a sűrítés és ritkítás, az atomisztikus összetétel, a téri összefügés és végül a logikai dedukció alapján való értelmezés. A repülő labda ívpályáját pl. a fejlődés során így magyarázzák. 1. A dobás ténye indokolja, 2. levegőt vonzott oda vagy csinált és az tolja, 3. az „élan” mozgatja és a levegő akadályozza.

A prekauzalitásból a fejlődés irányát a deszobjektifikálódás szabja meg. Ezzel a jelenségek közt időbeli sorozatokat vesznek észre és közbeeső tényezőket tételeznek fel, pl. a mechanikus okságban. Fejlettebb fokon az időbeli sorozatokat mindkét irányban folyhatóknak gondolják, vagyis a fejlett magyarázat már megfordítható. Így gondolták az Eleaták is a füstöt tűzből, a csillagokat pedig füstből keletkezőknek. A primitív, pszichológiai és animisztikus magyarázatok meg nem fordíthatók.

A törvény-fogalom fejlődésére két tényezőjének viszonya jellemző, az egyetemesség és a szükségesség. A gyermeki gondolkodás első szakaszában nincsen egyetemesség, a szükségesség pedig erkölcsi természetű. A természet élőlények társasága, melyeknek az ember mestere és teremtője; a nap azért süt, mert világítania kell, mert engedelmes vagy okos. Véletlen nincs, de kivételek lehetségesek, a dolgok szeszélyeinél fogva. A felhők hol maguktól mozognak, hol a szél hajtja őket. Fizikai és társadalmi szükségesség nincs megkülönböztetve. A második szakaszban ez a két mozzanat differenciálódik és az egyetemesség igénye fellép. A víz mindig lefelé fo-



lyik, a felhőket csak a szél mozgatja. Az égitestek mozgása azonban még sokáig erkölcsi törvényeken látszik alapulni, és az esőt pl. a felhőkön kívül az is indokolja, hogy jó a kerteknek. A harmadik szakaszban az egyetemesség határozott lesz és a logikai szükség-szerűség kíséri a fizikait és morálist. A morális törvény csökkenésével és az egyetemesség növekedésével nyer szerepet a véletlen. Felismerik, hogy a tapasztalati törvénynek nem erkölcsi, hanem logikai igazolás kell. A dedukálhatóság gondolata nyilván a gyermekből jön, nem a tapasztalati világból, amely tele van szeszéllyel. A szabály szükségének érzése erős és ősi a gyermekben.

A gyermek transzduktív gondolkodása fokozatosan alakul át deduktívvá, nem a fogalmak gazdagodásával, hanem a relációk átlátásával, nem is a tapasztalatok helyes általánosításával, hanem az általános fogalmak deszubjektifikálódásával. Az osztályok logikája feltételezi a relációk logikáját. Az osztály a relációk metszete, teljességes maradéka, melyet az adekvát alkotó tényezőkre nehéz disz-szociálni. A bölcseletben is csak lassan érvényesült a relációs logika, noha minden törvény-magyarázat és minden szigorú általánosítás feltételezi.

Egybevetve a négy könyvben nyert ismereteket, fellép a kérdés, hogy a gyermeki logika sajátosságai indokolják-e a valóság kategóriáit vagy fordítva. A gyermeki logika és ontológia mindenesetre párhuzamos, mindkettő egocentrikusból szociálissá válik. A kisgyermek világában a dolgok hozzánk hasonlítva, bennünket szolgálva látszanak körülöttünk forogni. Az első szakaszban — 2-3 éves korig — nem beszélhetünk öntudatról, hanem autisztikus álmodozásról, elképzelés és mozgási szkémák végzik az értelmi működést, az igazság a vággyal keveredik, a valóság pszichológiás és mágikus. A második szakaszban — 7-8 éves korig — lép fel az egocentrikus vonás a logikában és a prekautális vonás az ontológiában. Az első miért-kérdések jelzik a külvilág ellenállásának észrevezését. Juxtapozíció és szinkretizmus érzelmi viszonyokat létesítenek, nincsen objektív igazolás, hanem csak szubjektív jogosítás. A logikai transzdukciónak és fogalmiságnak az ontológiai participáció és szubsztancializmus felel meg. A gyermek az észlelt analógiákból nem relációt von el, hanem azonosít és így transzduktív működéssel participációhoz jut (pl. egy tárgy árnyéka a házak árnyékából van). Szinkretikus vázak használatával szubsztancializmushoz jut el és mindent a maga mintájára reifikál élőnek. A naív realizmus világképéből végül a harmadik szakaszban — 11-12 éves korig — az igazi dedukció logikai eszköze vezet ki. A gondolkodás itt válik diskurzívvá és reflektívvé. A logikai és ontológiai párhuzam kétségtelenül fennáll, amire a bölcselet története is számos példát mutat. A szubjektum és predikátum logikája a szubsztancia és attributum ontológiájával jár együtt. Vajjon a forma igazítja-e a tartalmat vagy fordítva, azt aligha lehet eldönteni. Mindenesetre a külső

és belső mozzanatok kölcsönhatását kell tanulmányozni, hogy az értelem biológiai alapjait megértsük.

A gondolkodás, mint minden biológiai jelenség, a szervezet és a környezet kölcsönhatásában adódik. Ez a két fogalom persze nem választható el erőszakos elvonás nélkül. A gondolat nem leképezése a környezetnek, hanem annak a szervezethez való asszimilációja. Benyomások nincsenek mozgások nélkül, a tudás pedig jórészt elvégzett vagy anticipált mozgások helyettesítése.

Minden külső befolyás két műveleten alapul, akkomodáción (ezt a nevet később használja az itt még rosszul imitációnak nevezett fogalom megjelölésére) és asszimiláción. Az akkomodációban mi alkalmazkodunk a külvilághoz, az asszimilációban pedig a világot alkalmazzuk magunkhoz. A gyermek a külső tárgyak erejét a magáé alapján, a sajátját pedig a külső tárgyaké alapján ismeri meg. Az erőt tehát annak a relációnak alapján érti meg, amely az ismeretét megelőző mozgási szkéma és az ismeret tapasztalati tartalma között fennáll. Az adherenciák nem analógia következményei, hanem asszimilációi. A gyermeki gondolkodás paradox kettősségét (l. feljebb) az asszimiláció és akkomodáció kettőssége magyarázza meg. Ezek antagonisztikus tendenciákat valósítanak meg akkor, amikor a szervezet valami új környezeti adottsággal áll szemben. Néha a gyermek a valósághoz igyekszik akkomodálni és ilyenkor a szemlélethez ragaszkodva fenomenisztikus és juxtapozíciós; amikor pedig az asszimiláció kerekedik felül, akkor nem törődik a megfigyeléssel, hanem animisztikus szinkretizmust végez. A két törekedő között nem lévén összműködés, az eredmény nem koherens. Nem akkomodálván akkor, amikor asszimilál és nem asszimilálván, amikor akkomodál, a közvetlen észrevevések áldozata lesz, ahelyett, hogy a világot igazolható viszonyokból szerkesztené meg. Az ilyen egyensúly persze ingadozó és az összműködés hamarosan megkezdődik. Eközben egymást kiegészítővé váló antagonisztikus tényezők megváltoznak. Az asszimiláció hajlékonyává válik, az akkomodáció pedig kevésbé szolgálja. A törekvéseket a tapasztalás és a dedukció szintetizálja. A szociális világban az alkalmazkodás és a megértés foglalják el az eredeti törekvések helyét.

Piaget a gondolkodás biológiai értelmezésének kidolgozása előtt a gyermek szociális érését vizsgálja meg közelebbről.

### 3. A gyermeki etika.

A gyermeki gondolkodás formális és tartalmi vonásainak kidolgozása után Piaget külön kötetet szentel az erkölcsi ítélet természetének felkutatására. „Le jugement moral”, 1932, a gyermek szociális játékainak szabályait, a bűnről való elképzelését, a büntetés és igazságosság fogalmainak alakulását vizsgálja. A golyó-

zás szabályainak értelmezése és alkalmazása három szakaszt mutat: a preverbális értelemmel összefüggő, szociális kontaktustól mentes motoros szabály (mozgós ismétlések) korát, a tekintélytől egyoldalúan létesített kényszerű és változhatatlan szabályt, melyet nem is tart be és a kölcsönösségen alapuló autonóm racionálisan elfogadott szabályt. A szociális vagy erkölcsi tényeknek két csoportját lehet megkülönböztetni. Csak érettebb korban, a kooperáció alapján lép fel a reciprocitás, logikai és erkölcsi értelemben egyaránt; ez az erkölcsi autonómia előfeltétele, míg az egocentrikus szemlélet heteronómiához vezet. A kisgyermek a morális szabályokat még a felnőttek változhatatlan kényszerének tudja. Ezzel a szemlélettel jár az erkölcsi realizmus, vagyis az a felfogás, hogy a kötelesség és az érték önmagában és a körülményektől teljesen függetlenül áll fenn; ítélese ezért betűszerinti, a szándékot nem veszi figyelembe és a felelősséget nem szubjektívnek, hanem objektívnek veszi. A cselekedeteket csak annyiban bírálja el a kisgyermek, amennyiben az a szabályt betartja, a motivumra nincs tekintettel. Jó és rossz szándékú, nagy és kis kárra vezető történetek megítélésével megállapították, hogy a kisgyermek csak a kár nagysága alapján ítél és 10 éves koron túl kezdi elsősorban tekintetbe venni a motivumot. A hazugság a gyermek szemében kezdetben illetlen szó, majd igaztalan megállapítás, csak később tudatos ferdítés. A szándékosságot a kisgyermek márcsak azért sem veszi tekintetbe, mert hiszen animisztikus világnképében minden történés motivált. Ezért kezdetben a hazugságot annál súlyosabbnak tartja, minél jobban eltér a valóságtól, később pedig éppen az ilyet tekinti enyhébbnek, mert kevésbé alkalmas a félrevezetésre. Az igazság értelmét a gyermek csak akkor látja át, ha a kooperáló társadalom tagjaként gondolkodik és cselekszik; autisztikus világban nincsen igazság és hazugság, hanem csak vágyakozás és „románc” van. A kooperációhoz értelemre van szükség és fordítva, a kooperáció formálja az értelmet. Ennek kialakulása előtt az egocentrikus világban az erkölcsiség reális külső kényszer. A jónak értéke későbbi felismerés, mint a kötelességé, jöllehet már az autisztikus fokon is megvan az autonóm erkölcsiség csirája a kölcsönös affekció szükségében; ez mutatkozik a 2—3 éves gyermek olykor észlelhető spontán nagylelkűségében.

Az egyenlő elbíráláson alapuló disztributív igazságosság későbbi fejlődés eredménye, mint a visszafizetés szellemén épülő retributív igazságosság. Ezt látjuk azokból a kísérletekből, ahol különböző történetekben alternatív büntetések közül kell választania a gyermekeknek. Az önkényes kiengesztelő büntetések népszerűbbek a kicsinyeknél, mint a motivált reciprok büntetések. Az idősebbek a legigazságosabbnak tartják, ha a bűnöst a közösségben élvezett előnyeitől megfosztják a közösségben vállalt kötelességek megszégésének arányában. A tekintély érvényesítése és a

kár megtérítése a büntetés célja 7—8 éves korig. Ezután a szolidaritás érzésével fokozatosan érvényesül az egyenlő elbánás elve, melynek szigorát a megbocsátó szeretet alapján álló méltányosság 11—12 éves korban kezdi enyhíteni. Amint a logikában az ellenmondás felismerése vezet tisztuláshoz, úgy vezet az etikában a kölcsönösség tekintetbe vétele elmélyüléshez.

Piaget ellentétet lát a kötelesség és büntetés heteronóm, tekintélyen alapuló erkölcsisége és a jónak racionális kölcsönösségen alapuló autonóm erkölcsisége között. A nevelés feladatának a kisgyermek egocentrikus világából folyó erkölcsi realizmusának enyhítését tekinti, amely csak közvetett úton és akadályokkal fejleszti az eredeti kölcsönösségi hajlamát. A kooperációra való értelmi nevelés szabadítja meg a heteronóm parancs mágikus értelmezésétől; a gyermek maga is erre törekszik, a tekintéllyel való érvelés tehát fejlődési irányával ellentétes állapotot céloz. Az egocentrizmusból kell kiségiteni, erkölcsi és logikai tekintetben egyaránt.

A logikai és az erkölcsi ráció egyaránt szociális termék. A logika a gondolat moralitása, a moralitás pedig a cselekvés logikája. Az értelmes cselekedet csak akkor logikus, és a jószívű tett csak akkor erkölcsös, ha bizonyos elvek szabályozzák. A szabályozás külső eredetű: a dolgok kényszerítenek értelmes kezelésükre, az emberek pedig indulataink irányítására. A fejlődés határozott iránya a priori szerkezetek érvényesülését mutatja — ezek azonban nem merevek, hanem a funkciók egyensúlyi állapotai, amelyre a mindenkori külső hatásokkal fölcsonhatásban törekszenek, mind gazdagabb szerveződésben. A szenzomotoros és affektív törekvések törvényeinek tudatosulása vezet az elvi szabályokra.

Piaget bölcséleti világképe a legtágabb értelemben vett életjelenségeknek külső és belső tényezők kölcsönhatásából való konkrét értelmezésében alakul ki.

#### 4. Az értelem biológiája (és filozófiája).

A gondolkodás formai és tartalmi vonásainak elemzéséből a gyermek morális világának ismeretéhez jutottunk el. Hiányos azonban ez a kép, amíg nem ismerjük meg az értelem első megnyilvánulásait, preverbális csiráit az első két-három életévben. Ennek a problémának szenteli Piaget legújabb három kötetét, melyek közül a „La naissance de l'intelligence”, 1935, a formális vonások első megnyilvánulásait, a „La construction du Réel”, 1937, pedig a tartalmi vonásokét dolgozza ki, míg a „La Genèse de l'imitation”, mely még előkészületben van, a kettőt kiegészíti. Ezekben a műveiben a saját gyermekeinek viselkedését elemezte részletesen értelmezett megfigyelésekkel.

A Naissance hosszabb bevezetésében és konklúziójában a biológiai és lelki jelenségek folytonosságát tárgyalja. Nyelv és ref-

lexió hijjával a szenzomotoros tevékenységek szervezik az értelmi formákat és szerkesztik a világgépet. A szenzomotoros értelem reflexek és szokások útján készíti elő a dolgok megragadására és az önmagára való reflektálásra. A reflexek kezdetben nem alkalmazkodottak, de napokon belül mind pontosabbak lesznek. Funkcionális rendszereződésükben adódik a lélektani viselkedés globális szempontja. A csecsemő a diffúz impulzusokat akkomodálja, pl. megfelelő szopásban, a külső ingereket pedig funkcionálisan asszimilálja, pl. a mellbimbóhoz való ismételt helyesirányú odafordulás által. Az asszimiláció a világot az alany aktivitásába foglalja bele. Az ítéletnek, sőt a vágnak is az asszimiláció az alapja, amely az első hónapokban az akkomodációtól még differenciálatlan. A vágy egy pillanatnyilag el nem ért teljesség kifejezése, amely rekonstrukcióra tör, a szervezet szüksége, hogy valamely külső adott-ságot az ő funkciója számára hasznosítsa. Az ismétlésre kész mozgás az é vágy egyetlen egész, az ítézés és törekvés osztatlan-sága az asszimilációban. A tevékenységek kiválasztódása és koordinálódása a megkülönböztetés és általánosítás első jelentkezése, a legkezdetlegesebb tudatfok jele. Az asszimilációt a lélektan közelebből már nem vizsgálhatja, hanem át kell engednie a nála általánosabb biológiának. A szokások vagy szerzett társítások az asszimiláció és akkomodáció elkülönülésével lépnek fel a 2—3 hónaptól kezdve. Példa rájuk a hüvelykshopás és az etetés előkészületei által kiváltott szopómozdulat. Ez nem egymástól független mozzanatok külsőleges kapcsolódása, hanem együttesen szereplő mozzanatok működésbeli differenciálása. Részletesen elemzi a tárgymegfogás egyes fejlődési fázisait. A 3—4 hónaptól kezdődően intencionális alkalmazkodást észlelünk. Ez közvetett tevékenységekben érvényesül a célnak és az eszköznek tudatával. Új helyzetekhez való alkalmazkodás van jelen, tehát igazi értelem. Az intencionális alkalmazkodás első szakaszai tapasztalatiak, az utolsó már deduktív; a preverbális értelem tehát hasonló fejlődésen megy át mint a verbális. Kezdetben sikeres véletlenek ismétlése mutatkozik, pl. egy szálon függő baba véletlen meglökése után a szál ismételt rángatása és a táncoló baba szemlézése. 8—9 hónaptól kezdve az eszköz ismerete elkülönül és új helyzetekben alkalmazható lesz, így pl. a csecsemő a föléje hajló apa nyakkendőjének lengetése után egy bölcsőjében talált szálal lenget. A 13. hónaptól kezdve az eszközök keresése lép fel, pl. minden tárggyal megpróbálkozik hogy vizet töltögessen vele, botot, zsinórt stb. szerszámként használ. Végül új eszközöket talál ki a gyermek kombinálással, pl. a dobozba csúsztatásra sikertelenül alkalmazott láncot egy csomóba fogja össze és úgy ejti be a nyíláson, vagy az ingó számolyt neki-támasztja a díványnak, mielőtt rátérdelne.

Lássuk a problémák megbeszélése előtt a Construction anyagát. Az asszimiláció skématiszmusából a fejlődés a realitáshoz

akkomodál. Ebből adódik a reprezentáció, vagyis a tartalmi felfogás, amely a formálissal megegyező fejlődést mutat, akár csak a verbális gondolkodásban. A tárgyak fogalma az eltűnt tárggyal szemben tanúsított specifikus reakcióban mutatkozik és az elhelyezett tárgyak irányában mutatott kitartásban. A téri viszonyokhoz mindjobban hozzáigazodik a gyermek, ugyanígy az időbeli vonatkozásokhoz. A kauzalitás felismerését a kezűjkek mozgásának figyelése és ismételt mozgatása alapján való szemlélése árulja el először. Az utánzás is primitív megnyilvánulása a preverbális ok-sági gondolkodásnak. Egymástól távoli dolgok kapcsolatát ismeri fel pl. az a kisgyermek, aki a lámpa meggyújtásakor ismételten a kapcsolót és a lámpát veszi egymásután szemügyre. A konkluziókat a Naissancéival együtt beszéljük meg.

Az értelem adaptáció. Az élet a formák állandó alkotója és ezeknek a környezettel való fokozatos egyensúlyba jutása. Ennek esete az értelem is, ez olyan szervezet, mely a világot strukturálja. Az értelem a világra alkalmazható szerkezeteket alkot. Az értelem az organikus aktivitás egy esete, a megismert dolgok pedig a környezet egy része, melyhez a szervezet alkalmazkodni igyekszik. Különböző szerkezetek végezhetnek egyforma funkciókat. Két örökléses tényező van, a speciális korlátozó szerkezet és az általános vitális funkció öröklése. A szerkezet nem eleve kész, hanem a funkcióhoz hozzáigazodó. Az állandó funkció orientálja a fejlődés szukcesszív strukturáit. Ebben az értelemben dinamikus apriorit kell feltételeznünk, a szerkezetek funkcionális alkalmazkodását. A funkciók kerete a szerveződés és az alkalmazkodás.

Az adaptáció két tényezőnek egyensúlya, t. i. az asszimilációé és az akkomodációé. Mindkettő ciklikusan megy végbe. A állapot  $X$ -külső mozzanat bekebelezésével  $B$  állapotot idéz elő, ez  $Y$ -nal  $C$  állapotot,  $A$  állapot pedig úgy jön létre, hogy  $C$  állapot  $Z$  külső mozzanat bekebelezésével alakul át  $A$ -vá. Ez az asszimilációs ciklus, melyet a táplálkozásra éppenúgy érthetünk, mint a mozgásra. Ha az  $X$  a környezetben  $X$ -vé alakul át, akkor vagy megszakad a ciklus, vagy a szervezet módosítja a reakcióját  $B$ -ből  $B$ -vé.  $B$ , most  $Y$ -nal  $C$ -t idéz elő,  $C$  pedig  $Z$ -vel  $A$ -t. Ez az akkomodáció ciklusa, vagyis az állapot átalakítása a környezet követelményeihez.

A szerves élet a maga formáihoz asszimilálja a környezet anyagait és energiáit, a szenzomotoros értelem pedig a motoros viselkedés szervezeti vázaihoz asszimilálja a környezet különböző helyzeteit. A reflexív értelem pedig maga szerkeszti a formákat, hogy azokba a tapasztalatot beillessze. Ez nem lehetséges akkomodáció nélkül, mert az értelemnek állandóan módosítania kell régi skémáit — mozgásait és értelmi műveleteit — az új elemek alapján, hogy azokat az új adatokhoz hozzáigazítsa. Az adaptáció és organizáció tehát egy egységes funkcionális teljesség egymást kiegészítő folyamatai.

Miként a szervek a környezet valamely vonásához viszonylanak, úgy felelnek meg az értelmi kategóriák a realitás nézőpontjainak. Az adaptáció és organizáció működésbeli állandói egymásban implikáltak, a tárgyakkal és önmagával összhangban. Az organizáció valóban belső oldala az adaptációnak, ha tekintetbe vesszük a már adaptált elemeket; másfelől az adaptáció funkciója sem más, mint a környezettel kapcsolatos organizáció. Minden téridőbeli objektív és oki szerkezet lehetetlen logikomatematikai dedukció nélkül — ezek adják a funkciók, totalitások és relációk rendszerét. Ezen az alapon jut el Piaget a maga kategóriatáblázatához, amely a biológiai alapfunkciókat a pszichológiai működéseken keresztül összeköti az ismereti alapformákkal. Az organizációnak megfelel a regulatív működés, amely alapvető szintézis. Ezt statikusan a teljesség és a viszony kategóriái határozzák meg és a reciprocitás ismeretére vezetnek. Dinamikusan az ideál és az érték kategóriái vezetnek a cél és eszköz felismeréséhez. Az adaptáció egyrészt az asszimilációnak az implikáló működés formális kategóriái felelnek meg, melyeket statikusan a minőség és osztály szkémafelismerésre vezető kategóriái, dinamikusan pedig a mennyiségviszony és a szám kvantitatív kategóriái határoznak meg. Az akkomodációnak az explikatív működés reális kategóriái felelnek meg, melyeket egyfelől a tárgy és tér funkcionális állandói, másfelől a kauzalitás és idő jellemez, az anyag és forma kölcsönös viszonyának felismerésében.

Piaget szembeállítja a maga kategóriatáblájában alap gondolatát a legjelentősebb biológiai és pszichológiai elméletekkel, melyek között szoros összefüggést talál, a mindenkori bölcséleti beállítottság alapján. A lélektani jelenségek a biológiaiaknak legmagasabb fejlődési formái, az asszimilációs tevékenység szakasza, amelynek funkcionális törvényei a szerves életből adóttak és egymásra következő struktúrái a környezettel való kölcsönhatásban keletkeztek. Az asszimilációs tevékenység szakaszai: a morfogenetikus tevékenység, a reflexek, a cirkuláris (szokás-) reakciók, a szenzomotoros (intencionális) tapasztalati, majd deduktív értelem és a verbális gondolkodás (egocentrikus-prekauzális, majd szociális-relációs formájában).

Ezt a fejlődést az egyén aktivitása teszi lehetővé, amely a fejlődési lehetőségek és a külső követelmények keretein belül önkidolgozó dinamikus szerkezeteket és intencionális funkciókat eredményez. Ennek az asszimilációs elméletnek az életjelenségek (élettani részműködések és lélektani globális viselkedés) funkcionális állandósága az alap gondolata, amely folytonos fokozatokban formálja a szerkezeteit, hogy a változó körülmények között invarianciáját biztosítsa. A szerkezet a műveletek ciklusa, melynek mindegyike szükséges a másik létehez. Az organizáció az asszimilációs funkció struktúrája. Az asszimiláció tehát forrása és eredménye az organizációnak — szögezi le Piaget aristotelesi szellemben.

Ezt a biológiai és lélektani fejlődélméletet szerzője szembeállítja 1. a lamarckizmussal, melynek megfelelője az asszociációs-elmélet a szerzett módosulások empirisztikus homloktérbeállításával; 2. a vitalizmussal, melynek az intellektualizmus felel meg, valami végső fakultás közelebről nem konkretizálható tételezésével; 3. a préformizmussal, melynek az apriorizmus felel meg; ennek merevségét kerüli az emergenciás változata, a vele rokon alakelmélettel együtt, amely dinamikus preformációjával a piageti elgondoláshoz a legközelebb áll; 4. a mutacionizmussal, melynek a pragmatizmus felel meg a próbálkozásnak a siker alapján való kiválasztásával és a véletlen statisztikus szerepével. Az asszimilációs elmélet vagy biológiai relativizmus ezekkel a tanokkal szemben a szervezet és környezet kölcsönhatását hirdeti, kerülvén az apriorizmus és intellektualizmus szervezeti, és az asszociacionizmus és pragmatikus környezeti hangsúlyát, kiegészítve ezt az empirista-nativista áthidalást a tárgyi összefüggések kiemelésével, ami által az alakelmélethez jut szoros közelségbe.

A pszichológia funkcionális és dinamikus nézőpontú tudomány és így az életciklusok asszimilációs oldala az első ténye. Az anyagdeformáló asszimiláció fejlődését az objektív racionális asszimilációhoz az akkomodáció magyarázza, amely a szkémákat differenciálja és fokozatos koordinációt, objektívitást biztosít, a tapasztalat alapján. A szubjektum és objektum kettőssége a szervezet és környezet kölcsönhatásában mutatkozó fokozatos differenciálódás. Így alakul ki számunkra a mindenség.

Kezdetben a világot az én dirigálja, majd egy a saját aktivitástól független világba tudja magát; így jut az ember a szolipszizmusból a relációs objektivitásba, a nyelven és a reprezentáción keresztül. A reflexió fellépésével új nehézség kezdődik, t. i. a szocializálás. Ezért kell megismételnie a későbbi fejlődésnek az előbbit. Először csak megfelelően kell cselekedni és előrelátni, később azonban leírni is kell és magyarázni. Ha a szenzomotoros szkémák már adaptáltak a világhoz, a gondolatnak újra kell konstruálni a reprezentációkat, hogy kielégítsék a közösség elképzelését. A felületes empiriától tehát az objektív relációhoz kell eljutni.

Mi mindent kell leküzdeni, ha pl. a csillagok empirikus megjelenésétől a gondolt létükig akarunk eljutni! A kis fénylő pontokat határtalan messzeségben elképzelhetetlenül nagy mozgó testeknek kell elképzelnünk. A precepció korrigálása nem a növekvő ismeretanyaghoz kötött, hanem gondolkodási szkémáink és funkcióink fejlődéséhez. Ennek nagy nehézsége, hogy asszimiláció és akkomodáció egyszerre differenciálatlan és antagonista.

Az asszimiláció kezdetben egocentrikusan deformál és kielégítést keres, nem igazságot. Egyrészt a dolgok ellenállása, másrészt később a mások véleménye akkomodálásra készlet. Az idomulás és a hozzánk idomítás ellentéte adja a reciprocitás és kooperáció



igazi nehézségét az értelemben csakúgy, mint a szociális életben, az etikában és a logikában egyaránt. A két funkció a differenciálódás során válik kiegészítővé és így teszi lehetővé az értelmi reflexiót és a társadalmi együttműködést, amire a gyermeki egocentrizmus fejlődésbeli elhagyásával válunk éretté.

\*

Piaget hatalmas, empiriából levont gondolatépülete egészen egyedülálló. Ma még lehetetlen vállalkozásnak tűnik azoknak a hatásoknak kielemezése, amelyek a formálásában közreműködtek. Gondolatmenetét a relációs logika bontakozásával a világképnek a gondolkodásformáktól való függésének nyomozásával és az alakelméletnek a biológiai és szociális lélektant egységesítő törekvésével mutat tárgyi megegyezéseket. A jelenségeket nem egymástól független tényezők találkozásából, hanem tárgyi kapcsolatok szerveződéséből értelmezi és ezzel olyan gyökeresen új gondolkodásmódot valósít meg, amely elválasztja őt az egész újkori bölcselettől és talán csak az aristotelesi metafizika kidolgozatlan kezdeményezéseiben engedi hagyománytalajra találni. Akárhogyan is állunk Piaget előzményeivel: annyi bizonyos, hogy kapcsolata a jövővel szorosabb mint a multtal. Olvasásakor leküzdhetetlen az érzés, hogy a nagy bölcseleti rendszerek a gyermeki gondolkodás különböző fázisaira emlékeztetnek és a piageti világkép az a gondolkodásmód, amely felé az egyéni fejlődés a jelenségekkel való megküzdésben alakítja a maga változó formáit.



## Társaságunk élete.

Inter arma silent musae. (??)

Hát nem igaz.

Életerős nemzet háborúban állhat, vagy fegyveres békében, háborútól körülfolýva, és akkor is fennakadás nélkül megy tova a tudomány, irodalom, művészet, nevelés felelős nagy munkája. Talán kissé nehezebb körülmények között, anyagilag megszorítva, talán itt-ott a külső megnyilatkozásaiban szegényesebbre fogva, de töretlen felelősségérzettel folytatja hivatását minden és mindenki. Mint ahogy az élet-halálharcban álló ember szervezetében is nyugodtan, sőt fokozott teljesítménnyel dolgozik tovább szív, tüdő, belső szekréciós mirigyek és az összes életműszerek.

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság csak anyagilag érezte meg az időknek súlyosra fordulását, a munka változatlan ütemmel folyt tovább. Anyagi gondok miatt nem tudtuk az idei év tervét keresztülvinni, hogy a folyóiratnak négy tartalmas számát tegyük le tagjaink és előfizetőink asztalára. Anyag van bőven; de míg együtt nincs a pénz, amelyből nyomdászamlát fizessünk, a cikkek békén pihennek a szerkesztő fiókjában. A Társaság adósságra nem dolgozhatnak; míg a tagok és előfizetők számát kellő magasra visszamemelni nem sikerül, vagy más anyagi erőforrások meg nem nyílnak felénk, addig a legrégibb és legszebb multú magyar pedagógiai folyóirat osztozik a magyar tudományos folyóiratok mostoha sorsában s a tervezettnél kevesebb számmal tud csak megjelenni. De az 1940-es esztendő utolsó hónapja mintha megtörte volna az évek óta ránk nehezedő varázst. A legszebb reményekkel nézünk a jövőbe!

A mult említésre méltó állomásait hadd sorolja fel a beszámoló:

Május folyamán jelent meg „A Gyermek és az Ifjúság” 1940. évi első száma.

Június 1-én a Társaság nevelési szakosztálya tartott előadást a Verböczy-gimnáziumban. Az ülés elnöke: dr. Várkonyi Hildebrand, előadói: dr. Nagy Mária Ilona és dr. Cser János.

Dr. Nagy Mária Ilona: A gyermek nyelve és gondolkodása.  
(A gyermek beszéde bepillantást enged gondolatvilágába.

A tanítás és a tankönyv állandó alkalmazkodást kíván az egyes életkorokra jellemző gyermeki nyelvhasználathoz és gondolatmenethez. Előadó a gyermeknyelv vizsgálatának eredményeit mutatta be.)

*Dr. Cser János* bemutatta a magyar gyermekek szókincsének gyűjteményét.

Az előadások után munkaszervezet alakult a gyermek nyelvnek kutatására.

*Június 26.* Négytagú küldöttség megkoszorúzta a Kerepesi-úti temetőben *Nagy László* alapító elnökünk sírját.

*Október 31.* Előadás a Fővárosi Pedagógiai Szemináriumban. Előadó: *dr. Noszlopi László* egyet. m. tanár: „Iskolai gyermekmegfigyelés és laboratóriumi kísérleti lélektan”.

(Semmi sem képes annyira erősíteni a tanár és a tanító tekintélyét és társadalmi megbecsültetését, mint ha jól megalapozott szakvéleményt tud mondani a tanulóról a szülőknek. Az előadás tárgyalja a gyermekmegismerés útjait, megmutatja, hogy ezek közül melyek járhatók az iskola és a tanár számára, valamint, hogy utóbbi módok milyen kapcsolatban állnak a lélektani laboratóriumok munkájával.)

*November 9 és 12.* Az elnökség bizalmas megbeszélései a Társaság helyzetéről és programjáról. Elhatározzuk a „Személyi-lap-ankét” megrendezését.

*December 12—14.* A Társaság „Személyi-lap-ankétje” a Szent István-Társulat nagy előadótermében.

Három napon át illusztris előadók egész sorát hallgatta meg a termet mindannyiszor zsúfolásig megtöltő pedagógus-közönség. A középiskolákban rendszerezített „Személyi Lap” egy-egy rovatának címe volt az egyes előadók feldolgozandó témája. Komoly, lélektani és neveléstani alapot, valamint a Személyi Lap illető rovatának vezetéséhez gyakorlati értékű útbaigazításokat igyekezett adni mindenki a maga témája vonalán. Az ankét lefolyása a következő volt:

*Dec. 12., csütörtök.*

*Dr. Koszterszitz József* ügyv. elnök: Megnyitó.

*Dr. Kemenes Illés:* Tanulók a társaik között.

*Dr. Padányi-Frank Antal:* A tanulók akarati életének megfigyelése.

*Dr. Radák Olga:* A tanulók érzelmi életének megfigyelése.

*Dr. Zibolen Endre:* Mit lát a tanár a tanuló külső magatartásának megfigyelésénél?

*Dec. 13., péntek.*

*Dr. Marczell Mihály:* Hogyan figyeljük meg a tanulók erkölcsi fel fogását?

*Dr. Noszlopi László:* Mit kell tudni a tanulók véleményalkotásáról, és a pályaválasztás lélektanáról?

- Dr. Schmidt Ferenc:* A tanulók emlékezete és gondolkodása a tanár szemével nézve.
- Dr. Tamás Viktor:* A tanulók családi körülményeinek és környezetének megfigyelése.  
*Dec. 14., szombat.*
- Dr. Fraknóy József* összefoglaló hozzászólása.
- Dr. Cser János:* Mit kell tudnunk a tanulók figyelméről és érdeklődéséről?
- Roder Pál:* A tanulók kötelességteljesítéséről. A személyi lapokról általában.

(A beteg *Domokos Lászlóné dr.* előadása mindenki sajnálatára elmaradt.)

Az ankét előadásai „A Gyermek és az Ifjúság“ legközelebbi külön számában kiegészítve s a beérkezendő hozzászólások hozzácsatolásával nyomtatásban meg fognak jelenni, komoly segítségére a középiskolák pedagógusainak. — Ez az ankét évek óta a legkomolyabb és legáltalánosabb érdekű megmozdulások egyike volt, amelyeket a Társaság annalesei feljegyeznek.

Az esztendő fordulása az ankét anyagának lázas ütemű feldolgozásában találta a Társaság közösségért fáradozó munkásait.



# IRODALOM

## Fercsek Ferenc regényei.

(Fickó meg a többiek. — Pubi és a körülmények. — Bábu a polcon.)

Aki az irodalom felé érdeklődéssel fordul, sablonos tartalmú könyvek hosszú sorával találkozik. Rég kifacsart, elnyűtt témákat megírnak új cím alatt újra százszor is; még csak nem is jobb az új a réginél. Az olvasó fellelékzik, ha valami újat kap; olyan öröm az, mintha füledt, párás szobába egyszerre betörne a friss tavaszi légáramlás. És ha ez az új történetesen jó is, szép is, élvezetes is, akkor meleg hála kél az olvasó szívében. Azt mondja: Ezt az író-t megjegyzem magamnak, mert lelki felüdülést szereztem nekem!

Fertsek Ferenc nevét nagyon sok olvasója jegyzi meg hálás emlékezéssel, mert jót ad, újat ad és igen szépen adja: szinte belemuzsikálja az ember szívébe.

Az ifjúsági irodalomban teljesen új hang az övé. Belenéz egy gyerekszembe, olvas a gyereklelekben és kirakosgat maga elé hosszú sort egy-egy életkor problémáiból. Ezeket aztán megfogja, belegyúrja valóságizú, de mégis csodálatosan szép egy-egy történetbe, amelyet bájos gyermekalakok hordoznak magukban, és írja, írja olyan élethűen, hogy az ember a maga rokonságából, ismerős-köréből nevetet tud adni az egyes szereplőknek, emlékeiből felidéz egy csomó pontosan ugyanígy megélt apró élményt, — és mégis nemes idealizmussal telítetten. Jobbá lesz tőle az ember, ha egy könyvét elolvasta. Erről ismerni meg az igazi író-t, aki művész is, nemcsak író. — És ezekben a történetekben életrekelnek a mai élet kicsi és nagy problémái. Apró félszégességek és hibák százai rajzanak körülöttünk, mosolygós művészettel nevetségessé pellengérezve; máskor meg sötét mélységek fölött járunk, de olyan könnyedén, hogy aki a mélységet nem ismeri, tovább megy anélkül, hogy megsejtené, milyen nehéz, tragikus veszedelmek fölött lépkedtek a mese hősei. Az ifjúság önmagára ismer; de a kátyúból kiutakat is lát és önmaga idealizált képe felfelé húzza; a felnőtt megdöbbenően hű képét kapja tévedéseinek s a mese lelkiismeretébe harangoz. Sok tudományos pedagógus könyvben nincs annyi nevelői bölcsesség, mint a Fickó, a Pubi, a Bábu meséjében; sok hitbuzgalmi könyvben nincs annyi jóra-indítás, mint a Fertsek-féle regényekben.

*Fickó* az első regénye. Külvárcsi apró lelencgyerek története, aki sorra találkozik a nyomorral, a gyűlölködő önzéssel, a jósággal, a szenvedéssel, a szeretettel, a barátsággal s közben csiszolódik, és kibomlanak benne azok az ismeretlen értékek, amelyek a legutolsó kis emberrongyban is ott pihennek. Meleg megértéssel telik el az olvasó szíve: hosszú időn át akarva, nem akarva magyar értékeket lát az utca kis páráiban, ha az útjába sodródnak.

*Pubi*, a második regény, nagy ivben felfelé haladást mutat az elsővel szemben. Komoly lelkiismeret rajzolja meg a nagyvilági életet élő gazdag szülők világát, amelyben idegenül, fél nem ismerve él az egyke-fiú, a Pubi, aki a nagy bőségben egyszál-egyedül marad a serdülőkor súlyos problémáival szemben, mert

a szülei nem érnek rá vele törödni. Megindító a gyerek lelke mélyén élő jóság-nak állandó küzdelme a külső és belső sok kísértéssel, vagy a felelet nélkül maradó kérdések kínzó ostroma; nagyon mélyen jár a fiú lázas kutatása az örök kamaszkérdés után: „hogyan születik az ember?“, és a kérdés magától való megoldódása az öreg pásztor esti tüze mellett. Kedves emberalakok Fruzi, a kis pajtás, Dezső, az intelligens zsidógyerek, Jani, a tüdőbeteg pincérfiú, Gyuri bá, az instruktor, a „bolondos“ Rudi gróf, meg Oszi, a szerzetes tanár. Nagyon sok élethölcse van a könyvben, amelytől gyerek is, felnőtt is okosabb lesz és — jobbá lesz. Minden kamaszodó fiúnak kezébe adnám, de minden szülőnek is, akinek fia van, de kevés az ideje.

Legutolsó és legsikerültebb regénye a *Bábu*. Itt egészen nagy mélységei fölött jár a modern életnek. A polcon ülő játékbaba meséli el az elvált szülők négy gyermekének történetét, akik mindegyike más-más típus, de mind egyformán szerven a szétesett család visszas körülményei között. A nehézségek és veszélyek nőttön-nőnek s a család szemefényét hajsza hiján elsodorja a bűn. Bella, a korán nagylánnyá erőltetett, anyai engedéllyel rendszeresen rontott bájos pesti lányka, Lulu, a melegszívű hugocska, akinek végig helyén van a feje és a szíve, aztán a két fiú: Anti és a csupa-humor Palkó az első oldaltól kezdve a szívünkbe lopakodnak s meleg szeretettel, és rettegő aggodalommal kísérjük történetüket. Legszebb alakja a regénynek Körösztké, a doktorkisasszony, akinek okossága és bölcs szeretete örökös az anyátlanná és apátlanná lett négy gyerek lelke fölött. Néhány vonással kitűnően megrajzolt mellékalakok tömege mozog előttünk: mind elsőrendű fénykép, mert mind a mai életnek egy-egy jellegzetes alakja. Annyira a mindennapi életből veszi minden mozzanatát és úgy hozzászoktat a valóság-látáshoz, hogy szinte fáj a végén Bella öngyilkosságba indulása, mint ahogyan fáj az előző regényben Pubi szökése: mind a kettő rendkívüli mozzanat, amely kevés gyerek életében lesz valósággá s annyira a Rendkívülit képviseli, hogy zökkenőnek érezzük. — Nagyon értékes a bábu tiszta világszemlélete és erkölcsi magaslata; nagyon kedvesek és bölcsök az odavetett megjegyzései, vagy a megszólaltatott tárgyaktól szerzett információi. Művészi kéz szötte a mesét épűgy, mint minden legkisebb esemény vagy megfigyelés szálait; ezért érezzük az egész könyvet elejétől végig harmonikusnak és tesszük le azzal a jóérzéssel, mintha bennünk is helyre kefélt volna egy csomó borzasságot.

Minden szülőnek kezébe adnám! — Ugyanezt a megállapítást kell tennem mind a két nagy könyv utolsó oldalának olvasásakor. A benne levő erkölcsi erő képes lenne arra, hogy embereket a jó úton tartson, vagy oda visszatérítsen és talán elomló házasságokat is újra össze tudna ragasztani.

Ha az olvasók tudnák, hogy az író keresztnéve mögött ki rejlik, egyszerre mindent megértenének és talán még nagyobb szeretettel olvasnák a könyveit, amelyek legértékesebb gyöngyei közé tartoznak az újabb idők ifjúsági irodalmá-nak.

Koszterszitz.

## Összehasonlító adatok az ifjúság szépirodalom kedveléséhez.

Kempelen Attila dr.

1935 elején a VII. ker., Ajtósi-Dürer-sori áll. Szt. István reálgimnáziumban.\*

majd 1939 elején az I. ker., Attila-utcai Verböczy I. gimnáziumban végeztünk olvasmánykedvelési vizsgálatot ankét módszerrel. A kedvenc írókat kiosztott papírlapokon a tanulók felsorakoztatták aláírás nélkül. 1940 eleje körül pedig

\* Beszámoló egy tágabbkörű vizsgálat keretében: M. Psychol. Szemle VIII. 1935.

ugyancsak a Verbőczy gimnáziumban „ellenpróbát” kíséreltünk meg. Ez abban állt, hogy az 1939-ben 1.5%-nál sűrűbb említettégű kedvelt írókból sorozatot készítettünk. E sorozatot felirtuk osztályonként a táblára s felszólítottuk az osztályokat, írják le maguknak a névsort s osztályozzák az egyes írókat. „Akit legelőbbre tartotok, azoknak 1-es osztályzatot adjatok. Akiket ki nem állhattok, azoknak 4-est adjatok. 2-est a másodosorban becsülteknek s 3-ast az alig becsülteknek írjatok. Amelyik írótól nem olvastatok semmit, azt ne osztályozzatok, hanem vonást tegyetek utána”. — A vizsgálat eredményeinek fásasztó százalékos feldolgozását (ellenőrzésem mellett) felsősosztályos diákjaim végezték. E helyen mondom nekik köszönetet, különösen Koltai Gy., Koczka A., Kolossa T. VIII., Forbáth A. VII. és Harasztos F., Lippovitz J. V. oszt. tanulóknak. — Az egyes osztályokat bár külön dolgozták fel, de hely kímélése miatt itt kettős korcsoportokba rendeztük az átlageredményeket. „Serdülők” alatt az V/a., V/b., VI/a., VI/b., osztályok cca. 15—16.5, „adolescensek” (felsemdültek) alatt a VII/a., VII/b., VIII/a., VIII/b. osztályok cca. 16.5—18.3 éves tanulóit értjük. Az egy-két használhatatlanul kitöltött vagy kitöltetlen iv kiselejtezése után a két korcsoportban 181, ill. 97; 180, ill. 149; 176, ill. 154 tanuló adatait dolgoztuk fel. (Összesen 937 tanulóét.)

Az összehasonlító táblázat a következő:

„Kedvenc íróim”:

Említés sorrend %o-ban :				Értékelési sorrend (kalkulussal)	
Sz. István rg. 1935.		Verbőczy I. g. 1939.		Verbőczy I. g. 1940.	
Serdülők	Adolescensek	Serdülők	Adolescensek	Serdülők	Adolescensek
Jókai } Verne }	Gárdonyi Jókai	Jókai Gárdonyi	Jókai Gárdonyi	Petőfi Arany	Petőfi Arany
May Gárdonyi	May Herczeg F. }	Mikszáth Herczeg F.	Herczeg F. Nyrő	Nyrő Gárdonyi	Gárdonyi Nyrő
Arany Petőfi	Petőfi } Zilahy }	Arany Petőfi	Petőfi Mikszáth	Dickens Jókai	Cronin Jókai
Herczeg F. } Mikszáth }	Gulácsy I. } Ady }	May Nyrő }	Arany Ady }	Mikszáth ifj. Dumas	Dickens Mikszáth
Wallace id. Dumas	Arany Mikszáth	Verne } id. Dumas	Ady Dickens	Cronin id. Dumas	Ady id. Dumas
Gulácsy I. } Zilahy }	Wallace Szabó D.	Donászy } Zilahy }	Cronin } Wells }	Szabó D. Herczeg F.	Wells Zilahy
—	Verne	Ady Cronin }	Verne ifj. Dumas	Ady Gulácsy I.	ifj. Dumas Herczeg F.
—	—	Dickens } Gulácsy I.	—	Wells Zilahy	Szabó D. Wallace
—	—	—	—	Wallace Gulácsy I.	Wallace Gulácsy I.
—	—	—	—	Donászy Verne	Donászy Verne
—	—	—	—	—	Donászy

*Megjegyzések:* Az V., VI. oszlopból May K. véletlenül kimaradt. — Az 1940-es értékelés-osztályozásos ankétnél osztályonként felszólítottuk még a tanulókat, hogy írjanak utánuk egy-két olyan kedvelt író, aki a tavalyi eredetű táblázatban nem szerepel. Ezek közül legnagyobb számmal s legtöbb osztályban Harsányi Zsoltot írták.

Az eredményekből leszűrhetjük a következőket:

1. A kedvenc írók említési sorrendje Budapest két igen különböző jellegű fiú-középiskolájában hasonlóbb képet mutat, mint egyazon gimnázium tanulóinak említési, illetve értékelési sorrendje. Nagyjában, akik említési sorrendben az elsőrendűek közt vannak, azok az értékelési sorrendben a másodrendűek közé kerülnek s viszont. (Egyrészt Jókai, Gárdonyi, másrészt Petőfi, Arany stb.)

2. Vernének a Szt. István gimnáziumban serdülőknél említési sorban az első

közé kerülése kivételes jelenségnek látszik. (Ifjúsági könyvtárban sokhoz jutotak.) Verne az említési sorrendben mindenesetre jelentősen csökkent a koral. Ugyanígy id. Dumas is. Ady viszont mind az említési, mind az értékelési sorrendben a koral feltűnően emelkedik. Nyirő a Szt. István reál gimnáziumban azért nem szerepel, mert akkor még nem tűnt fel, hogy végül is nagyon meghódítsa az ifjúságot.

3. Az értékelési sorrendbeli átlagértékek bár elvileg 1-től 4-ig variálhatnának, mégis a serdülőknél a maximum (Petőfi) 1.30 s a minimum (Verne) 2.62, adolcenseknél a maximum (Petőfi) 1.22 s a minimum (Donászy) 2.46-os kalkulust mutattak. Valószínűleg azért van ez az általános „optimisztikus” beállítódás, mert már az írók névsora is a legkedveltebbekből készült.

4. Figyelemre méltó, hogy az értékelési sorrendnél a serdülők maximális és minimális osztályozásai egyaránt nagyobbak (pesszimiztikusabbak) az adolcensek megfelelő értékelésénél. Ez a serdülők viszonylagosan pesszimiztább értékelő beállítódását mutatja, mint arra sok külföldi és hazai kutató, nem egy vizsgálatnál e sorok írója is, rámutatott.

5. Egy, esetleg két sorral a táblázatban előbbre vagy utóbbra kerülés az oszlopok összehasonlításakor még nyugodtan egy fokon maradásnak, stagnálásnak tekinthető.

6. Bámulatraméltó a magyar klasszikus remekírók változatlan vezérszerepe különböző időkben, különböző iskoláinkban! Ez megegyezik Dobos, Nyirő É. és Újváry megállapításaival.

## Könyvek.

Dr. Koszterszitz József: *Viharzóna*. (Élettani és lélektani iránymutatás.) Budapest, Szent István-Társ. kiad. 314 l.

Örvendetes jelenség, valahányszor az ember szép kiállítású, jó stílusú, közérdeklődésre számítható olyan könyvet fedez fel könyvpiacunkon, amit nem az ezerarcú anyagelvű világnézet propagálása céljából írtak. Sőt. A kiváló pedagógus, a Pesti Szt. Imre Kollégium igazgatója, mint nevelő és mint lelkiatya a lelki tengerész biztos tekintetével szembenéz a kamaszkor „viharzóájával”. Főleg szülők számára lélektani és biológiai ismeretek alapján pedagógiai iránymutatóul szolgál a serdülő fiúk megértéséhez és a rajtuk segítséhez.

„A kamaszkornak — mondja szerzőnk — története van, amely jóval korábban kezdődik, mint amikor a fiú valóságban a serdülés korába jut. Távlata van: beleilleszkedik az életbe, mint annak egy elkerülhetetlen és nagyon fontos és felelősségteljes szakasza, előzményekkel, bizonyos mértékig szabályos lefolyással és hosszantartó utórezgésekkel. Vannak látható jelei és vannak láthatatlan mélységei. Krízisei vannak, amelyek életet és egyéniséget megráznak és átgúrnak: — veszedelmei, amelyekben tönkremehet a fiatal élet; — tövisei, vermei, törvényei. Ugyanakkor azonban olyan szédítő vitális erőket szabadít fel és működtet, amelyeket soha többé nem fog produkálni az élet; erőket, amelyeknek csak rátermett összefogójuk és irányítójuk akadjon s akkor jellemet, egyéniséget formálnak, világnézet alapjait súlykolják s az esetben kamaszból Isten gondolata szerinti nagyszerű férfipéldányt gyúrnak ki”. — Igen ám, de a serdülő nevelésének a szülők, a társadalom nevelésén kellene kezdődnie. Ezzel szemben azt találjuk, hogy a szerelem tiszta céljával történő visszaélések örökös hánytorgatása a szépirodalomban, az érzékiség felszítása a képzőművészetben, a szerelmi és családi életben történő erkölcstelen visszaélések látása éppen nem kedvező a serdülő valláserkölcsei alapon való egészségese fejlődésére. Modern problémákkal foglalkozik e téren a szerző. Így pl. szerinte „A katolikus álláspontnak legjobban megfelelő formája az eugénikának a házasságelötti önkéntes tanácsadó intézmény”. A gyermekek születésének meggátlására pedig „egyetlen jogos és erkölcsileg helyes mód a nemi élettől való önkéntes megtartóztatás: a nemi abstinencia”. — A szülők felületes vallásossága vagy éppen vallástalan-



sága mellett a serdülő lelki életének alappillérei inognak meg. „Ismerek nagyon derék édesapákat, akik ma is nádpálcával oldanak meg kérdéseket, amelyeket a lelkiutya konstruktívebben, maradandóbban és mélyebb hatással oldana meg a gyóntatószék bizalmas csendjében, és nagyon kevés olyan családot ismerek, ahol a gyermekek szentáldozását ne egyszerűen ájtatossági ténynek néznék, hanem számolnának az élő Krisztus végtelen nevelő erejével.“ Ugyanakkor azt tapasztalhatjuk, hogy „sem a nevelés szakirodalma, sem — sajnos — a gyakorlati pedagógia nem tudott arra a magaslatra feljutni, hogy mint alapvető ténnyel számoljon a mindenütt jelenlevő, világot fenntartó Istennel, aki létünk minden pillanatában belejátszik az életünkbe, együttműködése kiterjeszkedik a teremtmények összes tevékenységeire.“ Valláserkölcsi alap, nélkül a szexuális kérdés — amely egyébként nem egyedüli kérdése a serdülőkornak és nem csupán serdülőkori kérdés — kielégíthetően nem oldható meg. Igazán harmónikus felvilágosítás sem lehetséges valláserkölcsi megalapozás nélkül: „A nemí felvilágosítás pedig elkezdődik már ott a gyermekszobában, amikor a 3 éves Irénkének az Öcsikére vonatkozó kérdéseire nem gólyamesét mond a nagymama, hanem pár meleg szóval elmeséli, hogy Öcsikét épügy, mint Irénkét a jó Isten teremtette, hogy édesanyja sokáig hordozta szíve alatt, a méhében és ő is, apa is mindennap forró imádsággal kérték a jó Istent, hogy ajándékoljon kicsi lányt vagy kicsi fiút adjon, akiben nekik nagyon-nagyon sok örömük legyen“. „Koncentrikus körökben megy tovább a felvilágosítás és általában mindig a gyerekléleken felmerülő kérdőjeleket oldozgatja mindig igaz, de bölcsen mért és adagolt tudással. (De vigyázzunk: ne utána sántikáljunk, mindig elkésve. A kérdések még igazán tudatossá sem váltak s mi már ott állunk a megoldással)“ A felvilágosítás további fejlődéséről s a bekövetkező bajok megelőzéséről írott lapok különösen figyelmet érdemlő részei a könyvnek. A szülő munkáját a pedagógus nem mindig képes eléggé támogatni, az orvos sokszor hajlamos lehet biológiai egyoldalúságra, mindenben patológikum keresésére, esetleg anyagelvűsége. „Akár az orvosi rendelő, akár a pszichoanalitikus lélektani laboratórium nem adhatja a reális élet igazi keresztmetszetét, hiszen mind a kettőből éppen azok hiányoznak, akik az életet hordozzák, az egészségesek.“ „Legkitünőbb segítője, sokszor több, mint segítője a szülőnek a jó pap, mint lelkiatya, kihez bizalommal fordulhat a serdülő lelki egyensúly zavaraiiban, küzdelmeiben.“ — Igen nagy veszedelmeket rejtenek magukban a fölényes hangú pajtások, kik lenézik a szexuális téren tapasztalatlan „kisgyereket“. Már pedig az éretlen kamasz nem akar gyermeknek látszani, tehát könnyen belevihető sok bűnös, könnyelmű kalandba, érzéki kívánja az éretlen, kiforratlan kamaszt. Szerinte komoly szerelem csak a serdülőkör végén, az adolescentia korában szokott fellépni. (Szerintünk a családalapítás célját szolgáló értelemben véve, komoly szerelem valóban csak ekkor léphet fel, de a lelki erőket felfelé ivelő, vallásos idealizmust, életkomolyságot fokozó, érzékiséget legalább ideiglenesen visszazsorzító rajongások is sokszor felbecsülhetetlen értékkel bírnak. Ezek lelkileg — nem testileg — korábban érő kamaszoknál már a serdülőkör derekán is felléphetnek.) „Óriási üteme és konstruktív ereje van a szerelemnek! Évek óta onanizáló megáll és tisztán él tovább attól a naptól kezdve, hogy szívében kinyílt az igazi szerelem. A tanulás erősebb ütemet kap: most már van kiért.“ Az örök női érték tisztetele és a jövőért való felelősségvállaló munka ébreszti az örök férfi értékeket. „Sokszor megálmodott leányideál most — t. i. az adolescens korban — egyre tisztábban áll a szeme előtt. Már nem fellegekben jár; az álmok lassan leszállnak a földre és tervek lesznek belőlük a óriási hajtóerő számára a vágy, hogy a tervekből valóság legyen. Ha áthozott magával a kamaszéletből egy leányképet a szívében, az itt nemesedik, tisztul, vagy pedig elhalványul benne; ha üres szívvel jött, akkor már a férfi párját-keresésre hajtja, amikor kutató szemmel jár a lányok között. Ez a várás és keresés csupa poézis és csupa tisztza, nemes jövő-építgetés.“

Végül, de nem utolsósorban, igen fontos megjegyzéseket találunk az igazi katolikus szellemre való nevelésről. Pl. „a test: a Szentlélek temploma. Szerelem: Isten mágnese; távlata: kenyér—oltár—otthon—gyermek—örökboldogság. Édesanya méhe Isten termőföldje; embermagot vet bele s kétszer arat: új embert a

földön, s a mennyben üdvözülő lelket." „A mai gyerek számára egészen más mélységet jelent az ő katolikus volta, mint jelentett az édesapjának, akinek gyerekkora még a háború előtti liberális világban gyökerezik, vagy a háború mindent romboló éveibe nyúlik."

Minden katolikus szülőnek ismernie kellene e mély vallásossággal, meleg szívvel s a mai életben szükséges alapos körültekintéssel írt munkát.

*Kempelen Attila dr.*

**Sebes Gyula:** *Az életre való nevelés.* Budapest, 1940. Szt. István-Társulat kiadása, 200 l.

Sebes könyveit ugyanaz az idealizmust realizmussal egyesítő szolid kiegyensúlyozottság jellemzi, mint az ő nevelői egyéniségét. Ez a kiegyensúlyozottság megmutatkozik már a könyv elején is a neveléstörténeti bevezetésben. A szerző megbecsüli mind az ókori és középkori, mind az újkori és modern neveléstani gondolatok, célkitűzések közül az értékeseket. A külföldiek mellett nem hanyagolja el a magyar neves pedagógiai írókat. Néhány elhanyagolt, pedig megbecsülésre érdemes, nevelővel is érdeme szerint foglalkozik. Így Vivesvel, Don Boscoval és Gentilevel. Már a bevezetőben is elárulja, hogy feltétlenül a józan nevelői optimizmus híve. „A pesszimizmus végkép nem alkalmas arra, hogy a nevelői elmélkedés talaja legyen". Itt mint vérbéli pedagógus, nem ismer és nem ismerhet megalkuvást, ép úgy, mint ott is, ahol a vallás-erkölcsi megalapozottságú életteljesség feltétlenül előtérbe juttatásáról van szó, szemben a légüres térben mozgó teóriákkal vagy az anyagelvű túlgyakorlatiaskodással. — Mikor óv a lélektan túlzott szerephez juttatásától a gyakorlati nevelés terén, akkor főleg a közelmúlt sokszor tudákos általános lélektanára gondol. Valóban még Meumannék, sőt sok más egyoldalú képesség-vizsgáló is gyakran minden intuitív érzék híján, vérszegény és mesterkelt inductív kutatási eredmények alapján igyekeznek Prokrustes ágyába erőszakolni a lüktető, fejlődő lelkiéletet. Ma ugyan már az „egésziség" (Ganzheit), „komplex" és „szintetikus", „mélység"- és „viselkedés" lélektanok idejében a lelki jelenségek elméleti „atomizálásán" kevésbé panaszkodhatunk, de bizonyos az, hogy ép az egység különböző keresésében mutatkozik új bábeli nyelvezavar, mert a lelki élet egysége csak nyíltan kifejezett vagy hallgatólagos metafizikai alapon oldható meg. Ez pedig kutatóként különböző. (Szerintünk ez csak „sub specie aeternitatis" oldható meg.) Értézt van szükség nevelési lélektanra. (Hozzá tesszük: egyéb differenciális lélektanokra, mint gyermek és ifjúság lélektanra is legalább sok tekintetben.) Mert „nagy ür tátong az általános lélektan és a neveléstan között." Valóban a közelmúlt legtöbb általános, sőt némely pedagógiai lélektanáról is elmondható, hogy „nem akart igazolni" bevált nevelői eljárásokat. (Szerintünk a modern lélektan óriási őserdejéből ki kell válogatni a mind pedagógiai, mind lélektani érzékkel megírt nevelési és fejlődési lélektanokat s ezeket kell — főleg lelki diagnózis és lelki, fejlődési lehetőség ismeret kedvéért — a pedagógusok számára ajánlani. Legelső kellék természetesen, hogy „A nevelőnek közvetlen érintkezés útján kell megismernie az ifjú lelkét".

Az értelem nevelésénél a sivár racionalizmus és verbalizmus, a didaktikai formalizmus és materializmus egyoldalúságától óv. Jó logikai és gondolkodás-lélektani mondanivalói vannak e téren, sőt az „értelem erényeiről" ír sok megszívlelni valót: az értelmi bátorságról, becsületességről, bölcseségről. Azután áttér az egyes tudományok értelemképző szerepére. A sok értékes gondolat közül csupán két eredeti találót ragadunk ki. Így a nyelvi tanulmányoknál kifejti, hogy mivel a nyelv a gondolat burka, tehát a nyelvtan és a szövegelemzés e burok „átvillágítását", a gondolat számára átlátszóvá tevését kell, hogy célozza. Itt a keresztény megváltás-gondolat egyik szép, jelképes tükröződését érezhetjük. Felszabadítani, megváltani a gondolatot a szavak béklyójától a szavak szeretetteljes átszellemiesítésével. Ilyen meglátás csak olyan ember lelke rezonáló mélyén (alsótudatában) születhet, aki bensőleg megélte a keresztény misztika e fontos alapeszméjét. A másik gondolat, ami a mennyiségtan tanítására vonatkozik, kitűnő didaktikai érzékre vall. Ez az a tantárgy, amely „kezdetből

fogva teljes tudományos színezettel tanítható." „A többi tudomány a kezdő fokon a tudományosság látszatát is alig tudja kelteni". — Egyébként minden tárgynál tartjuk szem előtt az egymásra utalásokat, az összpontosítást. „Nem szabad megengedni, hogy az elkerülhetetlen szakrendszer megakadályozza annak az élő egységnek kialakulását, melynek elérését a nevelés célul tűzte ki". Kitűnő lélektani érzékről tanúskodik a szerző egyebek közt ott, ahol a „szemlélet emberét" az „okoskodó emberrel" hasonlítja össze. E típusok sokban hasonlítanak a Jung-féle extravertált és intravertált, illetve a Jaensch-féle desintegrált és integrált típusokhoz, de a jellemzések Sebesnél többnyire gyakorlatiasan megfoghatóbbak és magyarán kifejezőbbek: „A szemlélet embere korán lesz kész emberré, de korlátolt feltételek között. Hamar eltűnnek álmódzásai, korán elkülöníti a valóságot a képzelettől és a lehetségest a lehetlentől, és a tapasztalatra, szinte kizárólag a tapasztalatszerzésre való nagy hajlandósága korán elhatárolja élete tartalmát. Az létezik számára, ami az érzéki megismerés alá esik. Lényeges értelmi vonása a külszín vizsgálata". „A rejtett sajátságok nem vonzzák." „Következetes közönbösséget mutat az eszme iránt. Keveset gondolkodik és gondolkodását mindig kész formulák szerint végzi. Középről néz, egy tárgyat lát, de azt is csak egy oldalról." „Távlatból, egymáshoz viszonyítva, összesítő tekintettel nem tud dolgokat sem szemlélni, sem felfogni." „Az *itt* és a *most* korlátai közé van zárva." „Egy szóbanforgó ismeret és a már korábban megszerzett ismereteinek összessége között nem keres kapcsolatot: nem köt össze, nem összpontosít. Nem érzi szükségét semmiféle ismerettársításnak, szintézisnek." „Maga nem keres igazságot, sőt nem is tudja felhasználni annak előfeltételeit, a kínos szellemi vajúdás útján született eszmét." Ezzel szemben „az okoskodó szellem mélyebben jár. Számára az élő lények, a dolgok, a tények csak jelek." „Az érdeklí, amit a külszín takar: az eredet, az összetétel, a rejtett kapcsolatok, az ok, a cél és a következmény. Tekintete a külszín sötét burka alatt meglátja a szem elől elrejtett belsőt. Fel tudja mérni azt a nagy távolságot, mely a puszta látszat és a tényleges igazság között van." „Meg van áldva az elvonás adományával." „Az eszmét gyujtópontként fogja fel és abban, mint egyetlen jelben a dolgok egész sorát látja. Felfedezi, hogy „semmi sem létezhet magában, hanem minden másban él." „A gondolkodó ember fel tudja használni az eszmét."

Sebes e két típus szétválasztásában látja a középiskolai szelekció helyes alapját. Ez egyoldalú intellektualista elgondolásnak látszana, de ezt a látszatot megszünteti a szerzőnek a továbbiakban kihangsúlyozott kedély és erkölcs értékelése.

Az érző lélek művelődéséről írt fejezet az életre nevelés szempontjából különösen fontos. „Nincs értelmi élet, nincs igazi műveltség, a szív melege nélkül." „Az értelmi nevelés kérdésében mutatkozó összes hiányok az érzelmi nevelés elhanyagolt voltára utalnak." A vágyat az ösztönökkel kapcsolatban szintén itt tárgyalja az érzelmekkel szerves összefüggésben. Minden érzésnek meg van az őt megillető helye és haszna a nevelés szolgálatában. Melegséget, feszítő erőt csak ezek adhatnak a belső és külső cselekvéseknek. Azonban „az érzelmek maradjanak háttérben ott, ahol az értelmet illeti a döntő szó." (Pl. elfoglaltság, lehúzó szenvedélyek, indulatok veszélye esetén.) Azonban Sebes annyira ment az észelvőség minden egyoldalúságától, hogy nem engedi számításon kívül sem az igazságkutatót egyedül lehetővé tevő Isten, felebarát, igazság, munka szeretetét, sem a magasabbrendű „személytelen, eszmei" ösztönöket — e tipikus emberi ösztönöket, amelyek ellen szerencsére a lelkes embernek „nehéz rugdálódzni". (Ap. csel. 26, 14.) Az „örök női" mozzanatok ép ma igen sürögősen megbecsülendők. — De hogy az ifjúság lelke mélyén szunnyadó erők fölébresztését biztosíthatassuk: „A nevelőnek tudnia kell, hogy milyen az ifjúság lelke, milyen befolyás alatt áll, milyen indítóokok irányítják." „A nevelő elsősorban nem rendőr és nem bíró, hanem sokkal inkább lelkiatya, lélekirányító, örökös és vezető. Az ifjában segítségre szoruló lényt lát, kit bölcs türelemmel lehet erősíteni." „A nevelő rendeltetése — amennyire csak lehet — nem a hibák javítása, hanem azok megakadályozása." Így az idejében történő vallás-erkölcsi

ideális alapon és pontos, szilárd tudáson épülő, egyénhez alkalmazkodó nemi felvilágosítás fontosságára élénken rámutat. A test nevelésének mikéntje is igen fontos. „A test ápolása a lélek egyensúlyával történjék. Edzzük a testet az idő helyes eltöltése, a verseny öröme, a test nyugtalanságainak lecsendesítése végett, de sohasem a nyers testi erő fitogtatásáért, a testi önérzet szertelen megnövekedéséért, mert a test egyoldalú vagy túlzott szolgálata sok nemes érzést fojt el és a műveltségre megsemmisítő hatással lehet. A testtel való túlságos törődés, a test értékeinek kelleltnél nagyobbra való becsülése merész és féktelenné teszi a test érzéki hajlamait. A testnevelés közben kívánt pontosságnak, a mozdulati ügyességeknek és szépségeknek is lelki fontosságuk van: a léleknek a test felett való uralmát jelentik.” Nem lehet eléggé megszívlelni ezt!

Mindez azonban szilárd alapot csak az életteljes vallásosságban nyerhet. „Arra kell különösen ügyelni, hogy mindazt, ami az Istenhez és a vele kapcsolatos valláshoz fűződik, magasznak, szépnek és vonzónak tüntessük fel és helytelen beállítás útján ne tegyük elkedvetlenítővé, szomorúvá és unalmassá.” — „Neveljünk olyan ifjúságot, mely nemzetünk sorsdöntő kérdéseit a keresztény testvériség szellemében akarja megoldani.” Ezt a mondatot márványba kellene vésní!

„A cselekvés iskolája” c. fejezetben rámutat korunk fontos kívánalmára, a helyes cselekvésre és munkára nevelésre. Az akarat gyakorlati lélektani követelményeit a helyes cselekvés követelményeivel kapcsolja össze. Rámutat a munkaiskolák sok hasznos mozzanatára, de egyoldalúságaira is. — Itt megemlíteni kívánjuk, hogy Hazánkban már akkor volt olyan munkaiskola, mely igyekszik mindenféle ezzel járható egyoldalúságtól szabadulni, mikor külföldön a munkaiskola még csak gyermekcipőkben járt. A Nagy László magyar lélekkel történt elgondolásaiból kiinduló s Domokosné s hivei tökéletesítéseitől új lendületet nyert Új Iskolára gondolunk, mely iskolában a vallás-erkölcsi és hazafias alapon való szociális érzék fejlesztése és a tanulmányozó-alkotó munkára való nevelés sok olyan szép összpontosítást láthatjuk, amit külföldön hiába keresünk.

A könyv a példakép mutatasára való felhívás nemes akkordjával zárul. Legszebb eszményekre való áldozatos és tetterre kész irányulást a nagy emberek élete mutat. Állítsuk ezt ifjúságunk lelki szemei elé!

Minden igazi nevelő számára épületes és sok lelki termékenyítő erővel rendelkező olvasmány ez a könyv.

*Kempelen Attila dr.*

## S Z E M L E.

### Üdvözlő beszéd,

amelyet a Magyar Gyermektanulmányi Társaság és a Magyar Psychológiai Társaság együttes ülésén a M. Kir. Gyermeklélektani Intézetben, Piaget budapesti látogatása alkalmából mondott el Harkai Schiller Pál dr.

*Cher Maître!*

À cette occasion, où on vous fête dans notre pays, comme le directeur du Bureau International de l'Éducation, veuillez nous permettre, Monsieur le Professeur, que nous, psychologues de la Hongrie, qui représentons tous les Instituts et Sociétés psychologiques, nous vous accueillons sans formalités, mais avec un respect affectueux, que nous devons à celui, que nous considérons le notre.

Nous savons que vous étiez dans votre jeunesse un biologiste renommé et que vous êtes aujourd'hui une des plus grandes autorités de la pédagogie, et pourtant il nous semble que la psychologie, cette discipline qui occupe une place mitoyenne entre les deux précédentes, ne doit pas moins à votre activité.

Nous qui sommes ici rassemblés, dans ce foyer, un des plus importants de la psychologie hongroise, et dont les collaborateurs ne sont pas les seuls d'en être fiers, nous représentons des domaines assez différentes de la science que nous cultivons — et pourtant c'est vos ouvrages que nous citons le plus souvent et c'est vous que nous avouons notre plus grand maître.

Il est impossible de ne pas reconnaître votre influence dans les ouvrages des représentants hongrois de la psychologie pédagogique, dans ceux de l'ancien élève de son excellence Kornis: le défunt docteur Kenyeres qui a consacré une longue étude à vos mérites; de même dans ceux du prof. Várkonyi, qui dans les Mélanges offerts à prof. Mitrovits a choisi vos investigations pour point de départ de son étude. Et pour finir cette liste incomplète, mentionnons encore son collaborateur, le professeur Boda, chercheur de la personnalité; enfin le fondateur de la Société pour l'étude de l'enfant et de la jeunesse, le défunt docteur de Nagy que vous connaissez très bien et ses successeurs messieurs Cser et Noszlopi.

Vous avez exercé une profonde influence aussi sur nos psychopathologistes: le professeur Benedek, président de la Société de Psychologie Hongroise et son ancien collaborateur, le dr. Máday; notre doyen très estimé: monsieur le professeur Paul Ranschburg et ses grands disciples, le dr. Schnell, organisateur de cet institut où nous sommes invités, ainsi que le dr. Szondi, qui a découvert le célèbre genotropisme, ont toujours considéré le programme de votre laboratoire de Genève comme idéal à suivre.

Dans tout le domaine de la psychologie générale, comme nous venons de voir, et naturellement dans cet Institut de l'Université qui est confié à mon

administration, vos travaux ont été toujours consulté. Plusieurs de mes élèves avaient l'honneur de pouvoir travailler sous votre direction et plusieurs de nos jeunes collègues ont commencé leur carrière par des thèses préparées selon vos méthodes de recherche de la philosophie de l'enfant.

Comme dans le monde des savants, chez nous aussi votre théorie de l'assimilation, que vous avez exposée dans votre Naissance de l'intelligence, ouvrage qu'on estime le plus auprès de votre Représentation du monde, a laissé de profondes traces. Cet ouvrage nous expose l'évolution de l'intelligence et de l'action d'une manière plus générale et plus humaine que toutes les théories de l'adaptation jusque aujourd'hui. Il est tout simplement impossible de travailler tous le domaine de la psychologie sans connaître les théories synthétiques du professeur Piaget sur l'évolution cyclique des schèmes de comportement, cette évolution qui commence avec l'intelligence sensorimotrice et arrive à la représentation verbale et à la coopération sociale.

Permettez nous, M. le Professeur, de vous prier respectueusement de vouloir bien visiter avec bienveillance cet Institut et cette société qui se sent très honorée de recevoir un confrère aussi illustre que vous.

## Folyóiratszemele.

**Dr. Marczell Mihály:** *Az „életnevelés“ kérdéséhez.* (Katolikus Nevelés 1940 január. 1. o.)

Az újkortól iskolák a gyakorlati életre való nevelést tűzi ki célul és ezért háttérbe szorítja a szellemtudományokat a reáliákkal szemben. Félt, hogy a túlzók, akik csak vegetatív és értelmi vonatkozásban utilitarisztikus életet hirdetnek, a hitoktatást is feleslegesnek fogják tartani. Minthogy azonban az emberben a pusztán életfenntartáson kívül, vannak törekvések az igazság, szépség és vallás felé is, az életre való nevelés egyenesen igényli a hitoktatást, mely az emberi természetnek megfelelően, az élet kiteljesülését szolgálja.

**Dr. Brisits Frigyes:** *Kötött és szabad fogalmazás.* (Erdélyi iskola VII. évf. 7—8. sz. 439. o.)

A fogalmazástanításnak végső célja, a mondatérzék fejlesztése és tudatosítása. Az irodalmi mondat nagy változáson ment keresztül. A klasszikus mondatból a mai kornak megfelelő idegesen, villódzó töredék lett. A fogalmazástanítás nyílt kérdése, hogy a tétel szabad, vagy kötött legyen. Az előbbi nagyobb alaposságot, tárgyi tudást igényel, az utóbbi színesebb, étellel teltebb lesz. Alsófokon mindig személyes formájú legyen a tétel, tehát nem „az iskola”, hanem „az én iskolám”. A felsőbb osztályosoké már lehet intellektuálisabb, személytelenebb.

**Dr. Waczulik Margit:** *Hogyan tanul történelmet a mai középiskolai diák?* (Gyermekvédelem, II. évf. 1. sz. 8. o.)

A mai történettannításnak holt adatok bemagoltatása helyett az a célja, hogy a mult emberének szellemi világát felelevenítve, a gyermek átérezze a közösség erejét és így majd a társadalom cselekvő tagjává váljék. Ezt úgy érheti el a tanár, ha élménnyé varázsolja a megfelelő kort. Ezt a célt szolgálják az oktatófilmek, a kellően megválogatott történelmi regények, valamint a tanárnak szemléletes előadása nyomán fakadó képalkotás.

**Hegedüs Kálmán:** *Rádió a falusi iskolában.* (Szabolcsi tanító. XVIII. évf. 3. sz., 40. o.)

A falusi ember életében a rádióknak nemzetnevelő feladata van, mert az egész magyarságra jelentős események közvetítésével, lelki közösségbe forrasztja az ország apraját, nagyját. A rádió óriási jelentőségű a falusi iskolában. Gyermekdelelőttjeivel, mesedráival, ifjúsági közleményeivel nemcsak szórakoztat, hanem pompás iskolába csalogató is.

**Endrefalvy Ottó:** *Serdülő lányok játéka.* (Katolikus Nevelés 1940 július 170. o.)

A serdülőkre különösen jellemzők azok a játékok, amelyeket ők maguk találnak ki, mert ezekben egész forrongó lelki világuk megnyilatkozik. Harmadik polgárista lányok kedvelt játéka: a bizonyítványosdi, melyben a tanárnőket osztályozzák, a kérdezősködés, amikor őszintén kell felelni a feltett kérdésekre. 14—15 éves kortól kezdve a „Fiú” áll az érdeklődés és a játékok közepontjában. Tipikusan lányjáték a mások bírálásán alapuló „véleménymondás” és a nóták scenirozása. A játékok bepillantást engednek a lélek világába és így hasznos irányítást adnak a pedagógusnak.

**Fábián Erzsébet:** *Az első lépés: parancsolunk, tiltunk.* (Magyar Gyermekevelés VII. évf. 2. sz., 27. o.)

A parancsolás és tiltás a szoktatás hasznos eszközei, az óvodában azonban inkább az irányítás a követendő helyes eljárás. A pattogó parancsszavak helyett az óvónő inkább ilyenfajta kezdést használjon: Szeretném, ha... Jó volna, ha... A névenszólítás sem mindig szükséges, főleg ha érzékenylelkű gyermekekkel foglalkozunk. Ilyenkor használjunk általános megszólítást.

**Rezessy Zoltán:** *Az időszaki sajtó a nemzetnevelés szolgálatában.* (Orsz. Középiszkolai Tanáregyesületi Közlöny. 1940 júl. sz. 287. o.)

Az újságnak és folyóiratnak a tanításban való alkalmazása már Comenius iskolatervében feltűnik, de annak, hogy ez mindmáig nem valósult meg, oka abban a szöges ellentétben rejlik, mely az újságírás szelleme és az iskolai nevelőeszmények között van. A történelemtanításnál azonban nélkülözhetetlen, a legújabb kor képét megalkotni segítő újságot olvastatás. A közgazdasági ismeretek elsajátításában fontos segédeszköz a napisajtó közgazdasági rovata, míg a kulturális és művészeti közlések szíves fogadtatásra találnak az irodalmi és művészet-történeti órákon.

**Simonyi Lajos:** *Az írás élettana.* (Magyar Tanító, XX. évf. 21—22. és 23—24. sz.)

A folyamatos írás keletkezéséhez két tényező szükséges: a betűket kialakító mozdulatok és a kéznek balról jobbra való mozdulása. Az írásnál szereplő mozgások nagyon összetettek; általában kétféle típust különböztetünk meg: kar- és újjírt típust. Az írássebesség tényezői: az íróeszköz, az ülés, a toll- és papírtartás, a mozgás folyamatossága.

Az írást az olvasó szempontjából olvashatóság, világosság, szabályosság, csinoság, a tanuló szemszögéből: egyszerűség, természetesség, kötöttség és kapcsolhatóság szerint bírálhatjuk el. Az írás legfeltűnőbb jele a hajlásszög; ez az üléstől, a karok és a tollszár tartásától és a papír helyzetétől függ.

Dénes Anna.

**Dr. Székely Károly:** *A mai német napközi otthonok feladatai, céljai és a gyermekkert jelentősége külföldön.* (Kisdiednevelés LXV. évf. 8. sz. 252. old.)

A német nemzetiszocialista tanítószövetség a százados Fröbel-ünnepségek alkalmából ünnepi iratot adott ki. E szép kiállítású füzet hét tanulmányát ismer-teti Székely Károly. Az egyik mai német törekvéseket és eredményeket mutat be. A nemzetiszocialista népjóléti szervezete a gyermekkerteket az egészségügy szolgálatába állítja, azon felfogásból kiindulva, hogy a szellemi és jellembeli magatartásnak és teljesítménynek alapja a testi magatartás és teljesítőképeség. A másik tanulmány a gyermekkert külföldi jelentőségével foglalkozik. Vizsgálja, hogy Fröbel kezdeményezése a maga külső formájában és belső elgondolásában mennyiben vált más népek embernevelésének lényeges alkotóelemévé.

**Harsányi István dr.:** *A cserkészmozgalom feladatai a tehetségkutatás terén.* (Vezetők Lapja, XVIII. évf. 8. sz., 94. old.)

A sárospataki ref. gimnáziumban megindult tehetségkutató munka célja „a magyar társadalmi élet magyarabbá tételének elősegítése magyar értékek kibon-

takozása által". Az író szerint a cserkészmozgalomnak is bele kell kapcsolódnia ebbe a nagyjelentőségű munkába. A kirándulások és táborozások alkalmával a cserkészmozgalom tagjai kitűnő munkát végezhetnek a tehetségkutatás terén. A néprajzi kutatás, a falusi gyermekek megismerése, egyes vidékek embereivel való foglalkozás sok esetben tehetséges, tanulmánygó gyermekek felfedezésére vezet. E tehetségek felkutatása s tanulási lehetőségük biztosítása a magyar jövőért végzett áldásos munka.

**Vitéz Nagy-Megyeri Nagy Károly** ny. altábornagy: *A jellem- és emberségre nevelés.* (Levente XVIII. évf. 6. sz., 210. old.)

Az értekezés kifejti, hogy az egyének erkölcsi értékének mindig döntő fontossága lesz a nemzet életére. A vezetők főfeladata éppen ezért az öntudatos és kizáróan önmagában bízó faji jellem kialakítása a leventékben. Az oktatók magatartása nagyfontosságú, mert példaadásukkal az ifjút önnevelésre sarkalják. A leventéket emberséges emberré kell nevelni, aki magyar testvérét mindenben segíti, szeretettel és méltánnyalással van iránta. Az együttérzés, kölcsönös bizalom, összetartás hozzátartozik a magyarság erkölcsi felfegyverkezéséhez, teljes erő kifejtéséhez. Ezen érzelmek iránt kell tehát a leventék lelkét különösen fogékonnyá tenni.

**Molnár Oszkár:** *Claparède Ede.* (Magyar Tanítóképző LIII. évf. 11. sz. 329. old.)

E tanulmány az újirányú neveléstudomány jelentős alakjával, a most, 67 éves korában elhunyt Claparède Edével foglalkozik. Az újszerű neveléstudomány kialakulása a múlt század végén ment végbe, mikor az elmélkedők érdeklődése a nevelői aktus fontos tényezője: a gyermek felé fordult s így szükségessé vált a gyermek tudományos módon való megismerése. Claparède, a genfi egyetem tanára is ez új irány híve lett. A tanulmány írója Claparède jellemző vonásaként emeli ki erős valóságérzékét, mellyel kerüli a tapasztalati alapot nélkülöző elméleteket. Az elméleti előzményekből mindig levonja a gyakorlatilag felhasználható következtetéseket. A funkcionális nevelés hívének vallotta magát, melynek meghatározója a gyermek és annak belső szükségletei. Halálával az újirányú neveléstudományt nehezen pótolható veszteség érte.

**Komáromy Katalin:** *Derűt a tanításba!* (Országos Polgári Iskolai Tanár-egyesületi Közlöny XLIV. évf. 9. sz., 268. old.)

A mai gonderhes időben az emberek jövevénye az, aki őket megnevetteti. „Ha a felnőttek ennyire szomjaznak a derűt, hogyne lenne életeleme a nevetés tanítványainknak” — mondja az író. Ezért adjunk alkalmat tanítványainknak a nevetésre. Az iskolai élet derűsítésének két eszköze van: a tanár derűs egyénisége és a tananyag kiválasztása. Az író a magyar nyelv és történettanításban hoz részletes példákat, de hangsúlyozza, hogy a tanítás derűsítésére minden tárgy keretében bő alkalom nyílik. Fontosnak tartja, hogy a tanár vegyen részt a gyermekek szórakozásaiban, mert így a gyermeklélek sok értékes megnyilatkozását tapasztalhatja. „Az így létesült kapocs különösen erős a gyermek lelkében — mondja, — mert ha két szempár tud összekacagni, az tud összekapcsolódni komoly célok elérésére is.”

**Dr. Somos Lajos:** *A gyengébb tanulók szellemi és erkölcsi emelése.* (Magyar Tanítóképző LIII. 11. szám, 349. oldal.)

Az értekezés nagyon fontos problémát fejteget: Mi az oka a gyengébb tanulók sikertelenségének? A kérdés felvetésére közvetlen okot az a tény szolgáltat, hogy a liceumba kerülő növendékanyag jóval gyengébb képességű, mint a tanítónőképzőké volt. Itt tehát az oktatói munkának a gyenge szellemi többséghez kell alkalmazkodnia. A tanulók sikertelenségében sok része van szerinte a helytelen nevelői magatartásnak. A probléma megoldását két kérdés vizsgálatával adja. Az egyik: Mi az, ami a gyengébb tanulót erői kifejtésében és tudása felhasználásában gátolja? A másik kérdés: Mi az, ami fokozza, növeli az erők működését és lehetővé teszi a képesség teljes kifejtését? Végző eredményként szüri le, hogy



munkánkat a segítség vágya és a szeretet hassa át, hogy a gyengébb tanulókat megszabadítsuk fogyatékosági érzéseiktől.

**Ambrus Béla:** *Az eszményi nevelő.* (Magyar Gyermeknevelés VI. évf. 12. szám, 179. oldal.)

„A nevelői feladat megtisztelő, örvendetes és nehéz” — mondja az író. Odaadó teljesítése csak eszmény szolgálatában lehetséges. Ezért az író a nevelő önnevelésének fontos feladatává teszi eszményválasztását és keresését. Felsorolja mindazon tényezőket, melyekből a nevelői eszmény fogalma alakul. Vonzó személyiség, legteljesebb önzetlenség, sokoldalúság, fejlett kritikai érzék, gyakorlati emberismeret, tapintat, szeretet, erkölcsi határozottság az összetevői a nevelői eszménynek, melyet áthat a tökéletesedés és tökéletesítés vágya. Azonban az értékember fogalma szerinte nem a kiforrott eszményt jelöli, hanem az eszmény megközelítéséért küzdő, önmagát legyőző nevelőre vonatkozik.

**Nagy Miklós:** *A túlterhelés kérdése.* (Protestáns Tanügyi Szemle XIV. évf. 11. szám, 279. old.)

A magyarországi református egyház Egyetemes Konventje 1940 április 17—19. napjain tartott ülésén foglalkozott a középiskolai túlterhelés kérdésével. Középiskoláit felszólította, hogy e kérdéssel értekezleten foglalkozzanak. Nagy Miklós a szeghalmi Péter András gimnázium tanártestületének megállapításait ismerteti. Eszerint a tanulók túlterhelése nagymértékű. Felsorolja ennek okait, majd a tanári testület javaslatait a túlterhelés megszüntetésére. Többek között szükségesnek tartják a heti óraszám csökkentését, ehhez mérten az anyag revízióját, jobb tankönyveket és a tanulókkal szemben támasztott igények mérséklését.

**vajai Vajay József:** *Gyermekeink fegyelmezése. Jutalmazás és büntetés.* (Felvidéki Magyar Tanító XX. évf. 5—6. szám, 80. oldal.)

Az író megállapítja, hogy gyermekeink nevelésében ma a büntetés és fegyelmezés nagyobb szerepet játszik, mint szabad volna. A gyermek irányításának leghelyesebb módja a szeretettel, a szelid szóval, a kötelesség megértésével való ráhatás. Helyteleníti az író a gyakori anyagi jutalmazást, mert a gyermeket önzővé és követelődzővé teszi. A jutalom a szülők öröme, szeretete legyen. Vizsgálja a testi büntetés okait és elítéli gyakori alkalmazását, példákkal igazolva káros hatását. Sohase büntessünk haraggal, izgalommal, várjuk meg, míg lecsillapodva, nyugodtan mérlegelni tudjuk, mi történt és milyen nevelői eszközt alkalmazzunk.

*Vértessy Zsuzsánna.*

**Relkovic Davorka:** *Az evangélium tanainak alkalmazása különféle vallású polgári iskolai tanulók körében.* (Katolikus Tanítónők és Tanárnők Lapja, XXV. évf. 1940. 85. l.) — Felhívja az író a figyelmet arra, hogy bármilyen vallású tanulók között mennyire fel lehet használni az evangélium kedves, szép és örök értékű igazságú példázatait. Fel kell használni minden alkalmat arra, hogy az evangélium szellemében neveljünk, tanítsunk és ennek irányításával vezessük növendékeinket világnézetük kialakításánál. Az evangélium szellemétől átítított tanár igazi jó pásztor, ki ha kell, életét is odaadja juhaiért — növendékeiért.

**Dr. Beyer István:** *Lelkiség a nevelésben.* (Katolikus Tanítónők és Tanárnők Lapja, XXV. évf. 1940. 49. l.) — A nevelés terén legfontosabbnak tartja a tanár tekintélyét. Csak a lelkiileg értékes, növendékeit igazán szerető tanár nevelhet komolyan. Ebben benne van az is, hogy a tanár egyéni élete megegyezik a növendékei elé rajzolt és tőlük megkövetelt étellel. A szavak ereje messze elmarad a példa mellett s így legjobban nevel a példa marad. Ki kell tehát alakítani magunkban az igazi nevelő helyes lelkiességét.

**Dr. Dobai János:** *Életre nevel-e a modern gimnázium?* (Magyar Középiskola XXXIII. évf. 1940. 113. l.) — Szerző felveti a már annyiszor elhangzott kérdést és megféle rá azzal, hogy igenis életre nevel. A klasszikus nyelvek és műveltség tanítása szolgáltatja azt az idealisztikus lelki alapot, melyre a mai embernek

is annyira szüksége van. A gimnázium nemcsak hogy nem ellenzője a komoly értelemben vett gyakorlati nevelésnek, de minden tevékenysége arra irányul, hogy növendékeit az élettel szemben kellően felvértezze. Ezt kell szolgálnia a tanár egyéniségének is. A tanári egyéniség, tárgyszeretet, lelkesedés és legfőképpen az ifjúságot szerető lélek a komoly biztosítéka az iskola életre való nevelésének.

**Dr. Visy József:** *Tóth Tihamér pedagógiai értékesménye.* (Magyar Középiskola XXXIII. évf. 1940. 178. I.) — A szerző Tóth Tihamér pedagógiai munkáiból rajzolja meg az értékeszmét. Ez pedig a mosolygó, tiszta szemű, derűs lelkű, erkölcsi érintetlenségtől harmatos diáklélek. A világháború táborig lelkészeként szomorú tapasztalatokkal súlyosan megrakodva került Tóth Tihamér haza és égett a lelkében a vágy a tisztalelkű ifjúság megteremtésére. Ezt célozzák nevelői munkái. Ezt az eszmét terjesztik könyvei. Tüzes szavai, komoly, megkapó írásainak egy célja van: a tiszta férfiúság. Sch.

## RÉSUMÉ.

*Dr. François Schmidt:*

### **La jeune fille de nos jours.**

Article terminant la série intéressante de questions qui répond, par écrit, aux expressions du jour, relatives à la mentalité et à l'état d'âme des jeunes filles de 13 à 20 ans. Dans cette série figurent les expressions à la mode de „vieille fille" et de „poupée". L'article elabore 1566 réponses données à chacune de ces épithètes.

*Madame dr. Ladislaus Domokos:*

### **Connaissance de l'enfance et conduite pédagogique à tenir conforme à l'époque.**

Conférence tenue devant la section pédagogique de la Société Pédagogique Hongroise. La responsabilité historique pousse l'éducateur de nos jours à faire oeuvre nationale sérieuse et à ne pas se contenter du formalisme rigide de l'instruction. Nous devons répondre aux exigences de la défense du pays et de la génération actuelle nous devons réaliser dans l'âme de notre jeunesse le renouveau national et social; nous devons délibérer, avec pleine entente, sur les questions éducatives actuelles, en Hongrie. Sont à résoudre: la question de la mentalité hongroise; — Le langage des livres scolaires; — La conscience de soi du peuple hongrois; — Le progrès résultant des exigences du programme scolaire; — La structure intime des matières d'enseignement.

*Dr. Ladislas Noszlopi:*

### **Observation de l'enfant à l'école et la psychologie expérimentale de laboratoire.**

Le système de fiches individuelles est le meilleur pour l'observation de l'enfant. Ce système présente des avantages énormes au moment de choisir une carrière à suivre. Les modes et les moyens de la psychologie expérimentale sont tout différents de ceux du psychologue simplement observateur. Le pédagogue dans sa classe ne peut pas avoir recours aux tests, ni travailler à l'aide des diverses expériences du laboratoire. Les observations du maître en classe ne peuvent être identifiées aux expériences du laboratoire; par conséquent, elles ne sauraient se remplacer mutuellement, ni s'exclure l'une l'autre, mais, bien au contraire, elles doivent se compléter. Que le maître apprenne du psychologue les termes techniques et les principes de la psychologie et de la caractérologie enfantines! Pour tenir en règle les fiches individuelles, il faut recourir aux bases fournies par les psychologues. L'article donne à la suite des indications pratiques à ce sujet.

*Dr. Emile Révész:*

### Recherches des causes déterminantes du choix d'une carrière parmi la jeunesse écolière.

Le Séminaire Pédagogique de la Capitale a adressé un questionnaire aux IV., VI. et VIII. classes des écoles primaires, à la IV. classe des écoles primaires supérieures et aux IV. et VIII. classes des gymnases.

1. Que voudriez-vous devenir?
2. Quelle carrière choisirez-vous effectivement?
3. Pourquoi choisissez-vous justement cette carrière?

L'article élabore les réponses de 10042 élèves. Comme conséquence pratique, il conclut que l'établissement de bureaux de conseil est d'un intérêt national de premier ordre.

*Dr. Anne Gleiman:*

### Les questions théoriques de la connaissance pratique des hommes.

Le devoir de la psychologie est de faire connaître les hommes. Ses moyens sont l'observation pratique et les expériences à base de moyens étudiés. Les deux doivent considérer l'homme entier comme entité. La psychologie moderne n'examine pas seulement les phénomènes de la connaissance, mais consacre une grande attention à tout le champ psychique, à l'entité dynamique de l'individu, de son ambiance et de tout l'espace vital. L'instinct, la vie, tout le processus psychologique est un déterminant important. Le diagnostic psychique s'exerce sur l'homme tout entier; dans l'espace, d'une façon statique, et dans le temps, d'une façon dynamique. Enfin, l'article traite de la méthode du diagnostic psychique.

*Paul Harkai Schiller:*

### De la raison de l'enfant. (Oeuvre de Jean Piaget.)

Dans huit volumes, Piaget fait connaître son travail de pédagogue avec les résultats obtenus. Principales divisions:

1. La logique enfantine.
2. L'ontologie enfantine.
3. L'éthique enfantine.
4. La biologie et la philosophie de la raison.



### Tagdíjnyugtázás pótlólag az 1940. évre.

Ballai Károly, dr. Baranyai Erzsébet, dr. Blaskovich Edit, dr. Bodó Sándor, dr. Bognár Cecil, Darvas Andor, dr. Dobrovich Ágoston, Falábú Teréz, Fankovics Márta, dr. Gáspár Pál, Haán Győző, Haich Károly, Háros Antal, dr. Imre Sándor, dr. Jankovits Miklós, Jelitayné Lajos Mária, dr. Koszterszitz József, Lázár Károly, M. Magasi Franciska, dr. Marcell Mihály, Masson Izabella, Medgyesi Zsófia, dr. Mester János, Mészner Sebestyénne, dr. Moravcsik Gyula, dr. Nagy Mária Ilona, Nyizsnyánszky Béla, dr. Schmidt Ferenc, Soós Marcella, Szarvák I. Karitász, Tamás Viktor, Törökne Törözs Borbála, dr. Várkonyi Hildebrand, Wilde Margit.

Tagdíjbefizetés határideje az alapszabályok szerint úgy a választott működő, mint a rendes tagok számára minden év május 1-e.

---

### Előfizetések további nyugtázása az 1940. évre.

Székesfővárosi Pedagógiai Könyvtár, Skót ref. elemi iskola, Bp. székesfőváros Polgármestere, All. elemi népiskola, Angolkisasszonyok Tanárképző Főiskolája, Pesti Főisk. Szent Imre-kollégium, M. kir. Erzsébet tudományegyetem, Tanárképző Főiskola Pedagógiai Tanszéke, All. Erzsébet nőiskola, All. Madách Imre gimn., Angolkisasszonyok leánygimn., Ciszterci r. „Nagy Lajos” gimn., All. „Garay János” gimn., All. „Könyves Kálmán” gimn., Róm. kath. Ovónőképző Intézet, Érseki Ovónőképző Intézet, Róm. kath. polgári isk., All. „Szent Imre herceg” polgári isk., Újpesti II. sz. áll. polg. leányiskola, All. Tanítóképző Intézet, Róm. kath. Tanítóképző Intézet, Szent Orsolya r. Tanítóképző Intézet, Angolkisasszonyok Tanítóképző Intézete, Érseki róm. kath. Tanítóképző Intézet, Ev. Tanítóképző Intézet, All. Tanítóképző Intézet, Róm. kath. Tanítóképző Intézet, Angolkisasszonyok Tanítóképző Intézete, Keresztes Nővérek Tanítóképző Intézet.

---

Ungarische Gesellschaft für Kinderforschung und Erziehungswesen. Präsident: Prof. Dr. J. Duzár. Geschäftsführender: Präsident: Direktor Dr. J. Koszterszitz. Sekretär: Direktor Dr. F. Schmidt. Sitz der Gesellschaft: Budapest, IX., Ráday-utca 43—45.

## A Magyar Gyermektanulmányi Társaság kiadványai.

### a) Régebbi kiadványok:

Ballai Károly: A magyar gyermek .....	6.—
— — Tíz év a magyar gyermektanulmány irodalmából .....	1.—
Répay: Az első m. gyermektanulmányi kongresszus naplója .....	2.—
Éltes Mátvás: Rövid útmutató a Binet-S.-féle intellig. vizsgál-hoz .....	—80
*Grosz Gyula: Gyermekegészségtan .....	2.50
Lovách József: A vakok érzékszervei .....	—80
Nagy László: A háború és a gyermek lelke. A gyermek értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődése .....	2.50
— — Didaktika. (Elfogyott) .....	2.—
— — A tehetséges gyermek .....	—80
— — A pályaválasztás .....	—80
*Nógrády László: A gyermek és a játék .....	2.50
*— — A mese .....	2.50
Ranschburg Pál: Pszichológiai tanulmányok. I—II. köt. ....	10.—
Ozorai—Bálint: Tehetségvédelem és pályaválasztás .....	2.—
Nagy László: Emlékkönyv Nógrády László szerkesztésében .....	6.—
Több szerző: A gyermeknevelés kis kátéja .....	1.—
Ságody Ottmár: Zenedarabok .....	1.—
A Gyermek. 1931—32. (Nagy László emlékszáma) .....	5.—

### b) Újabb kiadványok:

#### Gyermektanulmányi Füzetek.

	P
1. Cser János: A figyelem kísérleti vizsgálata a 10—14 éves korban .....	1.—
2. Weszely Ödön: A gyermektanulmány továbbfejlesztése .....	1.—
3. Schmidt Ferenc dr.: Reálgimnáziumi tanulók képleírásai. (Adalék a képfelfogás pszichológiájához) .....	1.—
4. Benedek László dr.: A tanulás egészségtana .....	1.—
5. Weszely Ödön dr.: A tudat alatti lelki élet és a nevelés .....	1.—
6. Kováts Albert dr.: Amerikai tantárgy-tesztekről .....	1.—

#### MEGJELENT:

Domokos Lászlóné és Blaskovich Edit dr.: Az alkotó gyermek az Új Iskolában .....	3.80
Dr. Koszterszitz József: Viharzóna .....	—.—

*A Társaság tagjai 20% kedvezményben részesülnek.*

Kaphatók: A Magyar Gyermektanulmányi Társaság kiadóhivatalában:  
Budapest, IX., Ráday-u. 43—45.

Postatakarékpénztári csekkszámja száma: 35.557.

A csillaggal jelzett művek egészvászonba kötve is kaphatók; ezek ára 1 P-vel több.

*Tagoknak és könyvkereskedőknek 20% engedmény a bolti árból.*

*Egy pengőnél kisebb rendelésnél a levelezés bélyegköltségét felszámítjuk.*